

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI**

**TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMI VE
KÜLTÜREL KİMLİK GELİŞTİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Yusuf UYAR**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Asiye DUMAN**

Ankara-2007

Yusuf UYAR'ın "Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme" başlıklı tezi 11.01.2007 tarihinde, jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

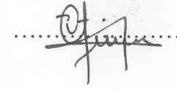
Başkan : Prof. Dr. Murat ÖZBAY

Üye: Yrd. Doç. Dr. Asiye DUMAN(Tez Danışmanı)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ülkü GÜRSOY

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMI VE KÜLTÜREL KİMLİK GELİŞTİRME

ÖZET

Dil, insanlar arası iletişimin en doğal, en yaygın ve en tesirli vasıtasıdır. Aynı zamanda dil, insan yığınlarını millet hâline getiren en güçlü bağıdır. Dil, bu gücü hem unsuru hem taşıyıcısı hem de koruyucusu olduğu kültürden almaktadır. Yani dil, ait olduğu milletin kültürünü her yönüyle bünyesinde barındırmaktadır.

İnsan topluluklarının millet hâline gelmesinde dilin önemli bir rolü vardır. Dilin bu rolü, millet hâline gelen toplulukların millet olarak varlığını sürdürmesinde de aynı şekilde devam etmektedir. Her birey milletin bir ferdi olarak yaşamak için millete ait kültürü bir şekilde öğrenmek ve bu kültürün kaynaklık ettiği kültürel kimliği kazanmak zorundadır. Kültürel kimliğin taşıyıcısı ise örgün eğitim kurumlarıdır. Okullarda kültürel kimliğin gelişmesine katkı sağlayan en önemli ders, Türkçe dersidir. Ana dillerini öğrenen fertler kendi kültürlerini de öğrenir. Böylece kültürlerinin kaynaklık ettiği kültürel kimlikleri de gelişmeye başlar.

Dili öğretmek demek, dili konuşan milletin kültürünü de öğretmek demektir. Millete millet olma vasfını kazandıran dil, her ferdin, millî varlığın bir parçası hâline gelmesine de yardımcı olur. Zaten eğitimin amacı fertlerin ait oldukları milletin bir ferdi olarak yaşamasını sağlamaktır.

Bu çalışma, örgün eğitim kurumlarında Türkçe öğretimi yoluyla öğrencilerin kültürel kimlik gelişimine nasıl katkı sağlanabileceğini araştırmaktadır. Türkçe öğretimi faaliyetleri Millî Eğitim Temel Kanunu ve Türkçe Müfredat Programı doğrultusunda düzenlenir. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılarak Millî Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, 1981 yılında uygulamaya koyulan Türkçe Dersi Müfredat Programı ve 2006-2007 yılından itibaren 6. sınıflarda uygulanmaya başlanan Türkçe Dersi Müfredat Programı incelenmiş, Türkçe öğretiminde kültür aktarımını gerekli kılan, kültür aktarımına dayanak olan bölümler değerlendirilmiştir.

Türkçe öğretiminde kültür aktarımını gerekli kılan pek çok sebebe rağmen, bu konu hakkında yeterince araştırma yapılmamıştır. Uygulamalarda da eksiklikler bulunmaktadır. Türkçe öğretiminin amacına tam olarak hizmet edebilmesi için Türkçe öğretiminde kültür aktarımı ile ilgili sistemli çalışmalar yapılmalı ve bu çalışmalar uygulamalara da yansıtılmalıdır.

CULTURAL TRANSFER IN TURKISH TEACHING AND TO DEVELOP CULTURAL IDENTITY

ABSTRACT

Language is the most natural, common and effective way of communication among people. At the same time, language is the most powerful link which makes mass people into nation. Language obtains this power from the culture that is the component, carrier and the protector of it. That is to say, language provides shelter to the culture from every point of view which nation it belongs to.

Language has important role to make mass people into nation. This role of the language continues in the same way to carry on national existence of the mass people that becomes nation. Every individual has to learn the culture which belongs to nation in order to live an individual of the nation and gain the cultural identification which the culture resources to. The carriers of cultural identity are organized education institutions. In schools Turkish is the most important lesson which contributes the development of cultural identity. Individuals who learn their native language also learn their own culture. In this way, their cultural identities to which their cultures resource start to develop.

Teaching language means teaching the culture of nation which speaks. Language which helps nation to gain qualification of nation helps people to become a part of national existence. Naturally, the aim of the education is to provide individuals live as an individual of the nation.

This study searches how to contribute the cultural identity development of students by means of teaching Turkish in organized education schools. Turkish teaching activities are arranged in the direction of basic law of National Education and the programme of Turkish curriculum. In this study, by using the method of scanning literature. Basic law of National Education. The Regulations of Primary School, Turkish lesson curriculum which came into force in 1981 and Turkish lesson curriculum which was started practising in 6th to classes from 2006–2007 were investigated, the parts which support the culture transfer and which require culture transfer in Turkish education.

Although there are many reasons which makes necessary cultural transfer in Turkish teaching, enough research has not been done on this subject. There are many deficiency in practising. In order to serve the entire aim of Turkish teaching, systematic studies should be done concerning cultural transfer in Turkish teaching and these studies should be seen in practising.

ÖN SÖZ

İnsanların ve milletlerin hayatında dilin oldukça önemli bir yeri vardır. Dil, insanlar arası iletişimin en doğal, en yaygın ve en kolay yolu olduğu gibi millet olmanın ve millet hâlinde yaşamının da gereğidir. İnsan yığınlarının millet hâline gelmesi için ortak kültürel değerlerin olması ve bu değerlerin nesilden nesile aktarılması gerekir. Dil, kültürün hem bir unsuru hem koruyucusu hem de aktarıcısı olması sebebiyle sadece insanlar arasında anlaşmayı sağlamakla kalmaz, kültürün nesilden nesile aktarılmasını da sağlar.

Milletlerin mevcudiyetini korumasında dil ve kültürün önemli rolü vardır. Atatürk, milletin “dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği siyasî ve içtimai hey’et” olduğunu söyler. (Güzel, 1993: 14). Kültür, milleti oluşturan fertlerin müşterek değerlerinden, tutum ve davranışlarından, inançlarından ve vücuda getirdikleri eserlerinden mürekkep olup millî ve ferdî hayatın her sahasına etki eder. Yeni yetişen nesiller milletin bir parçası olabilmek ve millet hayatında yerlerini alabilmek için millî kültürlerini öğrenmek zorundadır. Millî kültür, yeni nesillere dil vasıtası ile öğretilir.

Milletler varlıklarını sürdürmek için millî kültüre ihtiyaç duydukları gibi, uluslar arası camiada varlıklarını kabul ettirmek ve hür bir şekilde yaşamak için kültüre ihtiyaç duyarlar. Millî kültürü ve millî dili sayesinde her millet millî şuurunu canlı tutar ve bu millî şuur, milletin fertlerine bağımsız yaşama azmi verir. Millî şuurun oluşması, kültürel (millî) kimliğin oluşması ve gelişmesinin temel şartıdır. Kültürel kimlik, bir milletin tanınmasını sağlayan, onu diğer milletlerden ayıran kültürel özelliklerden oluşur. Kültürel kimlik bir millî kültüre mensup olduğunun ifadesidir.(Kösoğlu, 2002: 135). Millî şuurun ve kültürel kimliğin oluşması ve bunların genç nesillere devredilmesi için millî kültürün genç nesillere aktarılması gerekir ki bu, ana dili öğretimiyle mümkündür. Millî kültürün unsurları, kültürel kimliğin dayanağı, kaynağıdır. Kültürel kimliğin dayanakları ve kaynakları arasında en önemlisi de dildir.

Millî hayatın şekillenmesinde ve kültürel kimliğin oluşmasında bu kadar önemli bir yere sahip olan millî kültürün yeni nesillere aktarılmasının yolu dil

öğretimi olduğuna göre, Türkçe öğretimi faaliyetleri ve Türkçe öğretiminde kültür aktarımı daha dikkatli ve daha özenli yapılmalıdır. Atatürk'ün “Yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklaline, kendi benliğine ve millî geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir.”(Uçgun, 2006: vii). sözü Türk çocuklarının eğitiminde asıl dikkat edilmesi gereken noktayı işaret etmektedir.

Ana dili eğitimi çocuğun doğumıyla ailede başlar, örgün eğitim kurumlarında devam eder. Kültürleme süreci de ana dili öğretimiyle başlar. Örgün eğitim kurumlarında Türkçenin öğretimi aile ve yakın çevreye nazaran daha sistemli yapılmaktadır. Fakat Türkçe öğretimi gibi Türk kültürü öğretiminin de sistemli ve bir plan doğrultusunda yapıldığı söylenemez.

Türkiye'de eğitim öğretim faaliyetleri, Millî Eğitim Temel Kanunu'na uygun olarak derslerin müfredat programları çerçevesinde düzenlenir. Gerek Millî Eğitim Temel Kanunu'nda gerekse Türkçe dersi müfredat programlarında kültürün genç kuşaklara aktarılması gerektiğinde dair ortak ifadeler bulunmaktadır. Türk millî eğitiminin amacı Türk çocuklarını millî değerleri tanıyan, bilen ve benimseyen fertler olarak yetiştirmektir. Daha açık bir ifadeyle, onları bir Türk olarak yetiştirmektir. Türkçe dersleri de Türk çocuklarının bu amaç doğrultusunda yetiştirilmesinde sorumluluk sahibidir. Türkçe dersi müfredat programlarında Türk kültür unsurlarının genç nesillere tanıtılması, öğretilmesi ve benimsetilmesi ile ilgili amaçlar ve açıklamalar mevcuttur.

Bilindiği gibi müfredat programları eğitim öğretim faaliyetlerinin hangi çerçeve içinde yapılacağını bildirir. Programlarda öğrencilere aktarılacak bilgiler ve öğrencilerin kazanması beklenen davranışlar topluca belirtilir. Programlar ayrıca, bilgilerin öğretilmesi ve davranışların kazandırılması için gereken her konuda eğitimcilere rehberlik eder. Şu anda kullanılmakta olan 1981 tarihli Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı'nda ve 2005 tarihli İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda, Türkçe öğretilirken öğrencilere kültürel değerlerin kazandırılması gerektiği yönünde ifadeler bulunmaktadır. Ancak her iki programda da, hangi sınıflarda hangi kültür unsurlarının aktarılacağı, bu kültür unsurlarının

aktarılmamasından sonra öğrencilerin hangi davranışları kazanması gerektiği, kültür aktarımı sürecinde hangi yöntem ve tekniklerin kullanılacağı hakkında hiçbir açıklama yapılamamıştır.

Bu çalışmada kültür, kültür aktarımı ve kültürel kimlik kavramları açıklanmaktadır. Dil ile kültür arasındaki ilişkiye değinilerek kültürel kimliğin gelişmesinde, Türkçe öğretimi sırasında yapılan kültür aktarımının etkisi üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın ileriki bölümlerinde Türk kimliğinin şekillenmesine etkisi olduğu düşünülen Türk kültür unsurları üzerinde durularak bu unsurların Türkçe öğretimi sırasında nasıl kullanılabileceği hakkında görüşler bildirilmektedir.

Araştırmamın bu hâle gelmesinde yardımını ve desteğini gördüğüm herkese ve çalışmalarım sırasında ilgi ve yardımlarıyla daima yanımda olan kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Asiye DUMAN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Yusuf UYAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR CETVELİ	ix
I. BÖLÜM	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
II. BÖLÜM	8
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. KÜLTÜR VE MEDENİYET	8
2.1.1. Kültür	8
2.1.2. Medeniyet	11
2.2. BENLİK, MİLLÎ BENLİK, KİŞİLİK, MİLLÎ KİŞİLİK, KİMLİK, KÜLTÜREL (MİLLÎ) KİMLİK	12
2.2.1. Benlik, Millî Benlik	12
2.2.2. Kişilik, Millî Kişilik	15
2.2.3. Kimlik, Kültürel (Millî) Kimlik	17
2.3. KÜLTÜR AKTARIMI	19
III. BÖLÜM	24
3. YÖNTEM	24
3.1. Kapsam ve Sınırlılıklar	24
3.2. Veri Toplama Tekniği	24
IV. BÖLÜM	26
4. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMI VE KÜLTÜREL KİMLİK GELİŞTİRME	26
4.1. MİLLÎ EĞİTİM TEMEL KANUNU, İLKÖĞRETİMİN AMAÇLARI VE TÜRKÇE DERSİ MÜFREDAT PROGRAMLARINDA KÜLTÜR AKTARIMI	26
4.1.1. Millî Eğitim Temel Kanununda Kültür Aktarımı	26
4.1.2. İlköğretimin Amaçlarında Kültür Aktarımı	29

4.1.3. Türkçe Dersi Müfredat Programlarında Kültür Aktarımı	32
4.1.3.1. 1981 Tarihli Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı.....	33
4.1.3.2. 2005 Tarihli İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı	35
4.2. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMINI GEREKLİ KILAN ETMENLER.....	37
4.3. KÜLTÜREL KİMLİK GELİŞTİRME.....	45
4.3.1. Kültürel Kimliğin Gelişimi.....	45
4.3.2. Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımının Kültürel Kimliğin Gelişimine Etkisi.....	48
V. BÖLÜM.....	54
5. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMI BAĞLAMINDA TÜRK KÜLTÜR UNSURLARINA GENEL BİR BAKIŞ	54
5.1. DİL	54
5.1.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür unsuru olarak Dilin İşlenmesi.....	70
5.2. DİN	74
5.2.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür unsuru olarak Dinin Kullanılması....	80
5.3. EDEBİYAT	82
5.3.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür unsuru olarak Edebiyatın Kullanılması	87
5.4. TARİH.....	90
5.4.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür unsuru olarak Tarihin Kullanılması. 95	
5.5. DEĞER VE NÖRMLAR	101
5.5.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür unsuru olarak Değer ve Normların Kullanılması	104
5.6. MÜZİK.....	109
5.6.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür unsuru olarak Müziğin Kullanılması	114
5.7. PLASTİK SANATLAR VE EL SANATLARI	116
5.7.1. Türkçe Öğretiminde Kültür unsuru olarak Plastik Sanatlar ve El Sanatlarının Kullanılması	119
5.8. MİMARİ.....	123
5.8.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür unsuru olarak Mimarinin Kullanılması	132
VI. BÖLÜM	137
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	137

6.1. Sonuç.....	137
6.2. Öneriler.....	141
KAYNAKÇA.....	144

KISALTMALAR CETVELİ

T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
c.	: cilt
S.	: sayı
s.	: sayfa
M.K.Ö.İ.K.R.:	Millî Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi ve yöntemi üzerinde durulmuştur.

1.1. Problem

Eğitim, en eski dönemlerden günümüze kadar insan hayatında var olan bir kavramdır. Günümüzde bütün ülkeler eğitim yoluyla geçmişten gelen maddi ve manevi birikimlerini, kültürel değerlerini, millî kimliklerini yeni nesillere aktarırlar. Eğitim, kültürün korunması, geliştirilmesi ve nesilden nesile aktarılmasında kullanılabilecek en önemli vasıta. Bu sebeple eğitimin asıl amacı milleti millet yapan, onu diğer milletlerden farklı kılan, kültürel kimliklerin oluşmasını sağlayan ve milletin varlığına meşruluk kazandıran bütün kültürel unsur ve değerleri yeni yetişen nesillere aktarmak, onları sosyalleştirerek milletlerinin bir ferdi hâline getirmektir.

Eğitim, toplumun siyasal ve sosyal düzeninin korunmasının teminatıdır. “Türk Millî Eğitimi, Türk milletinin bütün fertlerini Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin millî, ahlaki, insani ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven, Türkiye Cumhuriyetine karşı sorumluluklarını bilen, sağlıklı yurttaşlar olarak yetiştirmekle görevlidir.” (Bilgen, 1990: 56). Bu, Türk millî eğitiminin Türk milletine ve Türk devletine karşı bir sorumluluğu olduğu gibi uluslar arası arenada millet olarak yaşamanın da gereğidir. Bu sebeple, her devlet ülke içinde huzur ve refahı sağlamak, uluslar arası arenada millet olarak devamlılığını meşru bir zeminde sürdürmek için kendi vatandaşlarına, eğitim yoluyla kültürel kimlik kazandırır. Bu kimlik milletin tümüne ait bir kimlik olup her ulusun, aynı zamanda kültürel bağımsızlık güvencesidir. Böyle bir bağımsızlıkta dil, çok önemli işleve sahiptir. (Aşkun, 1990: 33).

Dil, aynı zamanda millî birlik ve bütünlüğün de teminatıdır. Dilin bu özelliğini bilen Atatürk, Türkçenin Türk milleti için önemini şu sözleriyle ifade etmektedir: “Türkiye Cumhuriyetini kuran, Türk halkı, Türk milletidir. Türk milleti demek, Türk dili demektir. Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü, Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakını, an’anelerini, hatıralarını, menfaatlerini kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.” (Aktaran: Yüce, 2001, 462). Bu açıdan bakıldığında Türkçe öğretiminin önemi daha iyi idrak edilebilmektedir.

Türkçe öğretiminin toplumsal hayat açısından önemine kısaca değindikten sonra genel olarak Türk eğitim sisteminin, özeldede Türkçe eğitiminin eksikliklerini gözler önüne sermek için geriye dönük bir durum tespiti yapmakta fayda vardır.

Gelişen teknoloji ve hızlı şehirleşme, popüler televizyon programlarının yönlendirmeleri, bazı sanatçı, sporcu, aktör ve aktrislerin menfi davranış, tutum ve düşüncelerinin çocuklar tarafından örnek alınması, ebeveynlerin her ikisinin de çalışması sonucu çocukların okul dışında geçirdikleri zamanın kontrol edilememesi vb. pek çok sebeple genç nesiller, millî, dinî ve ahlaki değerlerden yoksun olarak yetişmektedir. Oysa milletlerin devamlılıklarını sağlayabilmeleri için kendilerini millet yapan kültürel değerlerini, türlü yollarla genç nesillere aktarmaları gerekmektedir. Örgün eğitim ancak kültürel değerleri genç nesillere aktarmak suretiyle kültürel kimliği gelişmiş bireyler yetiştirebilir, milletimizin devamlılığını sağlayabilir. Kültürel kimliğin temelinde dil ve dil öğretimi olduğuna göre bu açıdan bakıldığında Türkçe öğretiminde bazı aksaklıkların olduğu görülmektedir.

Son yıllarda toplumsal yaşamda karşılaşılan sorunlar kültürel kimlik kazanımının önemini gözler önüne sermektedir (Biner, 1990: 67-68). Kişiliği henüz gelişmekte olan çocukların işlediği suçların artması; saygı, sevgi ve hoşgörü gibi değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılamaması bizi, eğitim verdiğimiz çocukların durumu üzerinde bir kez daha düşünmeye sevk etmektedir. Bu çocukların, yarınların yetişkinleri olacağı gerçeğiyle, bugün ülkemizde büyük sosyal yaraların açılmasına sebep olan kişilerin, bir zamanlar bugünkü öğrencilerin oturduğu sıralarda oturduğu

düşünülürse konunun vahameti ortaya çıkmaktadır. Bu durum da genelde Türk eğitim sisteminin, özelde Türkçe eğitiminin eksiklikleri olduğunu göstermektedir.

Bireylerin kültürel kimliğinin geliştirilmesi, toplumsal huzurun temini için de gereklidir. Kültürel kimliği gelişmiş olan bireyler toplumu rahatsız etmeyeceği gibi toplum tarafından da rahatsız edilmez (Tural, 1992: 32). Böylelikle cemiyet içinde barış ve huzur ortamının oluşturulması ve korunması kolaylaşır.

Eğitim her yerde türlü yollarla gerçekleşir. Ancak okul, genç nesillere kültürel değerlerimizi aktarmak için daha müsaittir. Çünkü okullarımızdaki eğitim sistemli, düzenli ve planlı olarak yapılır. Genç nesillerin kültürel kimliklerini geliştirmek için yapılacak uygulamalar da bu şartlara uygun ortamlarda şuurulu olarak yapılmalıdır. Çünkü yapılan işin ciddiyeti bunu gerektirir. Şekil verilecek, kimlik kazandırılacak varlıklar, ülkenin geleceği olan genç nesillerdir.

Okulda, bütün dersler ve bu derslerin öğretmenleri kültür aktarımı hususunda sorumluluk taşımaktadır. Ancak derslerin özellikleri ve içerikleri incelendiğinde, gerek derste kullanılan materyaller gerekse dersin muhtevası bakımından Türkçe dersi ve Türkçe öğretmenleri diğer derslere ve öğretmenlere nazaran daha fazla sorumluluk taşımaktadır. Fakat uygulamada buna gereken özen gösterilememektedir. Bunda programdan kaynaklanan eksikliklerin de etkisi vardır.

Türkçe dersine kültür aktarımı bağlamında yaklaşan bilimsel bir çalışmanın daha önce yapılmamış olması, hem bilimsel alanda hem de uygulamada boşlukların doğmasına sebep olmuştur. 2006-2007 eğitim öğretim yılı itibariyle ilköğretim okullarının 6-8. sınıflarında kullanılmakta olan müfredat programlarında kültür aktarımına yönelik ibareler bulunmakla beraber uygulamaya yönelik hiçbir açıklamaya yer verilmemiştir. Türkçe programının eğitim programı ve öğretim programı olarak ayrı ayrı hazırlanması ve Türkçe dersinin kültürel boyutunun eğitim programı içinde düzenlenmesi gerektiği bilim adamlarımızca belirtilmiştir. (Özbay, 2002: 119-120). Ancak hâlâ bu yönde bir çalışma yapılmamıştır.

Türkçe derslerinde kullanılan materyaller de kültür aktarımı için gerekli özelliklerle donatılmalıdır. Mesela, ders kitaplarına alınan metinler konuları

bakımından millî değerlerimize uygun, Türk milletinin kültürel özelliklerini yansıtır biçimde olmalıdır. Oysa ders kitaplarında bu bakımdan eksikliklerin olduğu gözlenmektedir.

Türkçe öğretiminde görülen bu eksiklikler bu konuda bir çalışma yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu çalışmada, Türkçe öğretiminde kültür aktarımı ile ilgili eksikliklerin giderilmesine yönelik çözümler aranacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Disiplinin uzmanı olan bilim adamları, dil öğretiminin kültür öğretimi olduğu konusunda mutabıktır. Dil, kültürün bir unsuru olduğu gibi onun genç kuşaklara aktarılmasında da en önemli vasıta. Daha açık bir ifade ile dil kültürün en önemli taşıyıcısıdır. Dil aynı zamanda en güçlü kültür unsuru olarak kültürel kimliklerin oluşmasında en önemli etkidir. Herhangi bir toplum insanlık âlemi içinde kendi diliyle konuşuyor ve bu dille bir edebiyat oluşturabiliyorsa, bu toplumun kültürel kimliğinin olduğu söylenebilir (Kösoğlu, 1996: 96). Buna bağlı olarak dil öğretimini genel eğitim içinde daha farklı bir bakış açısıyla değerlendirmek gerekir.

Örgün eğitim kurumlarındaki Türkçe derslerinde, Türk dilini öğretirken kullanılan materyaller ve yapılan uygulamalar, öğrencilerin temel dil becerilerini geliştirmenin yanında onlara, Türk kültürünü de öğretmeli, benimsetip sevdirmelidir. Ancak bu yolla yetişmekte olan nesillerin mensubu buldukları milletin karakterine, yaşayışına ve ülkelerine bağlı birer Türk olarak yetişmeleri, Türk kimliğini gururla taşımaları sağlanabilir.

Bu açıklamalar çerçevesinde çalışmanın amacını şöyle ifade edebiliriz:

Bu çalışmada, ilköğretim okullarında Türkçe öğretimi yapılırken, öğrencilerin kültürel kimliklerinin gelişimine katkı sağlamak için hangi materyallerle (metin, kitap, görüntülü ve sesli araçlar) ve hangi yollarla, Türk kültürünün hangi unsurlarının yeni nesillere aktarılması gerektiğinin tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Bu amaca ulaşabilmek için önce Türkçe öğretiminde kültür aktarımının durumu hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Türkçe öğretimi için bağlayıcı olan kanun ve müfredat programları incelenmiş, kültür aktarımının gerekçeleri belirlenmiştir. Daha sonra öğrencilere tanıtılması gereken Türk kültür unsurları belirlenerek bunlar hakkında bilgi verilmiş ve bu unsurların Türkçe derslerinde nasıl kullanılabileceği hakkında değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

1.3. Araştırmanın Önemi

Dil, toplumlardaki sosyal hayatın millî bir karakter kazanmasının temel şartıdır. Millet olmak için millî bir dile, millî bir kültüre ve bu kültürün kaynaklık ettiği kültürel kimliğe ihtiyaç duyulur. Dil, millî kültürün hem bir unsuru hem de en önemli taşıyıcısıdır. Ayrıca dil, kültürel kimliğin en önemli yapı taşıdır. Buna bağlı olarak, her millet ilköğretim çağına gelmiş olan genç nesillerine evvela ana dili eğitimi verir. Kültürel kimlik ve onun yapı taşları arasında birinci sırayı alan dil, diğer milletlerde olduğu gibi Türk milleti içinde hayati bir öneme sahiptir. Bu sebeptendir ki Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 3. maddesi "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir" şeklinde düzenlenmiştir.

Anayasa'da ifade edilen bu anlayış, millî şuurun kanunlaşmış hâlidir. Devlet, her Türk vatandaşında aynı şuurun oluşması için eğitimi kullanır. "Bütün ülkeler için eğitimin genel amacı, devletin bekasıdır." (Bilgen, 1990: 56). Bu sebeple devlet varlığını sürdürmede en büyük dayanağı ve en önemli silahı olan dili, eğitim faaliyetlerinde de ön planda tutar. Çünkü dil ile kazanılan millî kimlik, eğitim yoluyla nesilden nesile aktarılır. (Tural,1992: 41). Her devlet, millî kimliğin yaşatılması için ana dili eğitimine önem verir. Bu sebeple, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 42. maddesinin 9. bendinde "Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez." ifadesi bulunmaktadır.

Toplumların millet hâline gelmesinde dilin önemli bir katkısı olduğu gibi, millî birlik ve bütünlüğün tesis edilmesinde ve millî varlığın devam ettirilmesinde

dilin ve dil eğitiminin katkısı göz ardı edilemez (Özbay, 1999: 131; Akyavaş, 1997: 193). Bu sebeple, Türkçe eğitimi, kültürel kimliğin nesilden nesile aktarıcısı olan eğitim sisteminde daha özel bir yere sahiptir.

Millî hayat için bu kadar önemli olan dil ve onun öğretimi sadece dil becerilerinin geliştirildiği bir ders olarak algılanmamalıdır. Türkçe derslerinin hedef kitlesi olan ilköğretim ikinci kademe öğrencileri, hem ferdi kimliklerinin hem de kültürel (millî) kimliklerinin gelişmekte olduğu bir dönem içindedir. Bu dönemde dil gelişimi de devam etmektedir. Henri Delacroix, dili gelişimi dönemlerini üçe ayırır ve bu dönemlerden birisinin, okul döneminden yetişkinlik anına kadar geçen dönem olduğunu belirtir (Aktaran: Baştürk, 2004: 31). Yani bu dönemde dil edinimi devam eder. Bu dönemdeki öğrenciler, dili öğrenirken her yapıyı kültürel boyutlarıyla belleklerine kodlarlar. Çünkü dil, kültürün elverdiği ölçüde algılananları, yine kültürün belirlediği kalıp ve yapılarla ifade eder. Dolayısıyla dil, onu kullanan milletin kültürüyle birlikte öğrenilir. Bu, dil öğretiminin doğal kültürlemesidir. Ancak, Türkçe öğretimi sırasında sadece bu doğal kültürlemeye bağlı bir kültür aktarımını yeterli görmek mümkün değildir.

Türkçe öğretiminde kullanılan materyaller de Türk kültürünün aktarılması için önemli vasıtalarlardır. Çünkü bu materyaller kültürün ortaya çıktığı gerçek yaşamı gösteren kaynaklardır. Bunun bilinciyle 22.09.1981 tarihli Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı'nın Genel Amaçlar bölümünün 7. maddesinde "Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında; Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı, insanlığı sevmelerinde yardımcı olmak." ifadesi kullanılmıştır.

Türkçe dersinde temel dil becerileri geliştirilirken ve dil bilgisi öğretilirken Türk kültürü de öğrencilere aktarılmalıdır. İlköğretim çağındaki öğrencilerin ferdî ve millî kimliklerinin gelişimine Türkçenin ve Türk kültürünün kaynaklık edeceği muhakkaktır. Ancak, Türkçe öğretiminde kültür aktarımının sistemli ve bilinçli bir şekilde yapılmadığı müddetçe, Türkçe öğretiminde yapılan kültür aktarımından başarılı sonuçlar elde edilemeyeceği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalar neticesinde, ÷lkemizde, T÷rkçe öğretiminde k÷lt÷r aktarımının öğrencilerin k÷lt÷rel kimliklerinin gelişimine katkısı üzerine, lisans üstü düzeyde bir çalışmanın daha önce yapılmadığı tespit edilmiştir. Çalışmanın bu alanda yapılan ilk çalışma olarak T÷rkçe öğretimine önemli katkılar sağlaması ve daha sonra yapılacak çalışmalar için bir basamak teşkil etmesi ümit edilmektedir.

II. BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KÜLTÜR VE MEDENİYET

Kültür ve medeniyet kavramları ortaya çıktıkları dönemlerden bu yana farklı kelimelerle (kültür, hars, ekin) ifade edildiği gibi, farklı düşünürler tarafından farklı şekillerde yorumlanmış ve bu doğrultuda her iki kavramın pek çok tanımı yapılmıştır. Tanımlardaki farklılıkların yanı sıra, bu iki kavram arasındaki ilişki hakkında da pek çok farklı görüş ortaya atılmıştır. Tezimizin amacı doğrudan bu iki kavram arasındaki ilişki olmadığı için biz, sadece, kavramların tanımları hakkında kısa bilgi verip, aralarındaki farkı belirteceğiz.

2.1.1. Kültür

Kültür, muhtevasının genişliği dikkate alınırsa pek çok şekilde ifade edilebilecek, yüzlerce tanımı yapılabilecek bir kavramdır. Nitekim kaynaklar incelendiğinde yüzlerce tanımın bulunduğu görülür. Biz de çalışmamız boyunca sık sık değineceğimiz kültür kavramına ait birkaç tanımı buraya alıyoruz.

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük'te kültür kelimesinin anlamı şu şekilde açıklanmaktadır:

“1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin;

2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü;

3. Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş biçimi;

4. Bireyin kazandığı bilgi;

5. Tarım;

6. Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme.” (TDK, 2005: 1282).

Miyasoğlu (1999: 13) ise kültürü belli bir ülkede yaşayan insanların ortaya koyduğu, din ve devletle var olabilen, en çok dilde ifadesini bulan ve yine bunların gelişmesine yardımcı olan manevi bir değer olarak tarif eder.

İbrahim Kafesoğlu (2003: 16), “Belirli bir topluluğa ait sosyal davranış ve teknik kuruluşlar ‘kültür’ü meydana getirir.” diyerek kültürü açıklar.

“Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, itiyatları, kıymet ölçülerini umumi atitüd, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususî bir hayat tarzı temin eder.” (Turhan, 1997: 48).

Unesco kültürü şu şekilde tarif eder: “Kültür bir insan topluluğunun kendi tarihî tekâmülü hususunda sahip olduğu şuur demektir.” (M.K.Ö.İ.K.R., 1983: 8).

Buraya kadar alınan tanımlar, kültürün bir topluma yahut bir millete özgü olduğunu belirten tanımlardır. Bundan sonra alacağımız tanımlarda ise kültürün millete aidiyetinin yanında ona şahsiyet, kimlik kazandırdığı da belirtilmektedir.

Emin Bilgiç’e (1986: 27) göre kültür, bir millete şahsiyetini veren, diğer milletler arasındaki farkı tespit etmeye yarayan, tarihin seyri içerisinde teşekkül etmiş, kendine has maddi ve manevi varlık ve değerlerin ahenkli bir bütünüdür.

“Kültür, tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı manevi ve maddi yaşayış

tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek seviyedeki bir bileşigi olan, sebebi ve sonucu açısından ise, ferde ve topluma benlik, kimlik ve kişilik ile mensubiyet şuuru kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren, değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir.” (Tural, 1992: 109).

Yine Tural (1992: 138) tarafından yapılan bir diğer tanım ise şöyledir: “Tarihin derinliklerinden süzülüp gelen; zamanın ve ihtiyaçların doğurduğu şuurlu tercihlerle, manalı ve zengin bir sentez oluşturan; sistemli ve sistemsiz şekilde nesilden nesile aktarılan; bu suretle her bir insanda benlik ve mensubiyet duygusu, kimlik şuuru kazanılmasına yol açan; çevreyi ve şartları değiştirme gücü veren; nesillerden her birinin yaşadıkları zamana ve geleceğe bakışları sırasında geçmişe ait atıf düşüncesine yol açan, inanışların, kabullenişlerin, yaşama şekillerinin bütününe, tamamına kültür denir.”

Bazı yabancı bilim adamı ve mütefekkirlerin kültürle ilgili tanımları ise şöyledir:

“Thurnvald’a göre kültür, tavırlardan, davranış tarzlarından, örf ve âdetlerden, düşüncelerden, ifade şekillerinden, kıymet biçimlerinden, tesislerden ve teşkilâtten, mürekkep öyle bir sistemdir ki, tarihî bir mahsul olmak üzere teşekkül etmiş, an’aneyeye bağlı bir cemiyet içinde onun medenî teçhizatı ve vasıtaları ile karşılıklı tesirler neticesinde meydana çıkmış ve bütün unsurlarının zamanla yekdiğerine kaynaması sayesinde ahenkli bir bütün hâline gelmiştir.

Maclver’in Kültür tanımı ise şöyledir: Kültür, yaşayış ve düşünüş tarzımızda günlük münasebetlerimizde sanatta, edebiyatta, dinle, sevinç ve eğlencelerimizde tabiatımızın kendisini ifade etmesidir.

Tylor’a göre kültür, bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, örf ve âdetleri, ferdin mensup olduğu cemiyetin bir uzvu olması itibariyle kazandığı itiyatlarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet girift bir bütündür.” (Aktaran: Turhan, 1997:)

"Kültür, bir toplumun tüm hayat biçimidir. (R. Linton),

Kültür, belli bir düşünceler sistemi ya da bütünüdür. (C. Wissler),

Kültür, toplumdaki geçmiş davranışların biriktirilerek aktarılan sonuçlarıdır. (L. J. Carr)” (Aktaran: Memiş, 2003)

Yukarıya aldığımız tanımlarda kültürün hep bir millete ait olduğu ve ait olduğu milleti diğer milletlerden ayırdığı belirtilmektedir. Kültürün en önemli özelliği millî bir karakter taşımasıdır. (Memiş, 2003: xi). Dolayısıyla kültür, öğretildiği ya da aktarıldığı kişiye ait olduğu milletin özelliklerini kazandırır.

2.1.2. Medeniyet

Kaynakların tamamına yakınında kültür ve medeniyet kavramlarının benzerlik ve farklarına temas edilmiştir. Bazı mütefekkirlerle ilim adamları, kültür ve medeniyeti aynı kavram olarak düşünmekle beraber, genellikle bu iki kelimenin farklı kavramlar olduğunu belirten görüşler çoğunluktadır. Biz tezimizin içeriği itibari ile medeniyet kavramıyla ilgi geniş açıklamalarda bulunmayı gerekli görmüyoruz. Bu sebeple, medeniyet kavramıyla ilgili birkaç açıklamayı değerlendireceğiz. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, her kültürden medeniyete geçmiş değerler olabilir. Biz, Türkçe öğretiminde kültür aktarımı kapsamında, Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde, medeniyete dâhil olduğu gerekçesiyle, kültürden medeniyete geçen değerlere temas etmeden geçilemeyeceği görüşündeyiz. Medeniyetin tanımları şöyledir:

Türk Dil Kurumu (TDK, 2005: 1360) tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük'te medeniyet kelimesinin anlamı uygarlık olarak verilmiştir. Uygarlık kelimesinin anlamı ise şu şekildedir:

“1.Uygar olma durumu, medeniyet, medenilik;

2.Bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıkların, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerin tümü, medeniyet.” (TDK, 2005: 2042).

İbrahim Kafesoğlu (2003: 16) medeniyeti şöyle tanımlar: “Medeniyet, milletler arası ortak değerler seviyesine yükselen anlayış, davranış ve yaşama vasıtaları bütünüdür.”

Ziya Gökalp’e (2004: 59-60) göre kültür ve medeniyet arasında iki önemli fark vardır:

İlki; kültür millî olduğu hâlde, medeniyet uluslar arasıdır. İkincisi; kültürün ihtiva ettiği şeyler yapay değildir. Medeniyetin muhtevası ise çeşitli yöntem ve teknikler kullanılarak bireysel isteklerle oluşturulmuş toplumsal olgulardır.

Kültür ve medeniyet tanımlarına bakılırsa, aslında, kültürü açıklarken de medeniyeti açıklarken de benzer kavramlar kullanılmaktadır. Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi kültür ve medeniyet birbirinden farklı kavramlardır. Tezimizde Türk kültürü ve Türk kültürünün unsurları üzerinde durulacağından, medeniyetle ilgili daha geniş açıklamalara gerek görmüyoruz.

2.2. BENLİK, MİLLÎ BENLİK, KİŞİLİK, MİLLÎ KİŞİLİK, KİMLİK, KÜLTÜREL (MİLLÎ) KİMLİK

Millî benlik, millî kimlik ve millî kişilik kavramlarını Sadık Tural’ın geniş bir şekilde ele aldığını görüyoruz. Biz de Tural tarafından yapılan açıklamalar ışığında farklı kaynakları da göz önünde bulundurarak bu kavramları değerlendireceğiz.

2.2.1. Benlik, Millî Benlik

Benlik, doğrudan doğruya kişinin kendi iç dünyasıyla alakalı, kendi iç dünyasındaki güç, istek, beğeni ve kabullerinden hareketle çevresine yönelen bir duygu, düşünüş ve tavırlar bütünüdür diyebiliriz. Psikologlara göre “Benlik; kişinin doğasını, özelliklerini ve bireyselliğini algılama biçimi olarak

tanımlanmaktadır” (İnanç, 2004; 260). Kısaca benlik, kişinin, kendisini algılama biçimidir.

Benlikte içe dönüklük vardır. Benlik “kişiliğin içe dönük görüntüsüdür; ferdin, kendi kişiliği hakkında sahip olduğu inanç, idrak gibi zihnî muhtevaları ifade eder.” (Kösoğlu, 1996: 102). Birey kendini tanıyarak benliğini tanımlar. Benlik, kişinin kendini nasıl tanıdığını gösteren bir olgudur.

Benliğe ait daha kapsamlı bir tanım ise şöyledir: “Kendisine güven duygusu; yaşama gücü ve hissi; mücadele kuvveti ve direnci; dış baskı ve engellere karşı çözümler arama heyecanı; kendisi için toplumda yer ve yâr edinme hayâli; kısa zamanda kısa yoldan öne geçme, refaha erme, başarı kazanma düşüncesi; başkalarının zayıflıklarını görüş, onları, yok etme, ezme, sindirme, korkutma, başeğdirme, inandırma, yanına alma kurnazlığını edinme; benzeyen ben’lerle işbirliğine girme; topluluklarda birinci, değilse ikinci, hiç olmazsa ilk ikinin kendisine muhtaç olduğu insan konumuna talip olma; bir zıt cins tarafından beğenilme, sevilme, istenme; insan dışında kalan gizli güçlere inanma veya inanmama eğilimi gibi, ölçüsü ayarlanınca olumlu yaşama ve yaratma imkânları bahşeden tavır alışların altındaki iç ses, iç kuvvet ve özel kabullere benlik denir.” (Tural, 1992: 57). Görüldüğü gibi ferdi benlikte hep kendine dönüklük vardır. Merkeze kendisini koyan birey, hep kendi arzu, beğeni ve gayeleri doğrultusunda hareket etmektedir.

Benlik gelişimi oldukça küçük yaşlarda başlayan bir süreçtir. Yani benlik kavramı durağan olmayıp ana babadan, yaşıtlardan, okul yaşantılarından etkilenmektedir. (Gander ve Gandiner, 1998; 392). Dolayısıyla çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevreler ve bu çevrelerce telkin edilen veya telkin edilmesi gerektiği hâlde edilmeyen değerler çocuğun benlik gelişimini olumlu yahut olumsuz yönde etkilemektedir. Burada “olumlu” ve “olumsuz” kavramlarını toplumun genel değerler sistemine uygun olma ya da olmama manasında kullanılmaktadır.

Çocuk benliğinin gelişimi süreklilik arz eder. Bu gelişim sürecinde, çocuktaki benlik kavramı, çocuğun sosyalleşmesi ölçüsünde ve sosyal ilişkileri

içinde gelişir. (Kösoğlu, 1996: 101). Benliği, sosyal ilişkileri içinde oluşur. Aynı dönemde sosyalleşme ölçüsünde çocukta millî benlik oluşmaya başlar. Yani kültür aktarımı, hem çocuğun şahsi benliğinin gelişmesini hem de millî benliğinin oluşmasını sağlar.

Çocuğun millî benliği ilk sosyal çevresi olan ailede, daha sonra da okulda oluşmaya başlar. Yani ‘ben’den ‘biz’e geçilir. ‘Biz’ ile ifade edilmek istenen ise millettir. Birey, bu millî şüura ulaştığında kendisinin bir millete mensup olduğunu düşünür ve başka milletlere karşı kendi milletine güvenmeye başlar.

Tural (1992: 64), millî benliği şöyle tarif eder: “Birbirleriyle ilgili konumlarını ve ilişkilerini, aitlik, mensupluk duygusu – ve düşüncesi- belirleyen bir toplumda, ortaya çıkan kolektif nefse güvenme hâline millî benlik diyoruz. Millî benlik, devletin bağımsızlığı, milletin hürriyet ve egemenliği tehlikelerle karşılaştığında, ortaya çıkan bir savunma mekanizmasıdır.”

Millî benlik tehlike zamanlarında ortaya çıkan milletin nefsi müdafaasıdır diyebiliriz. Millî benliğin uyandırılması ve diri tutulması görevi eğitim kurumlarına aittir. Okul içinde bu görevi ifa etmekle sorumlu en önemli dersler ise Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı dersleridir. Bu derslerde, Türk çocuğunun kendi milletiyle gurur duymasına, milletin fertlerine ve ülkesine hoşgörü ve derin bir sevgi ve sadakatle bağlanmasına vesile olacak çalışmalar yapılması, dil öğretiminde kültür aktarımının gereklerinden biridir.

Bu durum sadece Türk milleti ve Türk eğitim sistemini ilgilendiren bir durum olmayıp her millet için geçerlidir. Nitekim, batıda da dil eğitiminin benlik, kişilik ve kimlik gelişimine etkileri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Özellikle son yıllarda pek çok kişi ders kitaplarındaki metinlerin öğrencinin benlik kavramı ve değerleri kazanmasındaki etkileri üzerine yoğunlaşmış ve yapılan araştırmalar neticesinde pek çok ders kitabı bu bakımdan yetersiz bulunmuştur. (Gander ve Gandiner, 1998; 392).

2.2.2. Kişilik, Millî Kişilik

Kişilik, insanı kendisi yapan ve diğer bireylerden ayıran özelliklerinin tümüdür. R. B. Ewen'den aktaran İnanç (2004, 176), “Kişilik, bireyin fiziksel, zihinsel, duygusal ve toplumsal özelliklerinin tümüdür.” şeklinde kişiliği tanımlamaktadır. İnanç (2004, 176), bu özelliklerin insanı diğer insanlardan ayırıp kendine özgü kıldığını belirtmektedir.

Bir başka tanımda kişilik, “insanın kendine özgü olan ve onu başkalarından ayıran, duyuş, düşünüş ve davranış tarzı” (Arı, Çağdaş, Seçer (Şahin), 2002:8) şeklinde tanımlanmaktadır. Kişiliğin oluşumunda doğuştan getirilen genetik özellikler kadar kültür de etkilidir (İnanç, 2004: 44). Kişilik, “bireyin kendine özgü düşünüş, tutum ve davranış özelliklerini ifade eder; ferdin fizyolojik/kalıtıl yapılarının, aile ve toplumun verdikleri ile biçimlenmiş hâlidir.” (Kösoğlu, 1992: 102).

“Kişilik veya şahsiyet, bir insanın benlik ve kimliğini ahenkleştirerek oturmuş davranışlar hâline getirmesiyle ortaya çıkan durumdur.” (Tural, 1992: 82). Kişiliği oturmuş bireyler, olaylar karşısında tutarlı tepkiler sergiler. Benlik ve kişilikleri, yani kendi içinde kendisine biçtiği değer ile toplumun ona biçtiği değer birbiriyle ahenleşmiştir. Bu kişilerin tutum ve davranışları tutarlılık arz eder.

Kişilik gelişimi ile dil arasında bir bağlantı olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. “Kişiliğin nitelikleri öncelikle toplumsal koşullar, güncel kültürel ortam, bireysel özellikler ve yetilerle belirlenmektedir. Biliş bireysel yetiler arasındadır ve dil ile biliş arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.” (Kula, 1998: 63). Bu bilgiler ışığında dil öğretiminin önemi bir kat daha artmaktadır. Dil eğitimi, kişiliğin gelişimini etkilediği gibi dil öğretimi sırasında yapılan kültür aktarımı çocuğun millî kişiliğinin gelişimine yön vermektedir.

Millî kişiliğin oluşmasında çocuk eğitiminin önemli bir yeri vardır. Toplumların yaşam biçimleri, gelenek ve görenekleri, bir ülkenin tarihi, coğrafyası, çocuk eğitimine etki eder, bu da millî kişilik yapısını etkiler. (Yörükoğlu, 1978: 170).

Benlikte olduğu gibi kişilikte de gelişim bir süreci kapsar. “Kişilik durağan olmayıp yıllar boyunca gelişen ve sürekli değişim içinde bulunan bir olgudur.” (İnanç, 2004; 176). Her insani kavram gibi kişilik de gelişmekte, gelişimi esnasında çocuğun içinde yaşadığı toplumdan, onun değerlerinden, kültüründen etkilenmektedir. Benlik başlığı altında da belirtildiği gibi kişiliğin gelişiminde de okul yaşantısı önemlidir.

Benlikte olduğu gibi çocuğun sosyalleşmesi, çocukta sosyal bir kişiliğin oluşmasının ilk şartıdır. Sosyalleşme süreci, beraberinde sosyal kişiliğin gelişmesi sürecini getirir. Bu gelişim sürecinin sağlıklı bir biçimde ilerlemesinde okul çok önemli roller üstlenir. Çocuk, okulda kendi milletinin özelliklerini öğrendikçe, millî kişiliğin teşekkülü başlar ve süreç içinde gelişir.

Millî kişilik, “millî benlik ve millî kimliği uyumlu bir duruma getirme, başka toplumlar karşısında değer ve normlarına şuurdu, akıllı ve ısrarlı bir şekilde sahip çıkma hâlidir.” (Tural, 1992: 83). Okulların önemli görevlerinden birisi benlik ve kimliği uyumlandırıp, kişilik hâline dönüştürmektir.

Millî benlik ile millî kimliğin oluşması ve bunların birbirleriyle uyumlu hâle gelmesi, belirli bir eğitim süreci sonunda mümkün olur.

Kültürel kişilik birey ve toplumların kişilik yapılarında odak noktayı oluşturur. Her türlü kişilik kültürel kişilikten etkilenir. Kültürel kişilikle alakalı problemler hem bireylerin hem de toplumun kişiliğini etkiler (Aşkun, 1990: 30).

Sonuç olarak kültürel kişilik eğitim yoluyla gelişir. Bireyde millî kişiliğin gelişmesi, millî kültürün sağlıklı bir şekilde bireylere aktarılmasına bağlıdır. Türk millî eğitimi, millî kültürün bireylere aktarılması görevini önemli ölçüde Türkçe derslerine vermektedir.

2.2.3. Kimlik, Kültürel (Millî) Kimlik

“Kimlik kavramı sadece kişisel ve bireysel değil, toplumsal yönlerine de sahiptir. Yani sadece “ben”, “benim” değil “biz”, “bizim” kavramları da kimlik kavramını etkiler.” (İnanç, 2004; 232). Kimlik kavramı çocuğun içinde bulunduğu toplumla yakından ilgilidir. Milletın her türlü kültürel birikimi ve değerleri kimlik kavramına etki eder. Toplum da bu değerlerden hareketle bireye değer biçer.

Kösoğlu (1992:91) kimliği şu şekilde tanımlar: “Kimlik kişinin yahut bir sosyal grubun çeşitli mensubiyetlerini açıklayan, onun tanınmasını sağlayan ve dış gözlemlerle kavranabilen özellikleridir. Kimliği, özneyi en yakın diğerlerinden ayıran farklılıklar olarak ifade edebiliriz.”

“Kültürel kimlik, doğuştan değil daha çok sonradan elde edilen özelliklerle ilgilidir. Fert önce “Ben kimim?” sorusuyla karşılaşır. Sosyal gruba girince ise “Biz kimiz?” sorusuna cevap arar.” (Yıldız ve Ak, 2002: 29). Kültürel kimlik, bütün kültürel varlığı ile milleti ifade etmekte olup ikinci sorudaki “biz”in cevabını oluşturur.

Kimlik demek, ona kaynaklık eden bir kültürün varlığı demektir. Dünya üzerindeki bütün kimliklerin kaynakları kültürlerdir (Barloewen, 2001: 4). Kimliğe ve kimlik gelişimine bu açıdan bakılırsa, kimlik gelişiminde önemli rolü olan okulun, Türk kültürünü yeni yetişen nesillere sağlıklı ve gerektiği ölçüde aktarmasının genç nesillerimiz ve toplumsal geleceğimiz için ne kadar önemli olduğu açıkça görülecektir.

Tural (1992: 70), kimliği şöyle tanımlar: “Kimlik, insanın başkaları tarafından nasıl görüldüğü, ona hangi değerlerin biçildiği, toplum tarafından nasıl tanındığı, dışa vurduğu özellikleri, sosyal ilişkilerindeki yeri vb. bilgilerdir.”

Birey açısından düşünüldüğünde kimlik bu şekilde tarif edilebilir. Toplumların da kimlikleri vardır ki buna millî kimlik, diğer bir söyleyişle ‘kültürel kimlik’ denir. Kültürel kimliğin kaynakları hakkında Tural’ın (1992: 79) görüşleri şu şekildedir:

“Kültürel kimliğimizi oluşturan beş ana kaynak var:

1) Tarih içinden süzülüp gelen, tabii gelişmelerle şekillenen gelenek ve göreneklerimizin yol açtığı değer, norm ve sosyal kontrol unsurları.

2) Dinî hayatımızın, inançlarımızın sebep olduğu, değer, norm ve sosyal kontrol unsurları.

3) Alay edilme, gülünç düşme korkusunun doğurduğu, değer, norm ve sosyal kontrol unsurları.

4) Kanun, tüzük, yönetmeliklerin (yazılı hukukun) telkin ettiği değer, norm ve sosyal kontrol unsurları.

5) Kendi kültürümüzün dışından gelen, bazan ıktibas ettiğimiz, bazan bünyemize uygun hâle getirmeyi, belli bir oranda becerdiğimiz değer, norm ve sosyal kontrol unsurları...

Bu beş kaynaktan gelen ve bize Türk ve Müslüman kimliğini kazandıran değerler, normlar ve sosyal denetim mekanizmaları, kişiyi toplumda ahenkli hâle getirmeye çalışıyor.”

Kültürel kimlik, millete ait kimliktir. Milleti diğer milletlerden farklı kılan özelliklerin bütünüdür. Bir başka ifadeyle kültürel kimlik; ferdi, diğer milletlere mensup olan fertlerden farklı kılan; dil, din, tarih ve diğer kültür unsurlarının ferdin tutum ve davranışlarına yansımaları neticesinde oluşan; bir millete mensubiyeti gösteren özellikler bütünüdür. Her toplum kendi içinde yaşayan ve yetişen bireylere, kendine özgü bir kişilik ve buna bağlı bir kültürel kimlik kazandırır (Aşkun, 1990: 32). Toplumun bireye kazandırdığı kültürel kimlik, bireye, topluma ait olduğu hissini verir. Bu mensubiyet hissi, ferdin, toplumu ve onun kurallarını kabullenip ahenkli bir kimlik geliştirmesini sağlar.

Kültürel kimlik bir toplumu diğer toplumlardan ayırır. Mesela Türk milleti, Arap, Fars, Afgan, Hindu vb. milletlerle aynı dine mensup olup ortak değerleri

olmasına rağmen; İngiliz, Fransız, Alman ve Yunan milletleri ile aynı araçları ve teknolojinin aynı nimetleri kullanmasına rağmen hepsinden farklıdır. Millet, Türk milletidir. Onu diğerlerinden farklı kılan, kültürel kimliğidir. “Kimlik olgusu, bu bağlantılarıyla ilgili olarak, nüfus kâğıdı, ehliyet, soyadı, bir düşünce yahut duyuş biçimi, bir tavır yahut tutum, ibadet, eğlence, mizah ve bütünüyle bir yaşama biçimi olarak görülebilir.” (Kösoğlu, 1992: 91). Kimlik, hayatın her alanına sinmiş farklılıklar üzerine bina edilmiş bir olgu olduğu için milletleri benzerlerinden farklı kılan ve onları ayırt etmeye yarayan bir özellikler bütünüdür.

Yukarıda Tural’ın değindiği kültürel kimliğimizin kaynakları kültürümüzle alakalıdır. Bu durumda Türkçe öğretiminin kültürel boyutu önem kazanmaktadır. Türkçe, yukarıda sıralanan bütün unsurları toparlayan, koruyan ve yeni nesillere aktarılmasını sağlayan yegâne varlığımızdır. Bu nedenle Türkçe öğretimi sırasında dilin kültürel yönü de ihmal edilmemelidir.

2.3. KÜLTÜR AKTARIMI

Kültür aktarımı en yalın anlamıyla bir millete ait kültürel özelliklerin yeni nesillere anlatılması, kavratılması ve benimsetilmesi işidir. Kültür aktarımı denildiğinde karşımıza çıkan iki önemli kavram vardır. Öncelikle bu iki kavramı açıklamak ve bunlarla ilgili bilgi vermek gereklidir. Bunlar, sosyalleştirme ve kültürlemedir.

Sosyalleştirme, çocuğa, mensubu olduğu milletin kültürel değerlerini, töre, örf, âdet, gelenek ve göreneklerini anlatma, öğretme ve benimsetme işidir. Bu işlem sonrasında çocuk toplumsal yaşama uyum sağlar, yani sosyalleşir. “Sosyalleşme öğrenme yoluyla gerçekleşir. Çocuklar kavrama ve taklit yoluyla kültürün âdet ve değerlerini kazanırlar.” (İnanç, 2004: 10). Sonuç olarak, aynı süreç, çocuk açısından bakılırsa sosyalleşme, öğretmen ya da aile açısından bakılırsa sosyalleştirme diye adlandırılır.

Kültürleme ise “toplumların kendisini oluşturan bireylere belli bir kültürü aktarma, kazandırma, toplumun istediği insanı eğitip yaratma ve onu denetim altında tutarak kültürel birlik ve beraberliği sağlama, bu yolla da toplumsal barış ve huzuru sağlama sürecidir.” (Güvenç, 2004: 85).

Her iki kavram ile ifade edilmek istenenler aslında birbirinden çok da farklı değildir. Her millet, kendisine yeni katılan fertlerin bu süreçten geçmesini sağlar. “Çocuklar içinde yaşadıkları toplumun kurallarını bilmezler. Paylaşmayı, yardımlaşmayı, işbirliği içinde çalışmayı, duygularını ve düşüncelerini içinde yaşadıkları kültürün uygun gördüğü biçimde ifade etmeyi sonradan öğrenirler. Toplu yaşamak ve topluma uyum sağlamak için bu davranışların öğrenilmesi gerekir.” (İnanç, 2004: 9). Çocukların bu özelliklerle donatılması kültürleme ya da sosyalleştirme diye adlandırabileceğimiz sürecin sonunda gerçekleşir.

Sosyalleşme ya da kültürleme süreci sırasında bireyler hem kendini, kendi özelliklerini tanır hem de kendine benzeyenlerle kendisi arasındaki farkları görür. Kısaca, “sosyalleşme bir kişilik ve kimlik edinme sürecidir.” (Kösoğlu, 1992: 103). Bu da sosyalleşme sürecinin kişilik ve kimlik edinme sürecinde etkili olduğunu gösterir.

İlgili mevzuatlarda belirtildiği üzere okulun en önemli görevlerinden birisi, öğrenciyi hayata hazırlamak, parçası olduğu topluma uygun özelliklerle donatmak, yani öğrenciyi sosyalleştirmektir. Sosyalleştirmeden kastımız, bireyin toplumun kültürüne uygun hâl, tutum ve davranışlar sergileyecek duruma gelmesidir. Bunun sağlanmasının yegâne yolu ise çocuğa mensubu olduğu milletin kültürel özelliklerini en iyi biçimde aktarmaktır. “Çocuğu sosyalleştirmede önce anne-baba, okula başlaması ile öğretmen önemli rol oynar. Anne-baba ve öğretmenler, çocuğun sosyal çevre hakkında bilgi edinmesini sağlayarak kültürel değerleri öğretmek onu sosyalleştirmeye çalışır.” (İnanç, 2004: 11). Çocuğun sosyalleştirilmesi görevini yerine getirecek ilk ve en önemli sosyal birim ailedir.

Sosyalleşme sürecinde “Her ana baba çocuğunu en iyi biçimde yetiştirmek çabasıdadır. Çocuğun erdemli bir insan olarak toplumda yerini alması, en az iyi bir

öğrenimden geçip başarılı bir erişkin olması kadar önemsenir. Erdemler hemen her toplumda ulaşılmaya çalışılan yüce değerler olarak bilinir. Doğruluk, büyüklere saygı, törelere ve görgü kurallarına uyma, küçüklere ve güçsüzlere yardım, hak gözetme her yerde ve her çağda aranan nitelikler olmuştur. Toplumsal yaşamın düzenli gitmesi için yasalara uymak yetmez. Ortak değerlerin, görenek ve geleneklerin birleştirici gücüne de gereksinim vardır. Başka bir deyişle insancıl değerler olmadan toplum çarkı dönmez. Örneğin, bütün dinler ve toplum yasaları adam öldürmeyi, çalmayı, başkasının hakkını çiğnemeyi namusuna el uzatmayı günah ve suç saymaktadır. Ama doğruluk, konukseverlik, güçsüze el uzatma, hoşgörü, saygı ve sevgi gibi değerler yasa gücüyle benimsetilemezler. Toplumsal ilişkiler, kişilerin tek tek ve toplu olarak insancıl değerlere bağlılığı ölçüsünde düzenli yürür.” (Yörükoğlu, 1978:167). Yörükoğlu tarafından belirtilen yukarıdaki görüşler kültür aktarımı sürecinin aile açısından önemini izah eder.

Aileden sonra çocuğun sosyalleştirilmesi görevini yerine getirecek kurum, okuldur. Öğrencinin okula başlaması, sosyalleşme için bir dönüm noktasıdır. “Öncelikle evde ve mahallede ana, baba, kardeşler ve oyun arkadaşları arasında süregelen toplumsallaşma süreci, yeni bir ortama yani okula taşınır.” (Gander ve Gandiner, 1998; 388). Okul, hemen hemen bütün derslerinde öğrencinin hayata hazırlanması için gereken faaliyetlere yer vermelidir. Çünkü, “eğitim, kültürlemenin bilinçli, erekli veya istendik şartlamalarını içermektedir.” (Güvenç, 2005: 125). Eğitim ortamları, derslerin içerikleri ve kazanımlar buna göre şekillendirilir.

Eğitim, kültürün devamı, aktarılması ve geliştirilip değiştirilmesinde önemli rol oynadığı gibi kültür de eğitim sistemlerinin gelişmesine etki eder. “Her kültür kendi özelliklerine uygun eğitim sistem ve uygulamaları geliştirir.” (Güçlüol, 1990 :177). Ancak ülkemizde bu anlamda sağlıklı araştırma ve geliştirme çalışmaları yapılmamış olması bir eksiklik olarak varlığını sürdürmektedir.

Okul içerisinde öğrencinin sosyalleştirilmesi konusunda en önemli yük Türkçe dersleri üzerindedir. Çünkü bir dili öğretirken o dilin konuşulduğu toplumun kültürünü de öğretmek zaruridir. Dil öğretimi aynı zamanda kültür öğretimidir. Dildeki her türlü yapı ile anlam arasındaki ilişkinin kültürel bir boyutu vardır.

Dolayısıyla çocuğun dile hâkimiyeti arttıkça, o dili konuşan milletin kültürüne olan hâkimiyeti de artacaktır. Dil eğitiminde de bunlar dikkate alınmalıdır.

Türkçe öğretiminin belirtilen fonksiyonu yerine getirmesi için derslerde kültür aktarımı yapılmalıdır. Görüldüğü üzere kültürün yeni yetişen fertlere aktarılması bir süreç içinde gerçekleşmekte ve bu süreçte fertler bir eğitimden geçmek suretiyle mensubu buldukları toplumun âdeta uzvu hâline gelmektedir.

Kültür aktarımı konusunda değinilmesi gereken önemli bir nokta da şudur: Toplumlar için kültür aktarımı sosyal yaşam açısından önemlidir. Bireylerin topluma uyum sağlamaları, daima iyi bir akademik bilgiye sahip olmalarından daha önemlidir. Toplum fertten her bakımdan kendisine uymasını ister. Farklı bir ifade ile toplum, ferdin diğer bireyleri rahatsız etmeden ve kendisi de rahatsız olmadan yaşaması yönünde baskıcıdır. Ferdin her türlü uyumsuzluğu toplumu rahatsız eder. Bu türlü hâllerde fert, gelenek ve göreneklerden, dini kurallardan ya da yazılı hukuk kurallarından kaynağını alan yaptırımlarla karşılaşır. (Tural, 1992: 32-33) Okul, akademik bilgiyi sunmanın yanında, ferdin topluma intibakını da sağlamak zorundadır. Hatta bu görevi daha da önceliklidir. Çünkü toplumdaki hiçbir birey, toplumun bir ferdi olarak yaşamak için akademik bilgiye sahip olmak zorunda değildir. Ancak, bütün fertler sosyal hayatta öyle ya da böyle bir yer işgal eder. Hatta, akademik eğitim bakımından daha düşük seviyede olmasına rağmen, toplum tarafından beğenilen ve örnek alınan insanların var olduğu bilinmektedir.

Türkiye'nin sosyal ve iktisadi yapısı gereği, ilköğretim okulundan sonra eğitime devam etmeyen, farklı sektörlerde çalışmaya başlayan Türk vatandaşları vardır. Fakat bu bireyler de zorunlu ilköğretim yasası kapsamında bir dönem ilköğretim okuluna devam etmektedir. İlköğretim çağında verilecek eğitim, daha sonra okula devam etmeyen bu fertlerin sosyal hayata intibaklarını sağlayacak, kültürel kimliklerinin temellerini oluşturacaktır. Türkçe öğretiminde kültür aktarımının önemi burada ortaya çıkar.

Çalışmamız üzerinde durduğumuz asıl nokta, yeni yetişen nesillerin topluma intibakının sağlandığı kültürün aktarılma sürecinde, Türkçe dersinin oldukça önemli

bir göreve sahip oluşudur. Eğer kültür yeni nesillere aktarılacaksa, bu ancak dil vasıtasıyla ve dilden hareket etmekle mümkün olabilir. Ayrıca, kültür aktarımı olmaksızın dil de tam manasıyla öğretilmiş olmaz.

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu çalışma, ilköğretim okulu öğrencilerinin kültürel kimlik gelişimlerine Türkçe öğretiminde kültür aktarımının etkisi üzerine hazırlanmış betimsel bir çalışmadır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, kültürel kimlik gelişimi ve Türkçe öğretiminde kültür aktarımının kültürel kimlik gelişimine katkısı üzerine bilgi veren yazılı kaynakların analizini kapsamaktadır. Belirlenen referans kaynaklar ve uzman kişilerce hazırlanan diğer materyallerin, araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini artırdığı düşünülmektedir.

3.1. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışma, kültür ve kültürel kimlik kavramlarının açıklanarak kültürel kimlik gelişiminde Türkçe öğretiminin ve Türkçe öğretiminde kültür aktarımının önemini izah edilmesi, ilköğretim okullarında verilen Türkçe derslerinde kullanılması öngörülen Türk kültür unsurlarının tespit edilmesi, bunların Türkçe derslerinde ne tür etkinliklerle öğrencilere aktarılacağı ile ilgili öneriler sunulması konularıyla sınırlıdır.

3.2. Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada, kültürün tanımı, kültürün unsurları, özel olarak Türk kültürünün unsurları, dil kültür ilişkisi, kültür aktarımı, kültürel kimlik gelişiminin

önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın bu kısmının genel çerçevesinin belirlenmesinde Prof. Dr. Sadık Tural tarafından yazılmış olan “Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler” adlı eserden faydalanılmıştır.

Ayrıca, öğrencilerin kültürel kimliğinin gelişmesine katkıda bulunabilmek için Türkçe derslerinde, Türk kültürünün hangi unsurlarının öğrencilere aktarılması gerektiği değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu kısmının genel çerçevesinin belirlenmesinde Millî Eğitim Bakanlığınca Prof. Dr. Mehmet Kaplan’a hazırlatılan “Türk Milletinin Kültürel Değerleri” adlı eserden faydalanılmıştır.

IV. BÖLÜM

4. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMI VE KÜLTÜREL KİMLİK GELİŞTİRME

4.1. MİLLÎ EĞİTİM TEMEL KANUNU, İLKÖĞRETİMİN AMAÇLARI VE TÜRKÇE DERSİ MÜFREDAT PROGRAMLARINDA KÜLTÜR AKTARIMI

Millî Eğitim Temel Kanunu ve Türkçe dersi müfredat programları, sınıfta yapılacak çalışmalarda dikkate alınır. Yapılacak her türlü faaliyet, Millî Eğitim Temel Kanunu'nda belirlenen sınırlar çerçevesinde planlanır ve uygulanır. Hazırlanan her türlü plan ve program kanuna uygun olmak zorundadır. Sınıfta yapılan uygulamalar da hem kanuna hem de müfredat programına uygun olmak zorundadır.

Millî Eğitim Temel Kanunu, bakanlık bünyesindeki bütün örgün eğitim kurumlarında yapılan her türlü faaliyeti düzenlediği gibi sistemin eğitime bakışını, eğitimle hedeflediklerini, eğitimdeki öncelikleri de göstermesi bakımından önemlidir. Millî Eğitim Temel Kanunu'nun ve Türkçe dersi müfredat programlarının kültür aktarımı konusunda ne gibi hedefleri olduğunu bilmek bu çalışmada yapılacak değerlendirmeler için önemlidir. Bu bakımdan önce kanun daha sonra da müfredat programları değerlendirilecektir.

4.1.1. Millî Eğitim Temel Kanununda Kültür Aktarımı

Türkçe öğretimi, örgün eğitim kurumlarında Millî Eğitim Temel Kanunu ve Türkçe Dersi Müfredat Programlarına uygun olarak yapılır. Yapılan her türlü faaliyetin temel dayanaklarından birisi Millî Eğitim Temel Kanunu'dur. Türkçe derslerinde yapılan hiçbir faaliyet bu kanuna aykırı olamaz, kanunun belirlediği amaçlar dışında başka amaçlara hizmet edemez.

Çalışmanın bu kısmında Türkçe öğretiminin temel dayanaklarından biri olan Millî Eğitim Temel Kanunu'nda kültür aktarımını gerekli kılan amaç ya da açıklamalar incelenecektir. Buna göre:

“Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.” (MEB, 1973). olarak belirtilmiştir.

Türk millî eğitiminin genel amaçlarından ilki, **“Türk Milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan”** bireyler

yetiştirmenin Türk millî eğitiminin amacı olduğunu belirtmektedir. Bu özelliklere sahip bireyler yetiştirmek, Türk millî eğitiminin amacıdır. MEB'e bağlı bütün okullarda verilen derslerin bu amaca hizmet etmesi gerekmektedir. Türkçe dersleri de buna dhildir. Öğrencilerin, belirtilen millî, manevi ve kültürel değerleri benimsemesi, ailesini, vatanını, milletini sevmesi için bu değerlerin, derslerde öğrencilere tanıtılması, öğretilmesi; aile, vatan ve millet sevgisinin genç nesillere aşılanmalıdır. Yani ders içeriklerinde bu değerlerin bulunması, öğretmenlerin de bunları öğrencilere sezdirmesi, anlatması, sevdirmesi ve aktarması gerekmektedir. Bu da Türk kültürünün Türkçe derslerinde aktarılması anlamına gelmektedir.

Aynı Şekilde millî eğitimin amaçlarının ikinci maddesinde "**Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı Şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip**" bireyler yetiştirmenin, Türk millî eğitiminin amacı olduğu vurgulanmaktadır. Çocuğun ahlaki, ruhsal ve duygusal gelişiminde yakın çevrenin, okulun ve içinde bulunduğu kültürel yapının etkisi kaçınılmazdır. Ahlaki gelişimde, toplumun ahlak kurallarının türlü yollarla çocuklara öğretilmesinin önemi bilinmektedir. ğt vererek ya da yanlış davranışları düzelterek toplumun ahlak kuralları çocuklara farkettilerilebilir. Fakat bunlar sağlıklı metotlar değildir. İzlenecek en doğru yol, ahlak eğitimi dil ve edebiyat dersleri vasıtası ile sistemli bir Şekilde yapmaktır. (Cemiloğu, 2001: 19). Yine ikinci amaç cümlesi içinde geçen, ruhsal ve duygusal gelişimin sağlıklı bir Şekilde meydana gelmesi de dil eğitimi ile yakından ilgilidir. Ruhsal ve duygusal gelişimde çocuğun kendini güvende hissedebileceği, uyum içinde yaşadığı bir gruba ait olma hissi önemlidir. Bunun için ocuk, ferdi olduğu millete uyum sağlamalı, onun bir parçası olduğunu kavramalı ve milletine güvenmelidir. ocukta aidiyet hissinin oluşmasında da dil ve edebiyat derslerinde yapılacak sistemli çalışmaların faydalı olacağı açıktır. Çünkü dil, toplum ve ferdin en önemli ortaklığıdır. Diğer bütün ortaklıklar, dil ile kurulur. Sonuç olarak Türkçe dersleri millî eğitimin bu amacına hizmet edecek faaliyetleri bünyesinde barındırmalıdır. Bu da Türkçe ğretiminde kültür aktarımını gerekli kılmaktadır.

Millî Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilen amaçlara ulaşmak için örgün eğitim kurumlarında sistemli bir kültür aktarımı yapmak gerekmektedir. Bu sebeple

okullarda Türk kültürünü oluşturan her türlü maddi ve manevi değerleri öğrencilere aktaracak ortamlar hazırlanmalı, derslerin programları da buna uygun olarak hazırlanmalıdır. Dersler içinde bu amaçlara hizmet edebilecek; bahsedilen değerlerin öğrencilere aktarılmasını, benimsetilmesini ve sevdirmesini sağlayacak en önemli ders, Türkçe dersi. Türkçe derslerinde gerekli planlama ve uygulamalara yer verilmeli, bu konuda gereken hassasiyet ilgililerce gösterilmelidir. Çünkü Türkçe dersinin içeriği, Türk kültürünü aktarmayı mecburi kılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, dil öğretimi kültür öğretimidir.

4.1.2. İlköğretimin Amaçlarında Kültür Aktarımı

İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin Türkçe öğretiminde kültür aktarımı bağlamında incelenmesi gerekmektedir. İlköğretimin amaçları, hem sınıf öğretmenleri hem de branş öğretmenleri tarafından iyi bilinmeli ve eğitim öğretim faaliyetleri düzenlenirken dikkate alınmalıdır. Çünkü yapılacak faaliyetler yönetmelikte belirtilen ilköğretimin amaçlarıyla çelişemez, bu amaçlara aykırı olamaz. (Öz, 2003: 12)

Türkçe öğretimi kapsamında uygulanacak faaliyetler için resmî dayanak olan İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, ilköğretim çağındaki çocuklara kazandırılması hedeflenen özellikler hakkında bilgiler verir. Buna göre yönetmelikteki kültür aktarımını gerekli kılan amaçları şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) *“Öğrencilerin, millî ve evrensel kültür değerlerini tanımasını, benimsemelerini, geliştirmelerini bu değerlere saygı duymalarını sağlamak.”* (MEB, 2003: 485).

İlköğretimin amaçlarından biri olan bu madde, öğrencilerin Türk kültürünü tanımasını gerektiğini belirtmektedir. Millî kültürün öğrencilere tanıtılması için derslerin içeriklerinde millî kültür unsurlarının bulunması gerekir. İlköğretim okullarında okutulan dersler içerisinde muhteva bakımından millî kültür unsurlarını genç nesillere tanıtmaya imkânına sahip en önemli ders, Türkçe dersi. Türkçe

dersinde kullanılan metinler, millî kültüre ait değerleri ihtiva eder. Farklı konularda kaleme alınmış bu metinler, kültürün farklı alanlarını öğrencilere tanıtır. Ayrıca, Türkçe derslerinde kullanılan diğer materyaller (ses kasetleri, resimler, fotoğraflar, kısa filmler vb.) ile düzenlenen etkinlikler (drama, tiyatro, okul gezileri vb.), kültürün aktarılması için Türkçe dersine geniş imkânlar sunar.

Türkçe dersi, temel dil becerilerini geliştirmenin yanı sıra öğrencilerin kelime hazinelerini zenginleştirmeyi de amaçlar. Buna bağlı olarak farklı konularda yazılmış metinler Türkçe derslerinde öğrencilere sunulur. Metinlerdeki konu zenginliği millî ve evrensel kültürün farklı alanlarının öğrencilere tanıtılmasını sağlar. Ayrıca farklı milletlere ait, edebî ve kültürel değeri yüksek metinlerin de Türkçe derslerinde materyal olarak kullanılıyor olması, evrensel kültür değerlerinin aktarılmasında kolaylık sağlar.

İlköğretimin yukarıya alınan amacı millî ve evrensel kültür değerlerinin benimsetilmesini ve öğrencilerde bu değerlere karşı saygı uyandırılmasını da kapsamaktadır. Bu amaca ulaşmak, ancak bahsedilen değerleri konu edinmiş sanat eserlerinin derslerde kullanılmasıyla mümkün olabilir. (Kaplan, 2001: 32). Bu tür sanat eserlerinin en çok kullanıldığı ders, Türkçe dersi.

Türkçe öğretiminde, dil becerilerini geliştirmek için kullanılan metinlerden, millî ve evrensel kültür değerlerini aktarmaya uygun metinleri seçmek, daha fazla duyuya hitap eden materyal ve etkinliklerle dersin içeriğini zenginleştirmek, ilköğretimin bu amacına ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Nihayetinde Türkçe derslerinde kültür aktarımının bilinçli ve planlı yapılması, ilköğretimin bu amacına ulaşılmasını sağlayacaktır.

b)“*Öğrencileri, kendilerine, ailelerine, topluma ve çevreye olumlu katkılar yapan, kendisi, ailesi ve çevresi ile barışık, başkalarıyla iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışan, hoşgörülü ve paylaşmayı bilen, dürüst, erdemli, iyi ve mutlu yurttaşlar olarak yetiştirmek.*” (MEB, 2003: 485).

İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde belirtilen bu amaca ulaşmak için de Türkçe öğretiminde kültür aktarılmalıdır. Çünkü hoşgörülü, paylaşmayı bilen, dürüst ve erdemli bireyler yetiştirmek için Türk kültüründe önemli bir yer tutan değer ve normların öğrencilere aktarılması gerekmektedir. Bu amaca, doğrudan doğruya akademik bilgi transferi ile ulaşmak mümkün değildir. Özellikle öğrencilerin somut işlem döneminden henüz tam anlamıyla çıkmamış olduğu düşünülürse bahsedilen amaca ulaşmak için somut örneklerle ve örnek olaylara dayalı bir eğitime ihtiyaç olduğu görülecektir. Türkçe öğretimi sırasında kullanılan metinler, öğrencinin soyut kavramları anlamasına imkân sağlayan örnek olayları sınıf ortamına taşıyarak öğrencinin değerleri âdeta yaşayarak öğrenmesini sağlar. Kullanılan bir metinde geçen olaydan hareket ederek öğrenciye dürüstlüğün, hoşgörülü olmanın önemi kavratılabilir. Bu da ancak Türkçe dersinde yapılabilecek bir çalışmadır.

Yukarıda belirtildiği gibi Türkçe derslerinde kullanılan diğer materyaller ve yapılan etkinlikler, değerleri öğrenciye aktarmada büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Özellikle değerlerle ilgili kısa filmlerin izlettirilmesi, tiyatro ve canlandırma çalışmalarının yaptırılması sadece Türkçe derslerinde yapılabilecek faaliyetlerdir. Bu faaliyetler vasıtası ile öğrencilerin dinleme ve konuşma becerileri geliştirilirken kültürel değerler de aktarılmış olur.

c) *“Öğrencilerin kendilerini geliştirmelerine, sosyal, kültürel, eğitsel etkinliklerle millî kültürümüzü benimsemelerine ve yaymalarına yardımcı olmak.”* (MEB, 2003: 485).

Öğrencilerin katılabileceği kültürel etkinlikler arasında Türkçe öğretmenlerinin katkı sağlayabileceği etkinlikler de vardır. Mesela, tiyatro çalışmaları bunlardan birisidir. Türkçe öğretmenleri Türk kültürünün unsurlarını tanıttıkları, sevdirecek tiyatro metinleri vasıtası ile hem öğrencilerin kendilerini geliştirmesine yardımcı olur hem de kültürel değerlerin öğrenciler tarafından sevilip benimsenmesini sağlar.

Türkçe derslerinde sınıf içi eğitsel etkinlikler vasıtası ile de öğrencilerin bireysel yetenekleri geliştirilirken millî kültür benimsenebilir. Güzel şiir okuma

çalışmaları yapılarak veya çeşitli konularda şiir ve hikâye yazma yarışmaları düzenlenerek, kısa bir oyunun canlandırılması sağlanarak öğrencilere kendilerini geliştirme fırsatı verilir. Bu arada da sosyal, kültürel ve eğitsel etkinlikler yoluyla kültürün benimsenmesi sağlanmış olur.

Türkçe öğretimi sırasında planlı ve sistemli bir şekilde kültürün aktarılması şartı ile Türkçe dersi, her türlü kültürel değerın aktarılması için muhtevası gereği en uygun derstir. Bu sebeple, ilköğretimin amaçlarına ulaşmak için faydalanılacak en önemli ders de Türkçe dersidir.

4.1.3. Türkçe Dersi Müfredat Programlarında Kültür Aktarımı

Müfredat programları millî eğitimin temel hedeflerini sınıf ortamına taşır. Bir ülkenin eğitim felsefesi, eğitimdeki öncelikleri ve eğitim sisteminin hassasiyetleri programlara yansır. Programlardan hareketle düzenlenen eğitim öğretim faaliyetleri programın öngördüğü amaçlara ulaşmak amacıyla düzenlenir. Böylece programdaki her türlü öncelik ve hassasiyet eğitim öğretim faaliyetlerine yansımış olur.

Programlar, Türkçe derslerindeki her türlü çalışmanın da kılavuzudur. Planlamadan uygulamaya kadar eğitim öğretimin her alanında program, öğretmene rehberlik eder. Bu bakımdan, programlarda kültür aktarımının ne şekilde yer aldığı bilinmelidir ki Türkçe derslerinde yapılacak kültür aktarımının çerçevesi ve öncelikleri belirlenmiş olsun.

Ancak programlardan kaynaklanan aksaklıklar Türkçe eğitiminin tüm alanlarında olduğu gibi kültür aktarımı hususunda da bazı sorunlara sebep olmaktadır. Bu sorunların ortadan kaldırılması için yapılması gereken en önemli iş, Türkçe müfredat programının ‘eğitim programı’ ve ‘öğretim programı’ olarak ayrı ayrı hazırlanması olacaktır. Özbay (1997: 34) eğitim programı ve öğretim programını şu şekilde tarif eder:

“Eğitim programı, bir milletin kültürünü meydana getiren temel unsurları dikkate alarak toplumdaki sosyal bağları düzenleyen, bunları

gelecek nesillere aktaran, muhatap kitlelere kazandırılması gereken davranışları gösteren hedefler dizisidir.

Öğretim programı ise eğitim programında gösterilen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan öğretmen, konular, fiziki imkânlar, ders malzemeleri gibi unsurları kapsayan bir bütündür.”

Türkçe dersi için 1981 yılında hazırlanan program ‘eğitim programı’, 2005 yılında hazırlanan program ‘öğretim programı’ adını taşımaktadır. Ancak içeriklerine bakıldığında benzer unsurları ihtiva ettikleri görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde hâlihazırda uygulanmakta olan iki program incelenecektir.

4.1.3.1. 1981 Tarihli Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı

Hâlihazırda ilköğretim 7. ve 8. sınıf Türkçe dersleri 22.9.1981 tarihli, Temeleğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı’na göre yapılmaktadır. Programın Genel Amaçlar kısmındaki şu maddeler kültür aktarımıyla alakalıdır:

“ Onların ulusal duygusunu ve ulusal coşkusunu güçlendirmede kendi payına düşeni yapmak;

Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla, Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında; Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı, insanlığı sevmelerinde yardımcı olmak;” (MEB, 1981)

Yukarıda yer alan Türkçe programının iki amacı Türkçe öğretiminde kültür aktarımını gerekli kılmaktadır. Ayrıca bu maddeler programın amaçları olduğu için Türkçe programının kültür aktarımına dayanak sağladığı görülmektedir. Nitekim daha önce Millî Eğitim Temel Kanunu ve İlköğretim Okulları Programı değerlendirilirken değinilen hususlara programda açıklık getirilmektedir. Türk

çocuklarına kültürlerini tanıtmaya, onlara vatan, millet, doğa ve insan sevgisini aşılamak büyük ölçüde Türkçe dersinin vazifesidir.

Türkçe müfredat programının yukarıya alınan amaçları gösteriyor ki, Türkçe dersleri sadece dil becerilerini geliştirmek, dilin kurallarını öğretmek ve dilin doğru bir şekilde kullanımını sağlamak amacıyla düzenlenmeyecektir. Gerek ders kitapları gerekse diğer materyaller hazırlanırken Türkçe dersinin kültür aktarımına yönelik amaçları da dikkate alınmalı, Türkçe öğretmenleri ders içi faaliyetlerini planlarken ve bunları uygularken dersin bu amaçlarını gerçekleştirme konusunda daha hassas olmalıdır.

Ayrıca, programın açıklamalar kısmında, Türkçe derslerinin, genç nesillere Türk kültürünün aktarılmasında mühim bir rol oynadığı şu şekilde belirtilmektedir:

“Ulusal kültürümüzün yeni kuşaklara aktarılması, ortak bir kültür yoluyla kuşaklar arasında bağlılık kurulmasının sağlanması, millî eğitimimizin temel görevleri arasındadır. Okulda bu görevin yerine getirilmesinde en büyük ağırlık ve sorumluluk Türkçe derslerine düşmektedir. Çünkü ulusal kültürümüzün en canlı, en birleştirici, millî şuuru en iyi biçimde yaratıcı, ulus ve yurt sevgisini besleyip güçlendirici örnekleri, Türkçe yazılmış sanat eserleridir ve çocuk, bu eserlerin ilk örnekleriyle Türkçe derslerinde karşılaşacaktır.

Öte yandan öğrencilerin evrensel kültür ve sanat eserleri ile karşılaşmaları da okulda ve özellikle Türkçe derslerinde başlayacaktır. Türkçe öğretmenlerinin bu ilişkiyi en iyi ve yararlı sonuçları verecek biçimde ayarlamaları, kültür ile evrensel kültürün birbirini tamamlayıp geliştirmesini ve öğrencilerin hayata ve dünyaya en geniş açıdan, en iyi, en insancıl ve en sağlıklı duygularla bakmalarını sağlayıcı bir yol izlemeleri gerekir.” (MEB, 1981).

Programda yer alan bu ifadelerden anlaşılacağı üzere okullarda kültür aktarımı yapma görevi ağırlıklı olarak Türkçe dersine verilmiştir.

4.1.3.2. 2005 Tarihli İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı

2006–2007 eğitim öğretim yılından itibaren 6. sınıflardan başlayarak uygulamaya konmak üzere Türkçe Dersi Müfredat Programı yeniden hazırlanmıştır. Yeni programın genel amaçlar kısmından aşağıya alınan üç madde, Türkçe dersinde kültür aktarımını gerekli kılmaktadır:

Öğrencilere,

“Dilimizin millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri,

Türk ve Dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları,

Millî, manevi ve ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır.” (MEB, 2005a)

2006 yılında ilköğretim altıncı sınıflarda uygulanmaya başlayan yeni Türkçe dersi müfredat programının genel amaçlar kısmının ilk maddesi **“Dilimizin millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri”** şeklindedir. Bu da gösteriyor ki yeni program dilin millet hayatındaki önemi konusunda daha duyarlı fertler yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Programın yukarıya alınan ikinci amacı, Türkçe derslerinin, kültür aktarımı yapmak için en uygun ders olduğunu göstermektedir. Türkçe derslerinde kullanılan metinler, kültür aktarımının en önemli materyalleridir. Kültür, bütün özellikleri ile dile yansır ve malzemesi dil olan edebiyat, kültürü eğitim ortamlarına sokar. Edebiyat eserlerinin, materyal olarak kullanıldığı Türkçe derslerinde, kültür, bu materyaller sayesinde en canlı hâliyle öğrencilere sunulur. Derslerde kullanılan edebî metinler, kültürün bütün unsurlarını eğitim ortamlarına taşıyabilme kabiliyetine

sahiptir. Tarihten gelenek ve göreneklere, mimariden musikiye bütün kültür unsurları hakkında öğrenci seviyesine uygun metinler bulunup kullanılabilir. Hülasa programın bu amacı da Türkçe öğretiminde kültür aktarımını gerekli kılmakta ve buna dayanak olmaktadır.

Öğrencilerin millî, manevi ve ahlaki değerleri benimsemesi ve onlara önem vermesi için de gereken çalışmaların Türkçe dersleri içinde yapılacağı yukarıya alınan üçüncü amaç ifadesinde belirtilmektedir. Bu amaç da Türkçe öğretiminde kültür aktarımını gerekli kılmaktadır.

Hazırlanan yeni programda da Türkçe öğretiminde kültür aktarımını gerekli kılan amaçlara yer verilmiştir. Bu da gösteriyor ki hem 1981 tarihli Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı hem de 2005 tarihli Türkçe Dersi Öğretim Programı, Türkçe dersinin kültürü aktarmadaki önemine dikkat edilerek hazırlanmıştır.

Ayrıca, 2005 yılında uygulamaya konan İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı'nın temel beceriler kısmında, programla ulaşılabilecek beklenen temel beceriler arasında "millî, manevi ve evrensel değerlere karşı duyarlı olma" becerisi de yer almaktadır. Öğrencilerde millî, manevi ve evrensel değerlere karşı duyarlılık oluşturulması görevi de Türkçe derslerine aittir. Türkçe derslerinde öğrencilerin bu duyarlılıkları kazanmasını sağlayacak faaliyetlere yer verilmelidir.

Sonuç olarak, kullanılmakta olan her iki program da Türkçe öğretiminde kültür aktarımını gerekli kılan amaçlara sahiptir. Bu programlar, dil öğretiminin kültür öğretimi olduğu bilinciyle hazırlanmıştır. Ancak, programların eksiklikleri de yok değildir. Programlarda yer alan amaç ve açıklama cümlelerinden ifadelerinden anlaşılacağı üzere, okullarda kültür aktarımı yapma görevi ağırlıklı olarak Türkçe dersine verilmiştir. Fakat bu faaliyetlerin nasıl yapılacağı hakkında herhangi bir açıklama verilmemiştir. Hâlbuki program, Türkçe derslerinde yapılacak her türlü çalışma hakkında öğretmene rehberlik etmelidir. Öğretmen amaçları görmekle beraber bu amaçlara nasıl ulaşabileceği, derslerde hangi faaliyetlere yer vermesi

gerektiği, nelere dikkat etmesi gerektiği hakkında programdan bilgi alamamaktadır. Bu durumun amaçlara ulaşmada başarısızlığa sebep olacağı kanaatindeyiz.

Kullanılmakta olan her iki programda da görölen ortak problem öğretim programı ile eğitim programı ayrımının yapılmamış olmasındır. Programlar, bazı yönleriyle öğretim, bazı yönleriyle eğitim programını andırmaktadır. Oysa eğitim programı ve öğretim programı ayrı ayrı hazırlanmalıdır. Çünkü bu programların hazırlanış amaçları aynı olmadığı gibi öngördükleri hedefler de farklıdır. Dolayısıyla özellikle Türkçe dersi için hem eğitim hem de öğretim programının hazırlanmasına ihtiyaç vardır. (Özbay, 2002: 119).

4.2. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMINI GEREKLİ KILAN ETMENLER

Dil öğretimi, özellikle de ana dili öğretimi hiçbir millet için önemsiz değildir. Bütün milletler ilköğretim çağına gelmiş çocuklarına evvela ana dillerini öğretir. Bu öğretim süreci ilköğretim çağından başlar ve yüksek öğretime kadar devam eder. İlköğretim çağı, ana dili eğitiminin ve millî kültürün aktarımının temel noktasıdır. Ana dili öğretimi sırasında millî kültürün aktarılması, istemli ya da istemsiz olarak ama muhakkak gerçekteşir. Bilinçli yapılan kültür aktarımı, eğitimin amacına daha iyi hizmet edeceğinden, eğitimde kültür aktarımı daha ciddi ele alınmalı ve gereken hazırlık ve uygulamalar yapılmalıdır. Kültür aktarımının daha ciddi bir yaklaşımla değerlendirilebilmesi için öncelikle “Türkçe öğretiminde niçin sistemli bir şekilde kültür aktarımı yapılmalıdır?” sorusuna cevap verilmelidir. Bu sebeple önce Türkçe öğretiminde kültür aktarımının gerekçeleri hakkında bilgi vermek gereklidir.

Türkçe öğretiminde kültür aktarımı, Türk milletinin bekası için önem arz etmektedir. (Özbay, 2005: 311). Her millet kendisini değerli görür. Kendisi için değer biçer ve bu, fertler arasındaki münasebetler vasıtası ile kolektif şuur hâlini alır. Böylece millî benlik oluşturur. Millet, kendisi için biçtiği bu değerü duygu, düşünce ve hayallerinde yaşatır. Daha sonra da milletin bekası için bunları yeni nesillere sistemli veya istemsiz olarak aktarır. İşte bu aktarımda, Türkçe dersinin görevi

büyüktür. Türkçe öğretilirken aynı zamanda Türk milletine ait değerler üzerinde ısrarla durulmalı ve millî benlik canlı tutulmalıdır.

Milletin mevcudiyetini sürdürmesi için kültür önemle korunmalıdır. Toplumun her kesimi kültürel değerlere aynı şekilde sarılmalı, hayatlarında bu değerlere uygun davranışlar, tutumlar sergilemelidir. Eğer bir toplumda farklı kesimler kültürel değerleri farklı algılar, anlar ve yorumlarsa toplum kendiliğinden kültür bunalımına girer ve kimlik tartışması ortaya çıkar. Bunun sonucunda da devletler yıkılmanın, yok olmanın eşiğine kadar gelir. (Miyasoğlu, 1999: 14). Bu sebeple toplumun tamamınca benimsenmiş olan kültürel değerlerin zamanında korunması ve yeni nesillere aktarılması devlet tarafından gerektiğince desteklenmelidir. Bu da en iyi, okullarda, özellikle de Türkçe derslerinde yapılabilir. Böylece, hem yeni nesiller geçmişten miras kalan değer yargılarına ve kültürel özelliklere sahip olarak yetişir hem nesiller arasındaki anlaşmazlıklar en aza indirilir hem de millî birlik ve bütünlük tesis edilmiş olur.

Kültür, insan etkinliklerinin oluşumunda etkili olduğu gibi insan etkinlikleri de kültürün oluşumunda etkili olmaktadır. (Barloewen, 2001: 2). Milletlerin hafızası olan kültürün korunması ve geliştirilmesi, zamanın şartlarına göre yeniden şekillendirilmesi insanların tercihleri doğrultusunda olur. Kültürü yeniden şekillendirecek, geliştirecek olan bireyler öncelikle mevcut kültürel değerleri bilmelidir. Bunu sağlamanın yolu ise eğitimden geçmektedir. Çünkü eğitim mevcut kültürü yeni nesillere aktarmak için yapılır. Türkçe öğretimi de bu faaliyetlerin önemli bir parçası olduğu için Türkçe derslerinde sistemli bir kültür aktarımının yapılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Türkçe öğretiminde kültür aktarımı yapılması, ferdin topluma intibakını sağlamak için gereklidir. “Çocuk doğduğu zaman, içinde yaşadığı toplumun toplumsal kurallarını ve kültürel değerlerini bilmez. Çocuğun toplumsal kuralları ve ilkeleri öğrenmesi ve benimsemesi, sosyalleştirme sonucu gerçekleşir.” (İnanç, 2004: 10). Sosyalleşme için sağlıklı bir kültür aktarımı sürecinin yaşanması gereklidir. Çocuk, milletin kültürel değerlerini öğrendiği ve onları kendine mal ettiği ölçüde millete bağlanır, kendisinin, milletin bir mensubu olduğu gerçeğini kavrar.

Türkçe öğretimi sırasında yapılan kültür aktarımı, ferdin topluma intibakı için önemli olduğu kadar, kendi şahsi gelişimi için de önemlidir. “Bir çocuk dünyaya geldikten sonra aile, okul, iş yeri, çarşı vesair vasıtalarla, içinde yaşadığı toplumun kültürünü alır, şahsiyetine mal eder. Çocuk bu suretle içinde doğduğu ve yaşadığı toplumun bir uzvu ve temsilcisi olur. Bir millete mensup olan her fert o milletin kültürünü, dilini, dinini, zevkini, inançlarını, örf ve âdetlerini, beraberinde taşır. Kültür fertleri aşan, fertlere şekil, yön ve şahsiyet veren bir varlıktır” (Kaplan, 2004: 26). Bu açıdan kültürün insan şahsiyetini şekillendirmedeki önemini idrak etmek gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim dikkat edilirse her milletin fertlerinde şahsi özelliklerin birbirine benzediği görülür. Mesela bir Hint müziğini Türkler ya da diğer milletler Hintliler kadar beğeniyle dinlemez. Ancak onların bütün fertleri kendi ezgilerini ortak bir beğeniyle oluşturduğu için ortak güzellik anlayışı doğrultusunda zevkle dinlerler.

Türkçe öğretiminde kültür aktarımını gerekli kılan faktörlerden birisi de eğitimin niteliğiyle alakalı kaygılardır. Kendilerine verilecek eğitimle yeni nesiller, millî şahsiyetlerini muhafaza etmeli, ülkemizi hedeflerine ulaştıracak gücü ve şuuru edinmiş olmalı, millî kimliğimizi yaşatmalı ve bütün Türklüğe faydalı olmalıdır. Büyük ülkelere ulaşılması için her şeyden önce içte birlik ve beraberliğin tesis edilmesi gerekmektedir. Anlaşmazlıkların ortadan kaldırılmasının, birlik ve beraberliğin tesis edilmesinin temelinde fikir, inanç, yetişme ve yetiştirilme tarzı yani kültür vardır. (Kaplan, 2004: 32). Bunun için Türkçe öğretiminde kültür aktarımının önemini anlamak, karar ve icraatlarda buna uygun hareket etmek en sağlıklı yol olacaktır.

Türkçe öğretiminde kültür aktarımını planlı bilinçli ve sistemli olarak yapmak, sosyal ve kültürel değişimi kontrol altında tutmak ve istenen yöne sevk etmek için gereklidir. “Günümüzde sosyal değişme ve gelişme ile eğitim arasındaki bağlantı demeti hayli karmaşıktır, bir yandan sosyal ve kültürel kimlikleri korumak, öte yandan yeni teknolojileri ve değerleri geniş kitlelere sunmak ihtiyacı bir aradadır.” (Berkay, 1990: 44). Dolayısıyla eğitimciler, eğitim faaliyetlerini düzenlerken pek çok değişkeni dikkate almak zorundadır. Türkiye sanayileşmeyle

beraber hızlı bir gelişme içine girmiş ve bu gelişmeye paralel olarak kültürel alanda da değişimler görülmüştür. Muhakkak ki zamana ve şartlara göre bazı değişiklikler yaşanacaktır. Ancak ortaya çıkacak her türlü yenilik sağlam, Türk'ün bünyesine uygun ve Türk'e yakışır bir zevkin mahsulü olmalıdır. Genç ve güçlü Türkiye'yi oluşturan genç nesillerimiz ancak "binlerce yıllık Türk kültürünün içinden geçmek ve eski eserlerin terbiyesini almak suretiyle olgunlaşabilir. Tarihî kültürün terbiyesini almayan yeninin vücuda getirdiği eserler çığ, ham ve çirkin olur." (Kaplan, 2004: 86). Bu sebeple yetişen nesilleri, onlara Türk kimliğini kazandıracak değerlerle donatmak, Türkçe öğretiminin en önemli vazifelerden birisidir.

Kültürel değişimler dışarıdan gelen etkilerle (zorunlu olarak yaşanan kültürel değişim) olabildiği gibi gönüllü de olabilmektedir. "Bir toplumun kendi geleneğine dayalı olarak modernleşme yolunda ilerlemesi, üretime, verimliliğe, daha insani bir hayatın kurulmasına yönelik olarak çaba göstermesi bu yöndeki değişimler içindedir. Ancak burada toplumun entelektüelleri, önderleri yeni anlayış ve biçimleri halka sunarken, onların çoğunlukla tercih edip uygulamaya taşıdıklarının dikkate alınması önemlidir." (Sezal vd., 2002: 137). Yani, entelektüellerin kültürel değişimlere öncülük ederken toplumun genel kabullerini dikkate alması gerekmektedir. Bunun için ise toplumu oluşturan fertlerin kendi kültürünü bilmesi ve yaşanan değişimlerde kendi kültürüne uygun olanı seçebilmesi gerekmektedir. Türkçe derslerinde yapılacak kültür aktarımı, fertlerin Türk kültürüne hâkimiyetini artırarak doğru tercihlerin yapılmasını sağlayacaktır.

Aydınların, kültürel değişimlerde toplumun genel tercihlerini dikkate alması gerektiği gibi, aynı zamanda, kendilerinin de Türk kültürünü tanınması gerekmektedir. Türkçe öğretimi, zorunlu eğitim kapsamında her Türk vatandaşına hitap etmektedir. Dolayısıyla, aydınlarımız da her Türk vatandaşı gibi ilköğretim çağında Türkçe dersi almıştır ve alacaktır. Milletimizin ilerlemesinde lokomotif vazifesi görecek olan aydınlarımızın bir kısmı ne yazık ki kendi kültürel değerlerimizden habersizdir (Aktaş, 1990: 16). Ortak bir zevke ve kültürel birikime sahip değildir. "Bu zevk ve kültür birikimini sağlamak için başta Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere, diğer devlet kuruluşlarıyla ortak faaliyetlerde bulunmak zaruridir. Aydınların zevk

bakımından geniş kitleden kopmasını önlemek, onları millet bütünü içinde bu milletin gerçek aydını olarak yetiştirmek için kültür ve eğitim politikalarını birlikte düşünmek gereklidir. Seçkin insan yetiştirme problemi üzerinde ciddiyetle durmak ihtiyaç hâlinindedir. Bu insanın zevk ve kültür bakımlarından besleneceği kaynakları hazırlamak yolundaki faaliyetleri daha iyi düzenlemek icap eder.” (Aktaş, 1990: 16). Türkçe öğretimi sırasında yapılacak kültür aktarımı her Türk vatandaşı gibi yeni yetişen Türk aydınlarının da Türk kültürünü tanımaları için gerekli ve önemlidir.

Günümüzde hiçbir ülke ve kültür kendisini dış dünyanın tesirinden uzak tutamamaktadır. Teknolojik gelişmeler yoluyla dünya hızla küçülürken, kültürler arasındaki etkileşimin boyutları da genişlemektedir. Ülkeler arasındaki etkileşimde maddi imkânları ve teknolojisi daha ileri olan ülkelerin kültürleri, daha geri olan ülkelerin kültürlerine tesir etmektedir. Ne yazık ki Türkiye tesir altında kalan ülkeler arasında yer almaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelere elde edilen teknolojik kazanımlar, üretildikleri ya da ortaya çıktıkları ülkelerin değerlerini Türk kültürüne taşıırken, Türk kültür değerleri kaybedilmektedir. Kazanılan maddi imkânlar yanında kaybedilen maddi, manevi ve kültürel değerler baştan tespit edilir ve Türk kültürü için vazgeçilmez olanları koruma yönünde çalışmalar yaparsak, yaşanması muhtemel olan yozlaşmalardan da kendimizi korumuş oluruz. (Miyasoğlu, 1999: 69). Bu da ancak vazgeçilmez dediğimiz kültürel değerleri zamanında ve bilinçli bir şekilde genç nesillere aktarmakla olur.

Türkçe öğretiminde kültür aktarımı yapılması, uluslar arası arenada millet olarak nefsimize güvenimizi artırmada etkili rol üstlenecektir. Yukarıda da belirtildiği üzere hızlı teknolojik gelişmeler sonrasında dünya küçülürken milletler ve devletler arasındaki münasebetler artmaktadır. Her millet ya da devlet uluslar arası münasebetlerde isteklerinin, hassasiyetlerinin ve kararlarının dikkate alınması için kendi ayakları üzerinde durmak ve millet olarak saygınlık kazanmak mecburiyetindedir. Kişiyi toplumda kültürel gücü ayakta tuttuğu gibi, bir milleti de dünya milletleri arasında ayakta tutan, ona sürekli canlılık veren kültürel kaynaklarıdır. (Aşkun, 1990: 30) Burada millî kimliğin yani kültürün önemi ortaya çıkmaktadır. Hiçbir millet, taklitçi, kendi kültürel kimliğine sahip çıkamayan başka

bir millete saygı duymaz. Dolayısıyla millet olarak bütün fertlerimize millî kimliğimize ait unsurları aktarmak, millî şuuru uyanık tutmak zorundayız. Bu da ancak okullarda yapılacak bilinçli çalışmalarla mümkün olabilecektir. Türkçe öğretimi, yapılacak çalışmaların başlangıcını teşkil etmelidir.

Türkçe öğretiminde kültür aktarımı yapılması, uzun vadede düşünüldüğü zaman millî şuurun oluşturularak dışarıdan gelen tehlikelere karşı direnme gücü kazanılmasına vesile olur. Yaşanan her türlü maddi yıkım, millî şuuru uyanık milletler için telafi edilebilecek kayıplar verilmesi anlamına gelir. Mesela, “Türklerin İslamiyet’i kabulü ve İran ve Anadolu’ya yerleşmeleriyle, devlet, hukuk, sosyal hayat, ekonomik ilişkiler ahlak gibi kültürün önemli alanlarında büyük bir değişiklik geçirdikleri görülmektedir. Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu Devletlerinin yıkılmasından sonra Anadolu’da parçalanan Türk birliği Anadolu’daki Türk kültürünün sağladığı alt yapı sayesinde Osmanlıları tarafından tekrar kuruldu.” (Aybars, 1990: 35). Buradan hareketle, eğitim öğretim yoluyla kültürün aktarılmasının uzun vadede karşılaşılabilecek tehlikelerden korunmada etkili ve gerekli olacağı açıkça görülmektedir.

Kültür aktarımı yoluyla millî şuuru uyanık tutmak sadece dışarıdan gelecek tehlikelere karşı kalkan olarak düşünülmemelidir. Her ülke gibi Türkiye’nin de ülke içinde yaşadığı problemler vardır. Geçmişte yaşanan bazı yıkıcı olaylar hakkında Biner’in resmi kaynaklarla desteklediği şu görüşleri dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir:

“Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 12 Eylül’ü müteakip yıllarda hazırlanan” Gençlik ve Spor Özel ihtisas Komisyonu Raporunda;

“Türkiye’nin Öğretim Kurumlarında gençlere bir değerler sistemi kazandırılması gerekirken, gençlerin kendi değer ve kültür sistemlerini kendilerinin meydana getirmek durumunda bırakıldığı belirtilen raporda, gençlerin kendiliğinden doğru kararlar verme

yeteneği, aile ve okul eğitimi ile verilmediğinden geçmişte aşırı uçlara çekilmeleri kolaylaşmıştır.” denildi.

Raporda, “teröristlerin hemen hemen tamamının tahsil görmüş gençlerden meydana geldiği” hatırlatarak “eğitim sistemimizin yenileştirilmesi, geliştirilmesi ve millî bünyemize daha yakın hâle getirilmesi gerektiği” bildirildi.” (Biner, 1990 : 68)

İçinde bulunduğumuz dönemde de farklı iç tehditler devam etmektedir. Ülke içinde millî birlik ve beraberliği tehdit eden faaliyetlere karşı, ekonomik yatırımlarla belirli bölgeleri kalkındırmaya çalışarak çözüme ulaşmak mümkün değildir. Çünkü, “meydana gelen olayların özünde eğitim ve kültür politikasının başarısızlığı yatmaktadır. Yıllardır eğitilmeyen, kendilerine millî kültürleri aşılınmayan bir kısım insanlar atalarının kemiklerini sızlatacak tarihî bir hata işlemekte” (Gülensoy, 1990: 180) ve ülkemizi parçalamaya çalışmaktadır. Türkçe öğretiminde kültür aktarımının sistemli ve bilinçli bir şekilde yapılması, ülke içinde, şimdiye kadar karşılaşılan ve ileride karşılaşılabilecek her türlü tehdidin bertaraf edilmesi için gereklidir.

Ülkenin siyasi rejimini ve devletin temel dayanaklarını korumak için de eğitim öğretim faaliyetlerinde kültür aktarımı gereklidir. “Hemen her ülkede kanuni müeyyidelerin ardında sadakatlerin ve inanışların mevcut olması gerektiği, böyle olmadığı takdirde hukukî kodların ruhsuz kalıplardan ibaret kalacağı hususu, bütün siyasi iktidarlar tarafından bilinen bir gerçektir. Bunun içindir ki, yeni ve eskisinden değişik bir siyasi rejimi veya bir sosyal nizamı temsil eden iktidar otoriteleri, genç dimağların yeni rejimle ilgili kültürün değerlerine inanç ve sadakatle bağlanmış hâle getirilmesi hususunda eğitim müesseselerinin yardımlarına müracaat ederler. Bu gaye ile alınan tedbirlerin hiçbir gizli tarafı yoktur. Telkin aşamasında ders programları yeniden tanzim edilir, okutulan kitaplar yeni baştan yazılır ve genç nesiller böylece yeni bir terbiyeye tâbi tutulur. Sovyet Rusya’da aşağı yukarı otuz senelik bir süre boyunca böyle bir tatbikatın mevcut olduğu görülmektedir. Keza Çekoslovakyalı öğrenciler, bütün gayesi sosyalizmi öğrenmekten ibaret bir eğitime tâbi tutulmuşlardır.” (Bilgiseven, 1986: 16). Aynı düşünceden hareketle, “Türk millî eğitimi, Türk milletinin bütün fertlerini Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Atatürk

milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin millî, ahlaki, insani ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven, Türkiye Cumhuriyetine karşı sorumluluklarını bilen, sağlıklı yurttaşlar olarak yetiştirmekle görevlidir.” (Bilgen, 1990: 56). Türk millî eğitimine düşen bu görevi en iyi şekilde yerine getirmek için Türkçe öğretimi sırasında kültür aktarımı yapmak gereklidir.

Türkiye’de hızlı bir kültürel yozlaşma yaşanmaktadır. Bu yozlaşmanın sebebi olarak yabancı kültürlerin tesiri, teknolojideki hızlı gelişme, medyanın ve popüler sanatçıların olumsuz tesirleri vb. pek çok şey gösterilebilir. Ancak bütün bunlar bir yana, okullarda, genç nesillere kendi tarihleri ve kültürel kaynaklarının tanıtılmaması, kültür yozlaşmasının önemli sebepleri arasında ilk sırayı almaktadır (Kaplan, 2004: 161). Aile içinde ya da okullarda kendi kültürel değerlerini görmeyen, tanımayan nesiller bu boşluğu farklı şekillerde doldurmaktadır. Yaşanan yozlaşma, şekilde, yani öğrencinin dış görünüşünde ya da davranışlarında önemsenmemesi gereken basit değişiklikler olabildiği gibi, hayatlarının her alanına etki eden ve hatta kişiliklerini etkileyen değişimler de olabilmektedir. Bütün bu istenmeyen gelişmelerin ve yozlaşmanın önüne geçmek için genel olarak eğitimde, özelde de Türkçe öğretiminde Türk kültürü aktarılmalıdır.

Günümüzde hemen her devlet kendi kültür değerlerini korumak, gözetmek ve genç nesillere aktarmak için müesseseler kurmaktadır. Hatta kendi gençlerinin yanı sıra dünyanın farklı ülkelerindeki insanlara kendi dillerini ve kültürlerini öğretmek için büyük bütçeler ayırmaktadır. (Miyasoğlu, 1999: 86). Türkiye de aynı şekilde eğitim kurumlarına yatırım yapmakta, bütçesinin belirli bir miktarını eğitime ayırmaktadır. Millî gelirin israf edilmemesi, bütçeden eğitime ayrılan kaynağın amacına uygun olarak kullanılmasıyla mümkündür.

Türkçe öğretiminde kültür aktarımı yapılması için en önemli gerekçe, Türk millî kültürünü yaşatmaktır. “Türk toplumu olarak sınırsız şerefler, paha biçilmez payeler atfettiğimiz her şeye; vatan, millet, devlet, sancak, bayrak, ordu, hamaset, şahadet, istiklal, zafer gibi bütün toplumsal mefhum ve mazruflarımıza ulviyet ve kutsiyetler kazandıran manevi değerlerin bütününe “Millî Kültür” diyoruz. Millî varlığımızın kutsal sermayesi, toplumumuzun manevi hayat kaynağı olan bu değerler

manzumesini muhafaza etmek” (Biner, 1990: 74), her Türk vatandaşının ve Türkiye Cumhuriyeti’ne ait kurumların en önemli vazifesidir. Bu bakımdan, Türk millî kültürünü korumak için Türkçe derslerinde Türk kültürünün unsurlarını yeni yetişen nesillere aktarmak elzemdir.

4.3. KÜLTÜREL KİMLİK GELİŞTİRME

4.3.1. Kültürel Kimliğin Gelişimi

Kültürel kimlik doğuştan gelmeyip daha sonra öğrenilenlerle gelişir. Kültürel kimlik, milletin maddi ve manevi değerlerinden, örf ve âdetlerinden, güzel sanatlarından, inançlarından, edebiyatından, müziğinden, ana dilinden, mimarisinden, tarihinden ve diğer bütün millî değerlerinden zevk almayla, bunları kabullenip kendi varlığını bunlarla ifade edebilmekle alakalıdır (Erkal, 2000: 150). Fert eğer kendi varlığını bunlarla ifade edebiliyorsa milletine karşı bir mensubiyet şuuru oluşturmuş demektir. Bu aynı zamanda kültürel kimliğinin geliştiğinin de göstergesidir.

Kültürel kimliğin gelişimin safhalarını açıklayan bir kaynağa ulaşılamadı. Ancak çalışmanın tam olarak anlaşılması için sürecin yalın bir şekilde izah edilmesi yararlı olabilir. Bu nedenle kültürel kimliğin gelişimini safhaları ile açıklayan bir tasnif aşağıda yapılmıştır.

Kültürel kimliğin gelişimi temel olarak üç süreçte gerçekleşmektedir. Bu üç süreci şu şekilde değerlendirebiliriz:

İlk süreç, millî kültür unsurlarının çocuk tarafından kendiliğinden edinilmesi yahut öğrenciye aktarılması ile gerçekleşir. Çocuk bazı kültür unsurlarını gözlem ve yaşantıları yoluyla edinir. “Karşılaştırmalı kültür alanında yapılan bir araştırma, çocukta bir yaşından itibaren kültür farklılıklarının belirgin hâle geldiğini, konuşmaya başlayan çocuğun, kendi kültür dokusuna özgü davranışları taklit ettiğini göstermiştir.” (Varış, 1990: 333). Mesela bir kültür unsuru olan dilin edinimi çok küçük yaşlarda başlar. Yine aynı şekilde, oturma, kalkma, yeme, içme vb. ile ilgili

bazı davranış şekilleri gözlem yoluyla çocuk tarafından edinilir. Bu şekilde kültürün bazı unsurlarının çocuklar tarafından kendiliğinden edinildiği veya edinilmeye başlandığı görülmektedir.

Kültürün bazı unsurları ise çocuğa aktarılır. Kültürün aktarımı iki şekilde olmaktadır. Birincisi plansız olarak gerçekleşir. Bu aktarım daha ziyade aile içinde gerçekleştiği gibi çocuğun aile dışındaki çevresi de kültürün plansız ve sistemsiz aktarımına katkıda bulunur. Aile içinde, yeri geldikçe çocuğun uyarılması, çocuğun sorularının cevaplanması yahut telkin ve tembihler gibi çeşitli yollarla çocuğa kültüre ait unsurlar aktarılır. Mesela, büyüklere saygı gösterilmesi gerektiği; israfın, yalanın, başkaları hakkında kötü şeyler söylemenin yanlış olduğu; temizliğin, sevginin, adaletin, dürüstlüğün, hoşgörünün insanlarda bulunması gereken güzel değerler olduğu ailede çocuğa aktarılabilmektedir. Yine çocuğun sorularının cevaplanması yoluyla da kültürün aile tarafından aktarılması mümkündür. Mesela çocuktan bir büyüğünün elini öpmesi istendiğinde çocuk merakla sebebini sorduğunda el öpmenin amacı, Türk kültüründeki yeri çocuğa anlatılır. Bütün bunlar kültürün aktarılmasının sistemsiz yoluna örneklerdir.

Kültürün sistemli olarak aktarılması ise eğitim yoluyla, örgün eğitim kurumlarında gerçekleşir. Zaten örgün eğitim kurumlarının temel amacı millî kültürü çocuklara aktarmaktır. Millî kültür unsurlarından öğrencilere sistemli bir şekilde aktarılması gerekenler ders programlarının hazırlanması sırasında programa yerleştirilir. Daha sonra eğitim yaşantıları yoluyla bu unsurlar öğrencilere aktarılır. Millî birliğin sağlanmasında dilin önemi, tarih şuuru, mimari vb. unsurlar sistemli bir kültür aktarımını gerekli kılar. Bazı kültür unsurlarının aktarımı ailede sistemsiz olarak başlar ancak bu yeterli olmadığı için okulda sistemli bir şekilde devam eder. Mesela değerlerin aktarımı ailede başlar, okulda da devam eder. Aynı şekilde çocuk ana dilini ailede öğrenmeye başlar. Ailede öğrendiği dilde de mutlaka kültürel özellikler bulunur. Ancak dilin kültürel özellikleri, okulda daha doğru ve kapsamlı olarak ele alınır. Bölgesel dil kullanımlarına bağlı yanlışlıklar okulda düzeltilir.

Kültürel kimliğin gelişiminde ikinci aşama kültür unsurlarının öğrenci tarafından sevilip benimsenmesi aşamasıdır. Bu aşamada daha önce farklı yollarla

edinilen veya aktarılan kültür unsurları hakkında çocuğun olumlu tutumlar geliştirmesi sağlanır. Mesela çocuğun kendi milletine ait bir müzikten zevk alması; bir destanı severek, beğenerek okuması; çevresinde gördüğü mimari eserleri tanınması, bunları beğenmesi ve sevmesi; millî kültüre ait değerleri, örf, âdet, gelenek ve görenekleri benimsemesi, doğruluğunu kabul etmesi, kültürel kimliğin gelişiminde ikinci aşama içinde değerlendirilebilecek gelişim süreçleridir. Bu sürecin başlangıcı, her kültür unsuru için ayrı ayrı düşünülmesi gerektiği gibi, kültürel unsurların aktarılması ya da edinilmesinin de sürece etki edeceği bilinmelidir.

Kültürel kimliğin gelişim aşamalarından ikincisi, kültür unsurlarını sevmeye, benimsemeye ve onlara karşı olumlu tutum geliştirmeyi içermektedir. Bunlar tamamıyla kişiye bağlı olduğu için dışarıdan müdahale imkânı bulunmamaktadır. Bireye aktarılan kültür unsurlarının bazıları farklı sebeplerle birey tarafından benimsenmeyip sevilmebilir. Bu durum kültürel kimliğin gelişimini zedelediği gibi çocuğun topluma intibakını da zorlaştırır. Ancak dil, din, tarih gibi kültürel kimliğin gelişiminde önemli olan bazı kültür unsurlarının benimsenmemesi kültürel kimliğin gelişimini engeller.

Kültürel kimliğin gelişim aşamalarından sonuncusu, birey tarafından sevilen, benimsenen kültür unsurlarını bireyin kendine mal edip kendini bu kültür unsurları ile kendini ifade etmesi, onları davranışlarına yansıtması sürecidir. Mesela, Türk müziğini zevkle dinlemesi, Türk edebiyatının ürünlerini okumayı tercih etmesi, yeteneğine bağlı olarak sanatsal ürünler verirken Türk sanat anlayışına, zevkine uygun olarak eserler vermesi, çevresindeki mimari eserleri koruması, değerlerin öngördüğü şekilde temizliğe dikkat etmesi gibi.

Kültürel kimliğin gelişiminin üçüncü safhasında da ikinci safhasında olduğu gibi bir önceki sürecin yaşanmasına bağlı değişiklikler olabilmektedir. Kültürel kimlik gelişiminin ikinci safhasında yaşanan aksaklıklar son sürece etki eder. Süreçler arasındaki ilişki hep birbirine bağlı olduğu için kültürel kimlik gelişiminin her safhası önemlidir.

Bir ferдин kültürel kimliğinin gelişiminde bütün kültür unsurlarının davranışlara yansması şartı yoktur diyebiliriz. Yani bazı kültür unsurlarının fert tarafından kabullenilmemesi, benimsenmemesi, davranışlara yansımaması söz konusu olabilir. Mesela, bir kişi, Türkçe konuşur, Türk edebiyat eserlerini severek okur, tarih şuurunu geliştirmiştir ve kendini Türk milletin bir ferdi olarak görür ve daha pek çok kültürel özelliği davranışlarına yansıtır ama Türk müziğini dinlemekten hoşlanmaz. Türk müziği yerine Batı müziği dinlemeyi tercih eder. Dışarıdan bakan bir kimse, fertte, buna benzer sapmalar görebilir. Bu durumda kişinin kültürel kimliğinin gelişmemiş olduğunu söylemek tam olarak mümkün değildir. Belirgin kültürel özellikleri taşıyan bir kişi, bu özelliklerden hareketle, özelliklerini taşıdığı kültüre mensup olarak tanımlanır. Bu belirgin özelliklerin başında dil, din ve tarih şuurunu gelir.

Sonuç olarak, millî kültür unsurlarının aktarılması ya da edinilmesi ile başlayan süreç kültürel kimliğin gelişmesi ile sonuçlanır.

4.3.2. Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımının Kültürel Kimliğin Gelişimine Etkisi

Kültürel kimliğin geliştirilmesi çalışmalarında devletin de payı vardır. Devlet, sunduğu eğitim hizmetleri ile kültürel (millî) kimliğin oluşumunu ve gelişimini sağlamış olur. (Yıldız ve Ak, 2002: 76). Devlet kendini var eden yapıyı korumak zorundadır. Eğitim daha önce de belirtildiği üzere millî varlığın sürekliliğini temin etmek için yapılır. Bu açıdan bakıldığında kültürel kimliğin gelişim süreçlerine eğitimin etkileri üzerinde durmak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Kültürel kimliğin gelişiminde, içinde bulunulan çevrenin -ki bu çevre aile de okul da olabilir- etkisi görülür. Çünkü kültürel kimliğin gelişmesi demek, ferдин topluma intibak düzeyinin de artması demektir. Sosyolojik açıdan bakıldığında bu gerçeklik daha açık görünmektedir:

“İlk gruplar bireyin kişilik ve gelişimini belirlemektedir. Bu durumda grup toplumun norm ve değerlerini yeterince temsil ediyorsa

gencin gruptan aldığı kültür ve alışkanlıkla topluma adapte olması da kolaylaşacaktır.

Toplumun genel normlarını temsil edemeyen, kendi bünyesinde özümseyememiş olan gruplarda yetişen genç kuşakların topluma uyması güç olduğu kadar birey ile toplum arasındaki çatışmaların da nedeni olabilmektedir. Böyle gruplara ait olan gençlerin toplum normlarına uyması güçtür ve normlardan sapan kişilikler oluşturmaları mümkündür.” (Doğan, 2000; 102).

Bu açıklama ışığında okulu da bireyin içinde bulunduğu gruplardan birisi olarak değerlendirmek gerekmektedir. Okul, toplumun kültürünü yaşattığı ve çocuğa aktardığı ölçüde çocuğun toplumsal gelişimine, millete intibakına ve kültürel kimlik gelişimine katkı sağlar. Dolayısıyla eğitimin kültürel kimliğin gelişimine doğrudan etki ettiğini söylemek mümkündür. Okullarda verilen dersler içinde de kültürü aktarma görevi en çok Türkçe dersine düşer. Çünkü dersin muhtevası, materyalleri ve programlarda belirlenen amaçları, Türkçe dersini, kültürü yaşatma ve aktarmada en etkili ders kılmaktadır.

Bilgen (1990: 57-59), eğitimin kültürel girdilerini evrensel, insani ve millî olmak üzere üç boyutta ele almıştır. Kültürel girdilerin millî boyutunda bayrak, millet, vatan, dil, din, tarih, örf-âdet ve gelenek ve bir milletin üyesi olma inancını temel değişkenler olarak ele almıştır. Daha sonra da bu değişkenlerin eğitim yoluyla işlenmesi sürecine ait şu görüşleri dile getirmiştir. Bilgen'e ait görüşlere geçmeden önce şu nokta mutlaka dikkate alınmalıdır: Belirlenen değişkenler farklı şekillerde ele alınabilir, daha da zenginleştirilebilir ya da daha ayrıntılı bir sınıflamaya tabi tutulabilir.

“Ben Türk’üm.” diyen bir kişi kendi milliyetinin farkındadır. Ancak bu farkındalığın şuurlandırılması, geliştirilmesi gerekmektedir. Ferdin milliyetine bağlı özellikleri, şuurdu davranışlara dönüşerek dışa yansıdığında, kültürel kimliğin geliştiğinin bir göstergesi olur. Bunun için de ferdin bayrak, millet, vatan, dil, din, tarih, örf-âdet, gelenek vb. konularda eğitilmesi gerekmektedir. Bilgen (1990: 57-

59), kültürün millî boyutundaki girdileri bazı eğitim hedeflerinden hareketle örneklendirerek şu şekilde değerlendiriyor:

“Eğer, ben Türk’üm diyen kişi;

Ay-yıldızlı al bayrak, benim bayrağımdır, diyebiliyorsa; diğer bayraklara saygı duymakla birlikte, kendi bayrağına karşı içinde bir sevgi, bir sıcaklık duyabiliyorsa ve nihayet, gerektiğinde bayrağı için severek canını verebiliyorsa, milliyet - bayrak bağı şuurlanmış demektir.

Eğitim yoluyla bu davranışların geliştirilmesi; zihinsel, duygusal ve psiko-motor alanlarda çok yönlü ve çocuğun öğrenme güç ve isteğine, hazır bulunuşluğuna, psikolojik ve biyolojik şartlarına göre değişik öğrenim yaşantılarının düzenlenmesini gerektirir. Kısaca, eğitim bu hedefler doğrultusunda öğrenci merkezli bir organizasyon olmalıdır.

Eğer,

Türk Milletinin varlığını biliyorsa, bu milletin dünya milletleri ailesi içinde saygın bir yeri olduğuna inanıyorsa; insan haklarına saygılı olmakla birlikte, bir ayırım yapma, bir kayırma gerektiği zaman kendi milletinin insanına öncelik verebiliyorsa; kendi çıkarını düşünmekle birlikte, gerektiğinde milleti için fedakârlık yapabiliyorsa milliyet millet bağı bilinçlenmiş demektir.

Eğer,

Atalarının kanlarıyla yoğrulmuş bu toprağı “vatan” biliyorsa, havasını-suyunu, toprağını - taşını, çiçeğini - ağacını kendi öz malı olarak görüyor, seviyor ve koruyorsa ve gerektiğinde vatani için ölebiliyorsa milliyet- vatan bağı değerlendirme düzeyinde davranışa dönüşmüş demektir.

Eğer,

Kendisini tarihî bir perspektif içinde görüyor, tarihini, örf, âdet ve geleneklerini biliyor ve onlara saygı duyabiliyorsa milliyet - tarih ve gelenek ilişkisinin anlamına ulaşmış demektir.

Dil, milliyetin kavramsal temelidir. İnsan, çevresini dil ile algular, yorumlar ve tepkide bulunur. Emanuel Kant'ın dediği gibi; "Algısız kavram boş, kavramsız algı da kördür". Eğer bir kişi, millet kelimesini veya milletin ismini bilmiyorsa, milliyetinin olması mümkün değildir. Çünkü kişi, milletin doğal bir parçası olduğu inancına, milletin ismini bilmeden sahip olamaz, Ancak, "ben Türk'üm" diyen bir kişi bu sözü ister Türkçe, ister Arapça, İngilizce, Almanca veya Fransızca söylemiş olsun, kendisinin Türk Milletinin doğal bir parçası olduğuna inanıyorsa, Türk'tür. Türkçe bilip bilmemesi onun milliyetini değiştirmez sadece, sahip olduğu millî muhteva açısından eksiktir. Kısaca, Almanya'daki Türk çocuğu, Türk olduğuna inanıyorsa Türkçe bilmesede Türk'tür. Türk insanının dünyanın dört bir yanına dağılmış olduğu bu dönemde, Türkçe bilmeyenlere özellikle yeni enformation ve teknolojilerinden yararlanılarak Türk dilini ve Türk kültürünü öğretmenin yolları aranmalıdır.

Din, insan davranışlarının manevi temelini oluşturur. Milliyetin şuurlanması, korunup geliştirilmesinde din, önemli bir rol oynamaktadır. Tarihî perspektif içinde, Türk boylarının, milliyet konusundaki akıbetleri bu bakımdan kesin örnekler sergilemiştir." (Bilgen, 1990: 57-59).

Kültürel kimlik gelişimine eğitimin etkisi, kültürel kimlik gelişim süreçleri içinde daha rahat görülür. Temelde üç aşamada gerçekleşen süreç içinde ilk aşamadan son aşamaya kadar eğitimin tesiri olduğu tespit edilmiştir.

Birinci aşamada kültüre ait unsurların çocuklara aktarılması gerçekleşmektedir. Kültürün aktarımı daha önce belirtildiği gibi sistemli ve sistemsiz olarak iki şekilde olmakta ve sistemli olanı eğitim yoluyla okullarda yapılmaktadır. Kültür unsurlarının en önemlisi olan dilin eğitimi başlı başına bir kültürleme süreci olduğu için kültürel kimlik gelişiminin birinci aşamasına en çok etki eden ders, Türkçe dersidir. Mesela, Türkçe dersinde öğrenilen her kelime, kültüre ait bir motifin öğrenilmesi demektir ki bu, dilin doğal kültürlemesidir. Dil öğretiminin kaçınılmaz bir sonucudur. Aynı şekilde atasözü ve deyimlerin anlamlarına uygun kullanımlarının öğretilmesi de Türkçe derslerinde kullanılan metinler vasıtası ile yapılır. Kültürün dile bağlı bu tür unsurlarının aktarılması için en uygun ders, Türkçe dersidir.

Türkçe derslerinde dilin kültürel özelliklerinin yanı sıra diğer kültür unsurlarının da çocuğa metinler vasıtasıyla aktarılması mümkündür. Çünkü kullanılan farklı konulardaki metinler pek çok kültür unsurunu bünyesinde barındırır. Çocuk metinlerden hareketle değerlerden mimariye, tarihten dine pek çok kültür unsuru hakkında bilgi edinir. Böylece kültürel kimlik gelişiminin birinci aşamasına Türkçe dersleri doğrudan etki etmiş olur.

Kültürel kimlik gelişiminin ikinci aşamasında kültür unsurlarının çocuk tarafından sevilmesi, benimsenmesi ve çocuğun kültür unsurlarına karşı olumlu tutum geliştirmesi gerçekleşmektedir. Fakat bu aşamada süreç tamamıyla kişiye bağlı olduğu için dışarıdan müdahale imkânı azdır. Bu aşamayı kontrol etmek tam anlamıyla mümkün olmasa da eğitim özellikle de Türkçe öğretiminde kullanılan metinler çocuğun kültür unsurlarına karşı olumlu tutum geliştirmesine yardımcı olabilir. Mesela, Türkçe derslerinde kullanılan metinler, tarihi bilgiyi sanatsal bir ifadeyle, çocuğun ilgi ve beklentilerine uygun bir tarzda öğrenciye sunar. Sosyal Bilgiler dersinden farklı olarak hayatın içinden bir olayla somutlaştırarak öğrenciye verir. Ayrıca, diğer derslerde bu bilgiler doğrudan dersin muhtevası olduğu için öğrenci ders geçme, başarılı olma vb. kaygılar taşır. Oysa Türkçe dersinde kültür unsurları, hayatın bir parçası olarak hayatta kişinin karşısına ne şekilde çıkıyorsa o

hâliyle yer alır. Metinlerde oluşturulan dünyada geçen olaylar hayatın kendisi ya da benzeridir. Çocuk âdeta olayı ya da durumu yaşayarak kültürü edinir.

Kültürel kimlik gelişiminin sonuncu aşamasında, birey tarafından sevilen, benimsenen kültür unsurlarını, bireyin kendine mal edip kendini bunlarla ifade etmesi, onları davranışlarına yansıtması gerçekleşir. Dil, kültürel kimliğin başlıca emaresi olarak son süreçte de Türkçe öğretiminin etkili olmasını sağlar. Farklı kültür unsurlarının farklı zamanda edinilmesi ya da aktarılması sebebiyle her kültür unsuru için üç aşamada değerlendirdiğimiz sürecin farklı zamanlarda başlayıp sona ereceği belirtilmişti. Süreç bittikten sonra bazı kültür unsurlarının pekiştirilmesi ve davranışa yansıtıp ifade edilmesi dil vasıtası ile olur. Mesela çocuk inandığı, benimsediği bir değeri yeri geldiğinde bir deyim ya da atasözü ile ifade eder. Bu kullanım hem değer pekiştirilmesini sağlar hem de ifade edilmesini.

Sonuç olarak, Türkçe öğretimi kültürel kimlik gelişiminin her safhasında etkilidir. Problem, Türkçe öğretim programlarının planlanması sırasında Türkçe öğretiminin bu yönüne fazla dikkat edilmeyişidir. Eğitimin temel gayesi millî kimliği korumak ve devam ettirmektir. “Bu itibarla millî kimliğimizi koruyup devam ettirmede temel olarak kabul edilen millî kültür unsurları çok ciddî ve sağlıklı bir şekilde belirlenmeli; bunlardan her seviyedeki okul müfredatlarına girmesinde lüzum görülenlerin, ilgili programlara alınarak nesillere öğretilmesi, dolayısıyla aktarılmasının sağlanması” (Tural, 1990: 321) gerekmektedir.

V. BÖLÜM

5. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMI BAĞLAMINDA TÜRK KÜLTÜR UNSURLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Türkçe dersinde aktarılacak kültür unsurları hakkında genel değerlendirmelerin yapılacağı bu bölümde, her kültür unsuru kendi özelliklerine uygun olarak ele alınacaktır. Bütün unsurların değerlendirilmesinde aynı bakış açısı ve yöntemi kullanmanın doğru olmayacağı açıktır. Çünkü ele alınan unsurların ortaya çıkış şekli, toplumsal hayattaki yeri, insan ve toplum hayatına etkisi farklı farklıdır. Bu sebeple ele alınan kültür unsurlarının değerlendirilmesinde kullanılan bakış açısı da farklılık gösterecektir.

Kültür unsurları ile ilgili değerlendirmelerden sonra her kültür unsurunun Türkçe dersinde öğrencilere tanıtılması ve aktarılması için yapılabilecek faaliyetler hakkında görüşler belirtilecektir.

5.1. DİL

Kültürün en önemli unsuru olan dilin kültürle olan münasebetlerini değerlendirmeye geçmeden önce, aşağıdaki iki dil tanımına bakmak kültür dil münasebetini anlamaya yardımcı olacaktır:

Timurtaş'a (1980: 42) göre "Dil, uzun bir zaman içerisinde ve çeşitli tarih, coğrafya ve **kültür** şartları altında meydana gelmiş; içtimaî yönü ağır basan tabîî bir varlıktır."

"Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabîî bir vasıta, kendi kanunları içerisinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık, **milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı** olan sosyal bir müessese, seslerden örülmüş muazzam bir yapı, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli bir anlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir."(Ergin, 1999: 3). Görüldüğü gibi yapılan tanımlarda dahi kültür ve dil münasebetine değinilmektedir.

Dil ile kültür arasındaki bağlar oldukça kuvvetlidir. Diğer kültür öğeleri ile kıyaslanacak olursa dil, kültürün oluşumunda ve gelişmesinde daha etkili bir unsurdur. Hangi düzeyde değerlendirilirse değerlendirilsin, kültürün kuruluşunda dil önemli bir rol oynar. (Uygur, 2006: 19). Bu nedenle dil, kültürün değerlendirilmesi gereken ilk unsurudur.

Daha önce yapılan kültür tanımları incelendiğinde, kültürün unsurlarından biri olan dilin, kültür tanımlarında doğrudan kullanıldığını görülecektir. Dil ve kültür, birbirlerini tamamlayan, geliştiren ve birbirlerinin devamlılığını sağlayan iki önemli millî müessesedir. Bu iki müesseseden birisinin olmaması demek, diğerinin olmaması anlamına gelir ki, bu da insan topluluklarının ve milletlerin olmaması demektir. Kültür, bir topluluk içinde birlik ve beraberlik ortamı tesis eder. Bu birlik ve beraberliğin tesis edilmesinde en çok dilden faydalanır.

Kültürün unsurları arasında en önemli olanı, kuşkusuz dildir. “Dil kültürün en büyük, en başta gelen unsurudur. Dil, kültürün ilk ve temel unsuru olduğu gibi, diğer kültür unsurlarının da başlıca taşıyıcısı ve hazinesi durumundadır. Bu itibarla millet her şeyden önce ve daha çok dil birliği demektir.” (M.K.Ö.İ.K.R., 1983: 27). Kültürün taşıyıcıları arasında resimden heykele, müzikten karikatüre, günümüz teknolojisinin getirisi olan radyo ve televizyona kadar pek çok şey sayılabilir. Fakat dil, bunların hepsinden farklı bir yerdedir. “Ana, baba, çevre, okul çocuğa dil vasıtasıyla cemiyetin asırlar boyunca biriktirdiği hayat tecrübesini ve kültürü aktarır.” (Kaplan, 2001: 10). Kültürü aktarabilecek durumda olan kaynakların tamamına yakını dili kullanır. Bu nedenle dil, diğer kültür unsurlarından daha önemli bir noktada bulunur.

Dil ve kültür özde birbirine bağlıdır. Birinin varlığı diğerinin varlığı için bir zorunluluktur. Dil ve kültürün var olma hâli birbirine bağımlı bir varlıktır. Dilin içeriği ile kültürün içeriği, dilin varlık alanı ile kültürün varlık alanı daima birbirini tamamlar. Kültürde olmayan bir kavram, dilde de bulunmaz. Paskalya bayramı, şükran günü vb. kavramlar Türk kültüründe olmadığı için Türk dilinde de yoktur. Dolayısıyla dilde “kültürün belirgin damgasını taşımayan hiçbir dilsel kuruluşa, hiçbir

sözcüğe rastlanmaz.” (Uygur, 2006: 21). Dil ve kültürün yaşam alanlarının örtüşmediği hiçbir alan görülmez.

Dil, bütün kültürel öğeleri bir çatı altında toplayıp, bunları bir bütünlük ve uyum içinde bünyesinde barındırır. Bu yönüyle dil, diğer kültür öğelerinden ayrılarak ait olduğu milletin kültürünü bütün yönleriyle yansıtan bir kültür unsuru olarak karşımıza çıkar. Yani, Vossler’in belirttiği gibi “Dil, kültürün aynasıdır.” (Aktaran: Aksan, 2003: 65). Bir milletin düşünce hayatı, sanata, tarihe ve dünyaya bakışı hep dilde yaşar. Kültür hayatında önemli değişimler yaşansa bile dil, değişimden önceki dönemlere ait izleri, değişimden sonraki yeniliklerle beraber taşımaya devam eder. Türklerin yerleşik hayata geçmelerinden önce diline girmiş, göçebe hayatın gereği olan kelimeler, yerleşik hayata geçildikten sonra da kullanılmaya devam etmiştir. O döneme ait bitki ve hayvanlarla ilgili benzetmeler destanlarda, masallarda, hâlâ kullanılmaktadır (Miyasoğlu, 1999: 24-25).

Kültür dil münasebeti, dili kullananlar her an farkında olmasalar da, toplumsal alanın her alanında kendini gösterir. “Dil, yaşamın bütün alanlarında, günlük yaşamın en yalın olaylarında, bilimin ana formlarında, görenekler ve törelerde, inançlarda ortaya çıkar; dil, her türlü maddesel yaşamın, tekniğin, ekonominin de koşuludur; dinde, hukukta, felsefe ve sanatta yeri vardır. Dilin etkide bulunan gücü, dilde izini bırakan dünya tablosu ile yaşamın bütün alanlarına yayılır. Buna karşılık dil de, her bir alanın özel gereksinimleri ve koşulları ile kendi çevresini ve yönünü belirler ve ona göre gelişir.” (Akarsu, 1998: 40). Dil ve kültürün gelişimi müsterektir.

Gelişmiş bir kültüre sahip olan milletlerin dilleri, kültürlerindeki ilerlemelere paralel olarak gelişir. Milletin düşünce hayatındaki ilerlemeler, dilin ilerlemesini sağlar (Akarsu, 1998: 88). Sonuç olarak, dil ve kültürden birinin gelişmesi için bir diğerinin de gelişmesi gerektiği görülmektedir. Ancak birinin gelişmesi ile diğeri gelişme imkânı bulur.

Dil kültür ilişkisinin diğer bir boyutu ise dilin, kültürü korumasıdır. Dil, onu konuşan milletin yaşam şeklini, tarih boyunca diğer milletlerle kurduğu münasebetleri, hayal gücünü, dünyayı algılama ve ona şekil verme kabiliyetini,

güzellik anlayışını, dünya görüşünü, ilim ve teknikte geldiği son noktayı, sosyal hayatını genel bir ifade ile milletin kültürünü yansıtır. “Bizzat dil de dâhil olmak üzere, din, tarih, edebiyat, musiki ve plastik sanatlar, hatta şehirler, gelenekler, maddi unsurlar gibi bir milletin kültür değerleri dilde yaşar, akislerini dilde bulur. Hepsinin korunması dil ile mümkündür.” (Emil, 1990: 122). Dil, kültür konusunda oldukça muhafazakârdır. Mesela, “cemaziyelevvelini bilmek” deyimini kullananlar, cemaziyelevvel’in, bir dönem Türkler tarafından kullanılan hicri takvimde bir ay ismi olduğunu öğrenilebilir. Anlamı bilinmese dahi dil kelimeyi korur ve gerektiğinde kelime ile ilgili bilgilere ulaşılabilir. Bu deyim, yaşadığı ve kullanıldığı müddetçe taşıdığı kültürel bilgiler de yaşar. Oysa deyimle anlatılmak istenen düşünce ile bu ayın doğrudan bir ilişkisi yoktur. Dil, burada çift yönlü bir muhafazakârlık gösterir. Hem geçmişte kullanılan bir zaman ölçüsünü günümüze taşır hem de milletin bir bakış açısını dillendirir.

Dil kültür ilişkisinin diğer bir yönü de dilin kültürün aktarıcısı olmasıdır. Millet olmanın ve millet olarak yaşamaya devam etmenin temel şartlarından biri hem fertler arasında hem de nesiller arasında kültürel bağların sağlam kurulmasıdır. Dil, toplumun dünü bugünü ve yarını arasındaki bağı kurabilecek en kuvvetli kültür unsurudur (Temizyürek, 2001: 404). Dilin bu özelliği, millet için hayatî bir önem taşımaktadır. Dil kültürü kişiden kişiye ve nesilden nesile aktararak fertler arasında olduğu gibi, nesiller arasında da millî bütünlüğü, kültür birliğini temin eder. Mesela Aksan (1993: 140), Divanü Lûgat-it-Türk’te geçen bazı atasözlerinin küçük biçim değişimleri geçirmekle beraber günümüzde de hâlâ kullanılmakta olduğunu belirtir. Köksal (2003: 91), bir atasözünün, farklı dönemlerde, küçük biçim değişiklikleri ile kullanılmasını şu örnekle gösterir:

“XI. yy’da: Böri konşısın yimes.

XV. yy’da: Kurt konşısın incitmez.

XX. yy’da: Kurt komşusunu yemez.”

Görüldüğü gibi dil, millî düşüncenin ortaya koyduğu bir yargıyı asırlar boyunca nesilden nesile aktararak günümüze kadar getirmiştir. Hülâsa dil, kültür

taşıyıcısı olarak millî kültürü fertler ve nesiller arasında genişliğine ve derinliğine aktarır. Böylece millet hayatındaki devamlılık dil sayesinde sağlanmış olur (Barın ve Demir, 2006: 10).

Dil kültür ilişkisinin farklı bir boyutunu şöyle izah edebiliriz: Bir dilin zenginlik veya yoksulluğu ait olduğu milletin kültürünün zenginlik ya da yoksulluğunu gösterir. Milletin kültürel hayatı kısır, durgun ve yoksullaşmışsa yani milletin duyusu, düşünüşü zayıfsa, üretkenlik yoksa bu olumsuzlukların tamamı dile yansır. Aynı şekilde dildeki yoksulluk kültüre etki eder. Türkçenin önemli özelliklerinden biri de pek çok kültürle ilişki kurmuş; kültürün farklı alanlarında ilerleme imkânı bulmuş; dilini, uluslar arası ilişkilerden edebiyata, bilimden tarıma kadar çok yaygın bir sahada işleyerek zenginleştirmiş bir milletin kültürel zenginliğini taşıyor olmasıdır. Kültürde bulunan her unsur, kültürel hayatı zenginleştirirken dili de zenginleştirir. Bilimde, el sanatlarında, askeri alanda, sosyal hayatta, teknolojiye, felsefede, müzikte, edebiyatta ve kültürün akla gelebilecek diğer alanlarında ortaya çıkan yenilikler, gelişmeler dilde de karşılık bulur. Aynı mantık işletildiğinde bir milletin dilinden hareketle o milletin kültürünün sınırları belirlenebilir. Dil incelendiğinde kültürün farklı unsurlarının bir bütün hâlinde dilde yer aldığı görülür. Böylece dilde ifade bulmayan bir kültür unsurunun olamayacağı görülür. Nitekim kültürün ayrı ayrı türden öğelerinin bir bütün hâlinde toplanması gerektiğinde, gösterge olarak, o kültüre damgasını basan dil kullanılır (Uygur, 2006: 21).

Dil ile kültür unsurları arasında ilişki bununla sınırlı değildir. Kültürün bazı unsurları varlığını ve devamlılığını dile borçludur. Toplumsal yaşamın vazgeçilmezi olan değerler, örf ve âdetler, gelenek ve görenekler dil vasıtası ile var olur ve nesilden nesile dil vasıtası ile aktarılır. Akarsu'ya (1998: 89) göre: "Töre ve görenekler, geleneklerle ilgili kuruluşlardır, önceki kuşaklardan aldığımız ve yarınki kuşaklara aktaracağımız geleneklerle kurulmuştur. Bir kuşaktan öteki kuşağa aktarılma ise ancak bir bildirme ile olabilir. Bunu da ancak dil başarır." Bu açıdan bakıldığında dil, toplumsal düzenin sağlanmasında dolaylı da olsa önemli bir rol oynar. Nitekim Köksal'a (2003, 89) göre atasözleri ve deyimlerin doğuşunda, sosyal düzenin

sağlanması için milletin ortaklaşa aldığı kararları ‘hiçbir zaman unutturmama’ ihtiyacı etkili olmuştur. Bu hiçbir zaman unutturmama ihtiyacı doğrultusunda dil ile bahsedilen kurallar arasında ortaklık kurulmuş ve atasözleriyle deyimler bu ortaklığın mahsulü olmuştur.

Özbay’ın (2002: 114) kültürün değerleri aktarmadaki rolü hakkındaki şu görüşleri, kültür dil münasebetinin değerlerle ilgili boyutunu daha açık bir şekilde ifade etmektedir:

“Değer, norm ve sosyal kontrol unsurları nesilden nesle dil ile aktarılır. Kavram ve kelimeler yoluyla nakledilir. Kelimelerin zaman içerisinde kazandığı çok çeşitli anlamları, kültüre ait birtakım birikimleri, değer yargılarını, inançları ifade etmektedir. Özellikle atasözü ve deyimlerimizde değer, norm ve sosyal kontrol unsurları çok belirgin bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Mesela “Besle kargayı, oysun gözünü” nankörlüğü, “Ağaç yaş iken eğilir.” eğitimi, “Keskin sirke küpüne zarar.” öfkeyi anlatan özlü sözlerdir. Toplum, bunlarla bireyleri önceden ikaz etmekte, onların davranış şekillerini ortak değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarına göre belirlemelerini istemektedir.”

Dil sayesinde var olan bir diğer kültür unsuru da edebiyattır. Dil, millî edebiyatın oluşabilmesi için temel şarttır (Temizyürek, 2001: 404). Dil bu yönüyle sosyal hayat için de millî hayat için de önemli bir sosyal müessesesidir (M.K.Ö.İ.K.R., 1983: 28). Dil, millî edebiyatın oluşmasına imkân sağlarken, edebiyat da dilin zenginleşmesine farklı yollarla hizmet eder. Mesela, edebî eserlerde geçen bazı ince anlamlı sözler, dilin günlük kullanımına geçerek halka mal olabilir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından söylenmiş olan “Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi / Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi” beyti zamanla halk tarafından benimsenerek uygun durumlarda söyleyeni bilinmeksizin kullanılagelmiştir.

İnsan, doğası gereği sosyal bir yapı içerisinde yaşar ve içinde bulunduğu sosyal yapıyı oluşturan diğer unsurlarla iletişim kurarak temel ihtiyaçlarını karşılar. Ancak, insanın yaşaması için zarurî olan bu sosyal birlikteliğin oluşması, her ferdin duygu, düşünce, niyet ve arzularını diğer ferde iletebilmesine bağlıdır. Yani, yapıyı oluşturacak olan insanlar arasında bir şekilde bir iletişim ve anlaşma yolu bulunmalıdır. “Genellikle konuşma ve bildirişimle, insan insana ulaşır; insanı insana vardır, insanı insana götüren dildir; ancak dille toplum üyesi olur insan.” (Uygur, 2006: 16). İletişim için kullanılan ortak dil, fertler arasında müşterek menfaatler doğrultusunda yeni ortaklıkların kurulmasına vesile olur. Bu ortaklıklardan da millî kültür doğar. Dilin iletişimdeki gücü, kültürün birleştirici, bütünleştirici gücüyle paralel olarak gelişir. “Dilin sağlıklı, yeterli, millî bir anlaşma vasıtası olmaktan çıkması, o dili kullanan toplumun düşünce dünyasının, hayatı anlayışının, kültürünün yozlaşması demektir.” (Duman, 1999: 564)

Çocuk doğduğu andan itibaren dil gelişimi doğrultusunda kültür edinimine de başlar. Diline ait öğrendiği her yeni şeyle birlikte kültürüne de hâkimiyeti yavaş yavaş artar. Böylece çocukla dili kullanan millet arasında kültürel ortaklıklar oluşmaya başlar ve bu ortaklıkların sayısı arttıkça çocuk ortak bir dili kullanan bir topluluğun üyesi olmanın yanı sıra ortak bir kültürün de üyesi olur (Uygur, 2006: 19-20). Bu sayede fertler ortak paydaları olan, paylaşan, birbirine uyumlu sosyal varlıklar hâline gelir. Ancak dikkat edilirse söz konusu süreç kendini ifade etme ve kendisine anlatılmak isteneni anlama ile başlamaktadır. Yani sürecin temelinde dil vardır.

Dil ve kültür konusunda temas edilmesi gereken bir diğer nokta da dile hâkimiyetin, kültüre hâkimiyetin anahtarı oluşudur. “Dil, bir milletin kâinatı kendisine göre seslendirmesi, kâinatı ve hayatı kendisine göre adlandırması, ona kendi damgasını vurmasıdır. Dolayısıyla dil millî damgası en belirli olan kültür unsurudur.” (M.K.Ö.İ.K.R., 1983: 27). Bireyler, dilin kelime hazinesine, anlatım gücüne, anlam zenginliğine ve ifade kabiliyetine ne kadar vâkıf ise dili kullanan milletin kültürüne de o kadar hâkimdir.

Milletler, çevrelerinde bulunup da dikkatlerinden kaçmayan varlıklara, hayatlarında yer edinmiş olan eşyaya ve manevi kıymetlere, hayal ve his dünyalarına ait her şeye bir isim vermiştir. Milletın kùltüründe olmayan şeylerin, o milletin dilinde karşılığı yoktur. Mesela, farklı milletlere mensup bireylere bir kuş resmini gösterdiğimizde, herkes kendi dilinde o varlığı karşılayan kelimeyi hatırlayacak ya da aklından geçirecektir. Ancak bir nazar boncuğu gösterildiğinde Türk, kendi kùltüründe yeri olan bu nesneye karşılık gelen kelimeyi hatırlarken, diğer milletlere mensup bireyler, boncuğun renginden şekline, hammaddesinden yapısına kadar, ilgileri doğrultusunda farklı şeyler düşüneceklerdir. Buradan da anlaşılıyor ki, her dilin kelime kadrosu kùltürünün elverdiği kadarıyla zenginleşir.

Millî varlığın tarihî derinliği de dilde gözlenebilir. Tarih boyunca millete var olma azmi veren kùltürel ortaklıklar nesilden nesile aktarılırken dilde yer edinir. Milletlerin dilleri incelendiğinde o milletin tarih boyunca nelere önem verdiği, nelere ihtiyaç duyduğu, nelerden hoşlandığı, kùltürlerinde neyin önemli yer tuttuğu rahatlıkla anlaşılabilir. “Her millet dilini kendi ihtiyaçlarına, kùltür ve medeniyet seviyesine, zevkine göre yaratır. Dil tıpkı ev gibi bir milletin duygu, düşünce ve hayatının barınağı, korunağıdır.” (Kaplan, 2004: 143) Buradan hareketle dillerin kelime kadrolarının dilin ait olduğu milletin kùltürel yaşantılarına ışık tuttuğunu söyleyebiliriz.

Dildeki soyut kelimeler dili kullanan milletin doğaya ve çevresindeki diğer somut eşyaya isim vermek dışındaki zihinsel faaliyetlerini, manevi zenginliklerini, değerlerini göstermesi bakımından önemlidir. Kùltürün görülemeyen, fark edilmesi de çok zor olan bu unsurları, ancak dil vasıtası ile yaşatılır ve nesilden nesile aktarılır. ‘Turan’ kelimesi Türkler için bir ülkünün adıdır. Bu büyük ülkü, Türk milletinin asırlarca süren yaşantısına damgasını vurmuştur. Türk milletine yaşama azmi vermiş ve kendisi ile birlikte olanları yaşatmaya zorlamıştır. Bu kelime, soyut ancak tarihi şekillendiren bir kavramın karşılığı olduğu gibi Türk milletinin soyut kùltürde geldiği noktayı da göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Türk kùltüründe yiğitlik, mertlik her zaman takdir görmüş ve fazilet sayılmıştır. Buna bağlı olarak Türk dilinde de mertlik, yiğitlik ifade eden kelimelerin sayısı bir hayli fazladır. Tarih boyunca

kullanılagelen ve yiğitlik ifade eden kelimeleri Banarlı (2004: 169) şu şekilde sıralamıştır: “er, eren, yiğit, alp, batur, med, bahadır, cesur, kahraman, cılasın, dilâver, dilîr, yavuz, yaman, arız (ırız), kakız, aslan, börü, efe, hatta kabadayı ve deli.” Türkçenin insani değerlerle ilgili kelime kadrosunun zenginliği kültürde bu değerlere verilen önemi gösterir.

Bir kültür unsuru olan dilin kelime kadrosundan hareketle, kültürün şekillendirdiği sosyal yaşantının boyutları hakkında da yorumlar yapılabilir. Orhun Abideleri’nde en çok kullanılan kelimelere temas eden Doğan Aksan (2003: 66), budun (millet), kagan (kağan), sü (asker), sülemek (asker göndermek), sünüş (savaş), yagı (düşman) kelimelerinin abidelerde bu kadar çok kullanılmasını Türklerin o dönemdeki yaşayışıyla ilişkilendiriyor. Yine aynı şekilde, Sadettin Gömeç (2001: 714-723), Divanü Lügat-it Türk’te kırktan fazla akrabalık bildiren terimin bulunduğunu tespit etmiştir. Sonuç olarak, dildeki kelime kadrosunun millî kültür hakkında doğrudan bilgi alınacak bir kaynak olduğu görülmektedir.

Her kültür birbirinden farklı ve millîdir. Çünkü her kültür farklı bir milletin tecrübe, bilgi ve anlayışının birikimiyle vücut bulmuştur. Bilimin tespit edemediği çok eski dönemlerde oluşmaya başlayan dil milletin karakterinin, yaşadığı coğrafyanın izlerini taşıyarak gelişir. Milletin yaşadığı “coğrafyanın iklimi, tabiat şartları, bitki örtüsü, hayvan varlığı dilin muhtevasını belirler. Söz gelişi Araplar deve için pek çok kelime kullanırken Eskimolar buz ve kar için yüzlerce kelime oluşturmuşlardır.”(Ercilasun, http://www.tdk.gov.tr/TR/turk_dili/eskiler/erc001.html). Türk milleti de yaşadığı coğrafyanın ve çevresindeki varlıkların çeşitliliğine göre kelimeler üretmiştir. Türk dilinde sadece atlar için kullanılan renk isimlerinin olduğu bilinmektedir. Hatta Türkler, “at rengini genel renk kavramından ayrı bir kelimeyle, don kelimesiyle ifade eden; doğuya gün doğusu (güneşin doğduğu yer), batıya gün batısı, kuzeye gece ortası, güneye gündüz ortası diyen; göğü gök (mavi) tanrı (gök), toprağı yağız yer olarak düşünen; göğü çadır, güneşi mızrak olarak algılayan, çadırı yurt ve ev olarak adlandıran” (Ercilasun, http://www.tdk.gov.tr/TR/turk_dili/eskiler/erc001.html) bir millet olarak yaşadıkları coğrafyanın şartlarını dillerine taşımışlardır. Dil kültür ilişkisinde kelime kadrosu dikkate alınması gereken önemli bir alandır.

Dilin muhtevası millî varlığın tarihî gelişim süreci içinde elde ettiği bütün kültürel birikimi yansıtır. Bu bakımdan, binlerce kelime ve türlü yapılardan meydana gelen dil, insan, toplum ve millet varlığının tarihî seyrini gözler önüne serer. Toplumun tarih sahnesine çıkışından itibaren millî kültürün ilgi alanına giren her türlü nesnenin, yüzlerce yıllık tecrübelerin, milletçe yapılp edilenlerin, görülüp bilinenlerin, millî özlemlerin, hayallerin, ülkülerin, diğer toplumlarla ve kültürlerle olan münasebetlerin tamamı dildeki kelimelerle ölümsüzleştirilir (Korkmaz, 1985: 106). Dil, millî varlığın tarih sahnesine çıkışından günümüze kadar yaşamış milyonlarca insanın kolektif yaşamının şahididir.

Dil kültür ilişkisinin dikkat edilmesi gereken bir diğer boyutu da millî kültür - millî karakter - dil birlikteliğidir. Dil, kültürün tesiri ile şekillenen millî karakteri yansıtan en sağlıklı kaynaktır. Humboldt'a göre, milletin karakteri dilinde, gelenek ve göreneklerinde, törelerinde ve diğer olgularında olduğundan daha açık görünür (Akdoğan: Akarsu, 1998: 59). Mesela, Türk milleti harekete dönük bir karaktere sahiptir ve buna bağlı olarak Türkçe fiile dayalı bir dildir. Türkleri harekete zorlayan ise kendi kültürleridir. Her milletin kültürü farklı olduğu için millî karakteri de farklı olur. Dolayısıyla diller arasında da farklılıklar doğar. Mesela, "Türk dilindeki fiillerin bolluğu ve fiil çekimlerinin zenginliği karşısında, İngilizcede doğru dürüst bir gelecek sigası bile yoktur. Türkçe, eyleme dönük bir milletin kültür zenginliklerini sergilemektedir. Türkçedeki fiil çekim çeşit ve incelikleri başka hiçbir dilde görülmeyecek kadar çoktur. "Görünüverecekmişim.." yahut "Korkacak mıymışım..." gibi çekim ayrıntıları, örneği az zenginliklerdir." (Kösoğlu, 2002: 166). Fakat Türkçe "bozkırın enginliği içinde kendinden emin ve sakin düşünebilen insanların psikolojisini de yansıtıyor; hemen geldim, gittim, koştum demelerine ihtiyaç yok. Önce o fiillerin yerlerini, zamanlarını, şartlarını söylemeyi düşünecek soğukkanlılıkları var. "Geldim eve dün." demiyorlar; "Dün eve geldim."; "Dün güneş batmadan eve geldim."; "Dün kır atımın üzerinde, güneşin yakıcı sıcaklığına aldırmadan, mavi göklere, yeşil çayırılara baka baka eve geldim." diyorlar." (Ercilasun, http://www.tdk.gov.tr/TR/turk_dili/eskiler/erc001.html).

Kültürün olaylara, durumlara karşı tutumu da dile etki eder. Mesela Almancada konuşma işi belirli bir amaca yönelik olarak yapılır; yani konuşma bir iş için araçtır. Arkadaş sohbetleri, aile görüşmeleri, eğlence toplantıları vesilesiyle yapılan konuşmalar, lüzumsuz ve faydasız birer gevezeliktir. Türkçede ise, “konuşkanlık” sıcakkanlılığın, cana yakınlığın göstergesi olarak algılanır; erdem sayılır. Türk kültüründe, konuşmak, yerine göre başlı başına bir amaç olabilir. ‘İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşır.’ atasözü Türk kültüründe konuşmaya bakışın göstergesidir. Ayrıca Türkler tatlı tatlı konuşur, sohbet eder. Türk kültüründe konuşmak, toplumsallığın, samimiyetin ve insana yakınlığın ifadesidir ve kişinin konuşması balla kesilir (Kösoğlu, 2002: 166; Uygur, 2006: 37-39).

Milletlerin bütün unsurları, kurumları dille bağlantılıdır. Milletın edebiyatı, felsefesi, eğitimi, sanatı, dinî inançları, hayat tarzı, örf ve âdetleri ve toplamda bütün kültürü dille bağlantılıdır. Dille bu denli sıkı bağlantıları olan kuruluşlardan müteşekkil olan milletin hayatında görülen her türlü değişim dilde değişimlere sebep olur ve bu doğal bir olgudur. Aynı şekilde, toplumun bütün parçaları birbiri ile bağlı olduğu için dilde görülen değişimler toplumun kültür hayatının her alanında etkili olur ve değişimlere sebebiyet verir (Akarsu, 1998: 88-89). Buradan hareketle dildeki değişikliklere bakarak toplum hayatındaki değişiklikleri ya da kültürdeki değişikliklerden hareketle dildeki değişiklikleri izah etmenin mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Türklerin İslâmiyet’le tanışmalarından sonra, Türk kültüründe meydana gelen değişiklikler Türk diline de yansımıştır. Yeni girilen dinle beraber bu dinin akideleri, ibadetleri, yapıları ve türlü merasimleri ile ilgili terimler Türkçeye dâhil oldu. Mesela, namaz, oruç, helal, haram, fitre, iman, cami, Kâbe, kible, zekat, mezhep, hac, ezan, cihat, şehit, gazi gibi terimler; Âdem, Yakup, Yusuf, Muhammet Cebrail, Mikail, Burak gibi Kur’an-ı Kerim’de geçen şahıs ve diğer varlıkların isimleri dilimize girmiştir. Bu durum hangi millet olursa olsun yaşanacak bir durumdur ve bunun dile olumsuz yönde herhangi bir etkisi olmamıştır. Zira Türkler yeni bir medeniyetin etkisine girmiştir. “Toplumlar hangi medeniyet çevresinde iseler, onun terim ve kavramları dillerine girer, hangi eşyaları kullanıyorlarsa onunla ilgili kelimeler kültürlerinde yer edinir.”(Miyasoğlu, 1999: 24)

Daha sonraları Türk milleti ile Müslüman Arap ve Acem milletleri arasında münasebetler artmıştır. İslam dininin öğrenilmesi ve öğretilmesi amacıyla açılan okullar, ekonomik ve dini sebeplerle yapılan sefer ve ziyaretler Türk milleti ile Arap ve Acemler arasındaki münasebetleri artırmıştır. Zamanla artan ilişkiler, kültürel alışverişlere zemin hazırlamıştır. Bundan sonra dinî terim ve kavramların kullanımının yanı sıra, Türkçede karşılığı olan bazı kelime ve kavramların da Türkçeye girdiğini görmekteyiz. Hatta bu kelimeler deyim ve atasözlerinde de kendilerine yer bulmuştur. Mesela XIII. yüzyılda Çarhname’de ‘öğüni (ya da ussuñu) başuña der’ şeklinde görülen deyim, bugün “aklını başına toplu” şeklinde kullanılmaktadır. Türkçede ‘us’ ve ‘ög’ kelimelerinin yerine ‘akıl’ kelimesi kullanılmaktadır (Aksan, 1996: 31). Ancak bugün kullandığımız Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin büyük bir çoğunluğu ses ve yapı olarak Türkçeleştirilmiş ve halkın konuşma diline girmiştir. Banarlı (2004: 35) bu hususta: “Türk Milleti tarafından fethedilmiş topraklar nasıl Türk vatani olmuşa aynı millet tarafından fethedilmiş kelimeler de öyle Türk kelimesi olmuştur.” der. Bu kelimeler artık Türkçeleştirilerek Türk diline mal edilmiştir. Dolayısıyla dilden çıkarılmasını düşünmek bile yanlış olacaktır.

Dilin bünyesinde bulunup da kültür hazinesi içinde değerlendirilebilecek yapılar da vardır. Atasözleri, deyimler, benzetmeler, kalıp sözler her milletin ayrı bir bakış açısının, inanç yapısının, değerler sisteminin, ifade gücü ve becerisinin olduğunu gösterir. Her dilin, öfkesini, sevincini, korkusunu, sevgisini, tasasını, saygısını ifade tarzı, bu konularla ilgili dil yapılarının zenginliği farklıdır. “Bazı diller soyutta, bazı diller somutta zengindir. Bazılarında duygu ifadelerinin zenginliği, bazılarında tarafsızlık hatta soğukluk vardır.” (Kösoğlu, 2002: 166). Milletin kültürel birikiminde ne var ise dil onu kendi imkânları nispetinde ifade eder.

Kültür daha önce de belirttiğimiz üzere yüzyıllar ötesinden süzülerek gelen bir birikimdir. Asırlar süren kültürel birikimin dilde ifade bulmuş hâline atasözleri örnek olarak gösterilebilir. Atasözleri tarihin en eski zamanlarından beri süregelen Türk düşünüşünün, Türk’ün hayata ve dünyaya bakışının, Türk muhakeme gücünün, Türk ifadesinin eşsiz birer numunesidir (Doğan, 2001: 326). Türk milletinin yaşayarak,

görerek elde ettiği tecrübeleri ifade eden, eğitici özlü sözlerdir. Türk kültür birikiminin ne kadar geniş olduğunu anlamak için atasözlerinin zenginliğine bakmak yeterli olacaktır. Mesela: ‘Ah alan onmaz, ah yerde kalmaz.’, ‘Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste.’, ‘Ağlayanın malı gülene hayır getirmez.’ atasözleri ortak sosyal duyarlılıkları dile getiren, anlam bakımından birbirine yakın dil yapılarıdır. Hemen hemen aynı mesajı taşıyan birden fazla atasözünün bulunması Türk dilindeki zenginliğin göstergesidir.

Atasözü ve deyimlerin ilk örneklerine Göktürk kitabelerinde rastlamaktayız. Atasözlerimizin bir kısmı 8. yy.dan günümüze kadar gelmektedir (Aydoğan, 1999: 197). Doğan Aksan (1993: 140), Divanü Lûgat-it-Türk'te ‘Közden yırasa köñülden heme yırar.’ atasözünün günümüzde, ‘Gözden uzak olan gönülden uzak olur’ şeklinde kullanılmaya devam ettiğini belirtmektedir. Bu da gösteriyor ki dil, asırların tecrübe ve birikimini atasözleri yoluyla günümüze kadar taşır.

Atasözleri halkın ifade tarzının ve zenginliğinin göstergesidir (Doğan-Bayraktar, 2002: 229). Bazen millet aynı manayı farklı atasözleri ile ifade eder. Bu da dilin ve kültürün zenginliğidir. Mesela:

Kargaya yavrusu ankâ görünür.

Karga yavrusuna bakmış ‘benim ak pak evladım’ demiş.

Kirpi de yavrusunu pamuğum diye severmiş.

Yapalağın (baykuş) yavrusu, gözüne şahin görünür (Aksan, 1993: 142-143).

Dil içinde, kültür zenginliği olarak kabul edilen diğer bir yapı da deyimlerdir. Deyimler, “o dili konuşan milletin maddi ve manevi kültürünü, algılama, anlatım ve imgelem gücünü, nükte eğilimini bütünüyle ortaya koyan sözlerdir.” (Aksan, 2005: 96) . Millet soyut ve anlatılması güç olan şeyleri deyimler vasıtasıyla somutlaştırarak kolayca anlatır. Deyimlerde ‘nalıncı keseri gibi, dut yemiş bülbüle dönmek’ örneklerinde olduğu gibi benzetmelerden; aba altından sopa göstermek, yangına körükle gitmek, baltayı taşa vurmak’ örneklerinde olduğu gibi somutlaştırmalardan;

‘bacası tütmez olmak, bir ayağı çukurda olmak, iki eli yanına gelmek’ örneklerinde olduğu gibi mecazlardan, yani millî kültürün zenginliklerinden yararlanılır.

Aksan (2005: 105), halk şiirindeki ölçü ve uyak uyumunun deyimlerde de görülebileceğini “Eller gider Mersin’e; biz gideriz tersine” örneğiyle anlatır. Buradan hareket ederek kültürün farklı alanlarındaki özelliklerin bir başka alanda kendini gösterdiğini söylemek mümkündür.

Günlük hayatta farkına varılmadan kullanılan kalıp sözler de dil bünyesinde bulunan kültürel zenginlikler arasında değerlendirilmelidir. Kalıp sözler, kültürler arasındaki farklılıkların en rahat görüleceği dil yapılarıdır. Bu, özellikle yabancı dil öğretimi sırasında fark edilmektedir. İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen bir kişiye önce ‘hello, hi, good morning, good evening, nice to meet you’ vb. kalıp sözler öğretilir. Kültürün anahtarı kabul edilen bu tür kalıp sözler olmadan, dilin gramerini öğrenmek, o dili tam olarak anlamak ve kullanmak için yeterli değildir. Aynı şey Türkçe ya da diğer diller için de geçerlidir. Türkler kültüründe yakını ölen birine ‘Allah sabır ecir versin.’, ‘Allah geride kalanlarınıza uzun ömürler versin.’, ‘Başınız sağ olsun.’; ölen kişiye ‘Allah taksiratını affetsin.’, ‘Nur içinde yatsın.’, ‘Mekânı cennet olsun.’; hasta olan birine ‘Geçmiş olsun.’; hamile bir kadına ‘Allah kurtarsın.’; yeni bebeği olan birine ‘Allah analı babalı büyütsün’; çocuğu ilk defa görülen birine ‘Allah bağışlasın’; yeni evlenenlere ‘Allah bir yastıkta kocatsın.’, ‘Allah mesut etsin’; teşekkür edilecek bir kişiye ‘Sağ ol(un).’, ‘Allah razı olsun.’, ‘Allah ne muradınız varsa versin.’; su getirenlere ‘Su verenlerin çok olsun’, ‘Su gibi aziz ol.’; el öpenlere ‘el öpenlerin çok olsun’ bir yere gidenlere ‘güle güle’; geride kalanlara ‘Allah’a ısmarladık’ vb. kalıp sözlerle, dilekler duygu ve düşünceler aktarılır. Bu türden kalıp sözler, dili konuşan milletin kültürünü, sosyal ilişkilerini, davranış biçimlerini değişik durumlarda gösterilmesi gereken tepkileri ve söylenmesi gereken belirli sözleri, hitap şekil ve yollarını gösterir (Aksan 1993: 159-164; 1996: 34)

Dil ile kültür arasındaki bağlar değerlendirilirken dil-kültür-düşünce ilişkisine de değinilmelidir. Kültür, millî düşüncenin mahsulüdür. Dolayısıyla kültür ile düşünce arasında mutlak bir ilişki vardır. Aynı şekilde son asırda dil üzerine yapılan

bazı araştırmaların sonucu gösteriyor ki, dil ile düşünce arasında da sıkı bir münasebet vardır. Dil kendini kullanan milletin duygu, düşünce ve hayal dünyasının sınırlarını belirler. “Dil düşüncenin aynasıdır, kalıbıdır. Fertler de millet de dil ile düşünür. Dil bir milletin düşünce tarzını, düşünce sistemini, felsefesini aksettirir. Her milletin felsefesi dilinin içindedir.” (M.K.Ö.İ.K.R., 1983: 27). Millet dil ile şekillenen düşüncesi ve dilde görülen felsefesi ile kültürünü oluşturur. Bu bakımdan dil – kültür – düşünce ilişkisinin incelenmesi faydalı olacaktır.

Dil ve düşünce arasındaki ilişki, dil ve kültür arasındaki ilişki gibi karmaşık ve içi içe geçmiş bir görüntü sergiler. “Düşünce ile dili, dil ile düşünceyi birbirinden ayırmak imkânsızdır. Kelimelerimiz bir bakıma duygu ve düşüncelerimizin dışı uzanmış görüntüleri, zihindeki kavramların ses kalıbına dökülmüş sembolleridir. Duygu ve düşüncelerdeki genişlik, derinlik ve anlamlılık, ifadesini ancak dil ile gerçekleştirebilir.” (Özbay, 2002:112).

“Düşünme denince, genellikle: gerekçe öne sürme, öncülde sonuca yürüme, tek tek tasarımları belli bir düzen içinde birbiriyle birleştirme, çıkarımlama, kanıtlama, karşılaştırma, belgeleme, kanıtlama ve benzeri şeyler anlaşılır. İşte bütün bunlar, dil olmadan gerçekleştirilemeyen edimlerdir.” (Uygur, 2006: 15). Düşünme dediğimiz süreç içinde algılama, bilme ve duyma karmaşık bir şekilde iç içe bulunur. Algı, dışarıdan gelen türlü uyarıcıların farkına varma durumudur. Kişi bir daha önceden bildiği uyarıcı ile karşılaştığı zaman, onun dildeki karşılığını hatırlar. Daha önce hiç karşılaşılmamış, dilde karşılığı kodlanmamış bir olay, nesne ya da durumla karşılaşılmışsa yine dil devreye girer. Tanınmayan bu durum, olay ya da nesnenin kişide uyandırdığı izlenimlerin dil vasıtası ile bir tarifi yapılır. Böylece algılama süreci gerçekleşmiş olur. “Çocuklar üzerinde yapılan deneyler, çocuğun nesneyi ismiyle birlikte kavradığını, kelimeyi nesnenin bir simgesi olarak değil, bir özelliği olarak algıladığını; yani, nesnenin yapısına dâhil gördüğünü ortaya koymuştur. Bu, algılamanın isimlendirme ile birlikte olduğunu göstermektedir; çocuğun idrak gelişmesi dil gelişmesi ile birlikte” (Kösoğlu, 2002: 163).

Aynı şekilde duymada da dil etkilidir. Hissedilen, duyulan her türlü duygunun dilde bir karşılığı vardır. eğer doğrudan bir karşılığı yoksa bir tarifi yapılır. İsmiyle ya

da türlü özelliklerinden hareketle yapılan tarifıyla ifade edilemeyen bir duygunun olması mümkün değildir (Uygur, 2006: 14). Bu süreçlerde dil de algı ve duygunun tesiriyle ifade kalıpları oluşturur ve bunlar doğrultusunda zenginleşir. Bütün bu düşünme, algılama ve duyma süreçleri dilin ifade kabiliyetlerini zenginleştirir. “Görüp algılamalarımız, düşünüp duyularımız ve yapıp etmelerimizle birlikte oluşan dil, bu hâllerimizi biçimlendiren inançlarımızın bakış açıları, ilgileri, ölçüleri ve yönelişleri içinde gelişir; onları varlığında taşır.” (Kösoğlu, 2002: 163). Millî kültür de milletin dilinde görülen bu görüp algılamaları, düşünüp duymaları ve yapıp etmeleri ile şekillenir.

Düşüncenin geliştirilmesi ve üretilmesinde de dilin etkisi vardır. İnsan dilin imkânları ölçüsünde düşünür. Dilde olmayan kavramlarla düşünülemez (Miyasoğlu, 1999: 25). Dolayısıyla dil, bir anlamda düşünmenin sınırlarını belirler.

Duygu ve düşünce temelde soyut kavramlardır. Ancak dile aktarılmak suretiyle somut, algılanabilir bir şekle bürünebilirler. Her türlü duygu ve düşüncenin bilinmesi, diğer insanlara bildirilmesi, soyut hâlden kurtularak duyularla algılanabilir hâle gelmesi dil vasıtası ile mümkün olur. Sözlü yahut yazılı anlatımlarda ifade edilenler de zaten duygu ve düşüncelerdir. Esasen içinde dilin olmadığı bir düşüncenin varlığı mümkün değildir. Dile aktarılmamış bir düşünce olabilir. Ancak, insanın içinden düşünmesinde de kavram, nesne, olay ya da durumların dildeki karşılıkları, dildeki kodlamaları zihinsel etkinlik içinde kullanılır. Düşüncenin dile bağlılığı olduğu gibi dilin de düşünceye bağlılığı vardır. Dil, düşünceyle beraber sistemli bir yapıya bürünür. Algılama, anlama, bilme ve düşünme becerileri sayesinde dil fertler arasında ortak kullanıma müsait bir yapıya bürünür (Akarsu, 1998: 37-40).

Dilin unsuru olan kelimelerin yarattığı çağrışımlarda kültürün kaçınılmaz bir etkisi vardır. Oktay Sinanoğlu ‘bardak’ kelimesinin kendisine Karacaoğlan’a ait bir şiirden mısralar çağrıştırırken, bir İngiliz’e viski içmeyi çağrıştırabileceğini belirtir (Aktaran: Ünal, 2004: 16). ‘Bayrak’ kelimesi bir Türk’e istiklali, İstiklal savaşını, şehitliği, vatan sevgisini çağrıştırırken, bir Amerikalı için bayrak belki basit bir bez parçasından az daha değerli bir ülke sembolü olarak çağrışım oluşturabilir. Bunun

örnekleri de çoğaltılabilir. Sonuç olarak dilin ortaya çıkardığı çağrışımlarda kültürel alt yapının etkisi olduğu kesindir.

Sonuç olarak, “Dil milleti meydana getiren manevi unsurların en önde geleni ve milliyeti teşkil eden unsurların başlıcasıdır.” (Timurtaş, 1980: 42). Bu sebeple dil kültürün en önemli unsurudur. Dil ile kültür arasında çok farklı açılardan değerlendirilebilecek karmaşık bir ilişki vardır. Dil ve kültür, âdeta birbirine yapışık bir biçimde var olur ve gelişir. Dili kültürden kültürü de dilden ayrı değerlendirmek imkânsızdır.

5.1.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür Unsuru Olarak Dilin İşlenmesi

Dil kültür ilişkisi hakkında yukarıda yapılan değerlendirmelerin tamamı öğrencilere bilgi olarak aktarılmaya müsait değildir. Dilin kültürel özelliklerinin bir ders konusu olarak okutulmayacağı, derslerde yapılan uygulamalar yoluyla öğrencilere sezdirileceği ve dilin öğrenciler tarafından kültürel özelliklere uygun olarak kullanılmasının sağlanacağı unutulmamalıdır. Yukarıdaki değerlendirmelerin bir kısmı Türkçe ders programları hazırlanırken programı hazırlayanlar tarafından bir kısmı öğretmenlerce dikkate alınmalı bir kısmı da derslerde öğrencilere aktarılmalıdır. Buna göre:

Her şeyden önce Türkçe öğretmenleri dilin, kültürü aktarmadaki gücünü iyi bilmelidir. Türkçeyi öğretirken Türk kültürünü öğrettiklerinin de bilincinde olmalıdır.

İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı’nda *“Dilimizin millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri”* (MEB, 2005-a) Türkçe dersinin genel amaçlarının ilki olarak karşımıza çıkar. Ancak programda bu amaca nasıl ulaşılabileceği hakkında bilgi verilmemiştir. Oysa bu amaç, Türkçe öğretiminin en önemli amacıdır. Türkçe dersinde öğretmen, türlü etkinliklerle toplumda birlik ve beraberliğin oluşabilmesi için ilk önce fertlerin birbirini anlaması gerektiğini, bunu sağlamanın yolunun da aynı dili konuşmaktan geçtiğini öğrencilere sezdirmelidir. Bu konuda öğretmen şöyle bir etkinlik uygulayabilir: Öğretmen

tarafından farklı dillerde hazırlanmış birkaç cümlelik küçük bir diyalogun öğrenciler tarafından canlandırılması istenir. Birbirini anlamayan öğrencilere daha sonra diyalogun Türkçe metni verilir ve tekrar canlandırmaları istenir. Böylece iletişimde ve millî birliğin temin edilmesinde ortak dilin öneminin kavraması sağlanabilir. Bu türden etkinlikler ders kitaplarına ya da çalışma kitaplarına koyulursa uygun malzemeye ulaşamayan öğretmenler için kolaylık sağlanmış olur. Benzeri uygulamalar çoğaltılabilir.

Türkçe derslerinde kullanılan metinler, kültürün farklı alanlarındaki konuları işleyen metinler olmalıdır. Öğrencinin kelime hazinesi ve kültüre olan hâkimiyeti ancak bu yolla geliştirilebilir. Dil kültür ilişkisi açıklanırken belirtildiği gibi dilin kelime hazinesi, aynı zamanda kültürün sınırlarını gösterir. Bu sebeple kelime öğretimi dil gelişimi için önemli olduğu kadar kültürün aktarılması için de önemlidir. Öğrencilerin kendi yaşantıları yoluyla kültürün bütün alanlarında tecrübe edinmesi mümkün değildir. Türkçe derslerinde kullanılan metinler vasıtasıyla öğrencinin tecrübeleri zenginleştirilebilir. Bu sırada, çocuğun kelime kadrosu da genişler. Öğrenci ne kadar çok metinle karşılaşırsa dile ve kültüre hâkimiyeti o kadar artar.

Metinlerde karşılaşılan sözcüklerin anlamını sözlüklerden buldurmanın yanı sıra gerektiğinde öğretmen farklı etkinlikler yaparak kelimenin kültürel boyutunu öğrencilere sezdirmelidir. Kelimenin kültürel özellikleri ile ilgili uzun açıklamalar yapmak hem zaman açısından zordur hem de bilgi düzeyinde kalacağı için kalıcı olmayacaktır. Bunun yerine Türkçe öğretmeni kelimenin farklı cümleler içinde tekrar tekrar kullanılmasını sağlamalıdır. Çünkü kurulan cümleler, kelimenin kültürel özelliklerini yansıtacak anlamı sezdirecektir. Mesela, ‘sadakat’ kelimesinin anlamını metin yoluyla kavrayan bir öğrencinin kurduğu cümleler sadakatin değerini, önemini, güzelliğini yansıtan, anlamca öğrencide olumlu izlenimler uyandıran cümleler olacaktır. Aynı şekilde ‘arsız’ kelimesi ile ilgili yapılan çalışmada kurulacak cümleler, mana bakımından öğrencide arsızlığın Türklerde hoş karşılanmayan bir özellik olduğu izlenimini uyandıracak cümleler olacaktır. Aksi durumla karşılaşıldığında öğretmen kelimenin yanlış kullanımını düzelterek eğitimi sürdürmelidir. Mesela ‘kurnazlık’ Türk kültüründe övünülecek bir özellik değildir.

Türk kültürü, hak etmeyi, çalışmayı erdem sayar. Ancak farklı milletlere ait edebî eserlerde (Karga ile Tilki vb.) kurnazlık, insanda bulunması gereken iyi bir özellikmiş gibi yansıtılabilmektedir. Bu durumlarda öğretmenin müdahale etmesi gerekecektir. Kelime öğretiminde önemli olan öğrencinin kelimeyi kültürel özelliklerine uygun kullanmasıdır. Kelimelerin kullanıldığı yere göre kazandığı yeni anlamlar bazı durumlarda öğrenci tarafından fark edilse de bazen fark edilmeyebilir. Öğretmenin yapacağı açıklamalarla bu konudaki eksiklik giderilir.

Yukarıda belirtildiği gibi kalıp sözler kültürün anahtarıdır. Aynı zamanda bu sözler, kültürel kimliğin kişide gözlenebilen ilk emareleridir. Milletleri ve kültürleri birbirinden farklı kılan, olaylara ve durumlara bakış farklarıdır. Bu farklılıkların dildeki en önemli yansımalarından biri de kalıp sözlerdir. Mesela, çocukları ile görülen bir ailenin çocukları için Türk milleti ‘Allah bağışlasın.’ kalıp sözünü kullanırken Almanlar ‘Ne kadar güzel çocuklarınız var.’ kalıp sözünü kullanır (Ünalın, 2004: 18). İki kültürün aileye ve çocuğa bakışındaki fark bu kalıp sözlerden anlaşılır. Almanlar var olanı irdeleyip güzel göstermeye çalışırken Türkler, geleceğe dönük iyi temennilerde bulunur, çocukla anlam kazanan ailenin devamlılığı yönünde dileklerini belirtir. Bu gibi kalıp sözlerin anlamını öğrenciye aktarmak yerine; ne zaman, hangi durumda bu kalıp sözlerin kullanıldığını kavratmak Türkçe dersinin amacı olmalıdır. Çünkü öğrencilerin yaşları ve düşünce düzeyleri bazı kalıp sözlerin anlamlarını kavramaya uygun olmayabilir.

Türkçe derslerinde, atasözleri ve deyimler gibi Türk kültürünün zenginliği kabul edilen dil yapılarının bol kullanıldığı metinler tercih edilmelidir. Çünkü bu dil yapıları ancak doğru kullanımlarının görülmesi yoluyla kavranabilir. Ayrıca öğrenci, deyim ya da atasözünün anlamının yanı sıra hangi durumlarda kullanıldığını öğrenmelidir ki, günlük hayatında bu yapıları kullanabilsin.

Ayrıca Türkçe derslerinde atasözleri ile verilmek istenen mesajın öğrenciler tarafından doğru bir şekilde algılanmasına yardımcı olunmalıdır. Atasözlerinin bildirdiği yargılar, milletin geneli tarafından kabul edilmiş yargılardır. Öğrencinin atasözlerinde verilen mesaj doğrultusunda tutum ve davranışlarında gereken değişiklikleri yapması için kendisinden istenenin ne olduğunu anlaması gerekir.

Türkçe öğretmeni mesajın anlaşılmasına yardımcı olduğu gibi gereken davranış değişikliklerinin gerçekleşip gerçekleşmediğini de imkânlar ölçüsünde kontrol etmelidir.

Türkçe öğretmenleri deyim ve atasözleri konusunda farklı çalışmalar yapmalıdır. Sadece metin içinde geçen atasözü veya deyim açıklanması ile yetinmek yanlış olacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi aynı anlama gelen ya da yakın anlamlı atasözü ve deyimler bulunmaktadır. Öğretmen bu tür dil yapıları ile karşılaştığında benzer ya da aynı anlamlı atasözü ve deyimleri öğrencilerden istemeli, eksiklikleri de kendisi tamamlamalıdır.

Türkçe derslerinde yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarında mümkün olduğunca kültürün farklı alanlarında öğrencilerin yazı yazmaları ya da konuşmaları sağlanmalıdır. Böylece öğrenci, daha önceden edindiği birikimi kullanma şansı bulur. Öğretmen de öğrencilerin dili doğru ve güzel kullanıp kullanmadığını görür.

Türkçe derslerinde özellikle dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta soyut kavramların öğretimidir. İlköğretim 6-8. sınıf öğrencileri soyut kavramları algılamakta ve onlar üzerinde tartışmakta zorluk çekebilir. Ancak bu dönem somuttan soyuta geçiş dönemi olduğu için öğretmen, zaman zaman, öğrencilerin seviyelerini de dikkate alarak soyut kavramlar hakkında öğrencilerin duygu ve düşüncelerini yazılı ya da sözlü olarak ifade etmesini istemelidir.

Türkçe öğretiminde, Türkçeyi Türk çocuklarına sevdirecek etkinliklere yer verilmeli, öğrencinin ilgisini çekebilecek materyaller sık sık kullanılmalıdır. Kullanılan metinler mutlaka öğrencinin seviyesine uygun olmalı ve daha da önemlisi onların ilgisini çekecek, beğenisini kazanacak nitelikte olmalıdır. Ayrıca çocuklar televizyon, dvd, vcd, bilgisayar vb. teknolojik araçlara karşı ilgi duyarlar. İmkânlar ölçüsünde derslerde bu tür teknolojik araçlardan yararlanmak faydalı olacaktır. Öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı bir ders ortamı, Türkçeyi sevmelerine yardımcı olmaz. Öğrenci ancak dilini sevdiği müddetçe onu en iyi şekilde kullanmak için gereken itina gösterir; dilin inceliklerini, güzelliklerini görmeye çalışır. Öğrencilerde dile karşı ilgi oluşmazsa kültürel kimliğin en önemli

alameti olan dilde bozulmalar görülür. Öğrenci diline yabancılaştığı ölçüde kültürüne de yabancılaşır.

Türkçe derslerinde öğrencilerin konuşma, yazma, okuma ve dinleme becerileri en iyi şekilde geliştirilmelidir. Dil, bütün incelikleriyle en iyi şekilde kullanıldığı zaman kültürel kimliğin gelişimine tam olarak katkı sağlar.

Sonuç olarak, Türkçe derslerinde Türk dilinin ve Türk kültürünün zenginlikleri sayılan dil yapılarının öğrenciler tarafından fark edilmesi ve günlük hayatta gerektiği yerde doğru kullanılması için gerekli çalışmalar yapılmalı, dilin kültürü aktarma özelliğine dikkat edilmelidir. Dil, sevilerek doğru, güzel ve etkili bir şekilde kullanılırsa kültürel kimliğin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

5.2. DİN

Kültürün en önemli unsurlarından biri de dindir. Hatta din, kültürün hemen hemen bütün diğer unsurlarına şekil verecek kadar güçlü bir kültür unsurudur. Bu sebeple, genç nesillere kültürün dini unsurlarını aktarmak mecburidir, diyebiliriz.

İlk insandan bugüne kadar insanoğlu, inanma ihtiyacını hissetmiştir. Bu ihtiyacın bazen semavi dinler vasıtası ile bazen farklı güçlere inanmak suretiyle karşılandığını görmekteyiz. Ancak, şurası su götürmez bir geçektir ki, insan var olduğu günden bugüne her zaman inanma ihtiyacını hissetmiştir ve hissetmeye devam edecektir.

Kültürün dinî unsurlarının aktarılması, yeni nesillerin zaruri ruhi ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemlidir. Özellikle son dönemlerde karşılaşılan ve gençlerin bu ihtiyaçlarının sömürülmesine sebep olan yanlış yapılanmalara gençlerin itibar etmemesi için bu konuda ciddi adımlar atılmalıdır. Kültürün dinî unsurlarının aktarılması aynı zamanda sosyalleşme açısından da önemlidir. Çünkü din, sosyal hayatın bir parçasıdır.

Din, kültürlerin oluşumunda, gelişmesinde tesiri çok güçlü olan müesseselerden biridir. T. S. Eliot dinin kültür üzerindeki etkisini şöyle ifade eder: “Kültür aslında herhangi bir toplumun dininin vücut bulmuş şeklidir.” (Aktaran: Kaplan, 2004).

Din, bazen milletlerin yücelmesini, varlığını güçlendirmesini sağlar. Bazen de tarih sahnesinden kaybolmasına ya da millî kimliğini kaybetmesine sebep olur. Tarih boyunca bazı Türk boyları farklı dinlere girmiş ve bunlardan bazıları tamamen Türklüğünü kaybetmiştir. Mesela, “Bulgarlar IX. yüzyıldan önce Türk’türler. Fakat bu asırdan sonra Slav ve Hristiyan kültürü tesiri altında kalarak millî şahsiyetlerini kaybetmişlerdir.” (Kaplan, 2004: 34). Buradan varılmak istenen sonuç şudur: Türklerde millî birliği kuran unsurlar arasında din hemen hemen dil kadar önemlidir. “Türkler Müslüman olmasalardı değişik isimlerde kavimler hâlinde dağılıp gidebilirlerdi, nitekim daha önce çeşitli dinlere girerek birbirlerine düşman olmuşlardır. İlk defa Müslümanlık bütün Türkleri -bazı istisnalar hariç- topyekün içine alacak kuvveti gösterdi ve Türkler Müslüman olduktan sonra kuvvetli birlikler teşkil etti.” (Güngör, 1999: 133).

Dinin, diğer milletlerin yaşayış tarzında olduğu gibi Türk milletinin de yaşayış tarzında da etkisi görülmektedir. Tarihte Türkler, Budizm ve Manihaizm dinlerine girmişler ve bu onların yerleşik hayata geçmesine vesile olmuştur. Ancak bu dinler Türklerin mizacına uymadığı için kalıcı da olmamıştır. Daha sonraları diğer farklı dinlerden de etkilenmiş olan Türklerden Hıristiyanlığı ve Museviliği seçen boylar olmuştur. Günümüzde bu dinlerin mensubu olan boylardan pek çoğu daha önce belirtildiği gibi millî karakterlerini kaybetmiştir.

Türklerin inanç bakımından en önemli özelliği, disiplinli hayatları ve toplum düzenleri gereği çok eski çağlarda dahi günümüzdeki gibi tek tanrı inancına sahip olmalarıdır. (Ögel, 2001c: 87). Bu sebeple İslam dinine uyum sağlamakta zorlanmamışlardır.

Türkler İslam dinine IX. ve X. yüzyıllarda geniş topluluklar hâlinde girmişlerdir. Türk milletinin aktif mizacına ve hayat görüşüne uyan İslamiyet,

Türklerin millî kabiliyetlerini geliştirmiş, onların maddi güçlerini, manevi değerlerle donatmıştır (Kaplan,2001: 23). Ancak Türkler yeni dinlerini, temel ibadet ve emirler dışında, esaslarını öğrendikleri Farslardan ve Araplardan daha farklı yaşamışlardır. “Şamanist Türkler, İslamlaşınca bazı törelerini yeni dine uydurmuşlardır. Şamanizm’de toplumun dinî önderi olan Kam, vecde gelen, rakeden, şiir söyleyen ve gizli ruhlarla temas kuran insan tipiydi. Türkler İslamlaşınca kamların yerini atalar ya da bahalar denen insanlar aldılar. Bunlar eski Türk törelerinde bulunan müzik eşliğindeki raksı, nefes okumayı, menkıbe anlatmayı yeni dinde yaşattılar.” (Çubukçu, 1990: 67). Bu sayede Türkler arasında yumuşak, vicdan özgürlüğüne saygılı inanç anlayışı oturmuş oldu.

Türkler, İslam dinine girdikten sonra hayatlarının her sahasında değişim ve gelişmeler yaşamıştır. Yaklaşık on bir asırdan bu yana Türk kültürü, İslami değerlerle yoğrulmuş, İslam, hayatın her sahasına girmiştir. İslamiyet’in, Türk kültürünün diğer unsurları üzerindeki etkisi hakkında kısa bir değerlendirme yapmak, din kültür ilişkisini somut bir şekilde göstermek için faydalı olacaktır.

Türklerin İslamiyet’le tanışmalarından sonra Türkçeye yeni kavram ve kelimeler girmiştir. Yeni girilen dinle beraber bu dinin akideleri, ibadetleri, kurumları, yapıları ve merasimleri ile ilgili terimler Türkçeye dâhil oldu. Daha sonraları dinî terim ve kavramların kullanımının yanı sıra, Türkçede karşılığı olan bazı kelime ve kavramların da Türkçeye girdiğini görmekteyiz. Bu kelimelerin dilimize ve kültürümüze girişi, İslam dininin öğrenilmesi ve öğretilmesi için açılan okullara ve Arap, Fars milletleriyle kurulan sıkı münasebetlere dayanmaktadır. Milletler arasında kurulan iletişim, kültürler arasında etkileşim yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Daha önce ‘dil’ başlığı altında belirtildiği gibi bugün kullandığımız Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin büyük bir çoğunluğu ses ve yapı olarak Türkçeleştirilmiş ve halkın konuşma diline girmiştir.

Türk kültürünün unsurlarından biri olan mimari de dil gibi dinden etkilenmiştir. İslamiyet’e girişten sonra yapılan cami ve mescitler zamanla buldukları toprağın Türk vatani olduğunu gösteren simgeler olmuştur. Türkler her gittikleri yere cami inşa etmiş, hatta camilerle yetinmeyip bu camilerin yanına

fethedilen topraklarda yaşayan insanların faydalanabilecekleri imarethaneler, külliyyeler, hamamlar vb. yapılar inşa etmiştir. Bugün sadece Anadolu’da değil, Türk milletinin gittiği hemen hemen her yerde bu yapılara rastlanmaktadır. Bu yapılar sayesinde Türk kimliği Avrupa içlerinde dahi yaşamaktadır.

Din, insanın ve milletin karakterine etki eden bir kültür unsurudur. Türk millî kültürünün ve Türk karakterinin, Türk dilinden sonraki ikinci büyük kaynağı İslam dinidir (Güngör, 1999: 14). Gerek millet gerek şahıs için düşünülün, karakter, tutum ve davranışlara yansır, kendisini tutum ve davranışlarda gösterir. Dolayısıyla kişinin ve milletin tutum ve davranışlarının sınırlarının belirlenmesinde din de etkilidir. “Kişi esasta, yalnız imanı ile sınırlıdır yahut bağımlıdır. Maddi ve manevi dünyasının, eylemlerinin sabitleri, ölçüleri, inandığı mukaddeslerdir.” (Kösoğlu, 2003: 39). Kişide olduğu gibi milletin de tutum ve davranışlarında inanılan mukaddeslerin etkisi vardır. Mesela; Türk milletinin asırlar boyunca yaptığı savaşların en önemli sebebi, İslam dinini yaymak, korumak ve Allah’ın adını yüceltmek idi. Millete savaşma gücünü veren cihat, şehitlik, gazilik fikirleriydi.

Bir kültür unsuru olarak din, insanlar arasında birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli bir rol oynar. Özellikle İslam dini birlik ve beraberliğe önem vermiştir. “Bunu bilhassa toplu ibadetlerle temin etmiştir. Bu yüzden ibadethanelerin, camilerin İslam tarihinde ve kültüründe çok büyük bir yeri vardır. Bizim tarihimizde de cami ve medrese ile külliyelerin, tekkelerin cemiyetleşmeyi teminde cemaat ruhunu, kardeşliği, karşılıklı sevgi ve saygıyı kökleştirmede baş rolü oynadığı da hatırdan çıkarılmamalıdır.” (Bolay, 1980: 44).

Din, günlük yaşayışın şekillenmesinde diğer kültür unsurlarından daha etkilidir. Kültürün inançları, değerleri, bilgileri, his ve heyecanları maddi formlara bürünerek günlük hayatta gözle görünür nesnelere, tutum ve davranışlara dönüşür. Mesela, mabetler, ibadetlerdeki fiziki hareketler, dinî kıyafetler dinî inançların maddi tezahürleridir (Güngör, 1999: 15). Bir yerden ayrılırken ‘Allah’a ısmarladık.’, selamlaşırken ‘Selamün aleyküm’, bir hastayla konuşurken ‘Allah şifalar versin.’ diyerek farkında olmadan dinî inancın günlük hayattaki tezahürleri yaşatılmış olur. Bunlar, günlük hayatın bir parçası olmuş davranış kalıpları olduğu için hiç kimse

düşünerek, bilinçli olarak bunları yapmaz ve bütün Müslüman Türklerin gündelik yaşantısında bu kalıpların yeri vardır. Sonuç olarak din, günlük hayatın her alanına girer ve bilinçli ya da bilinçsiz herkes dinin etkisiyle tutum ve davranışlarını şekillendirir.

Din ile ahlak anlayışı ve ahlak eğitimi arasında kuvvetli bağlar bulunmaktadır. İnsanları bir arada tutan şey manevi değerler ve ahlak standartlarıdır. Bunlar gözle görülemeyen, sadece inanılan şeylerdir. İşte bu ahlak ölçülerinin ve manevi değerlerin kaynakları arasında din de vardır. Manevi inançlar olmadan sosyal bir hayat da olmaz (Güngör, 2004: 156; Tural, 1992: 79).

Çubukçu (1990: 65), din ahlak ilişkisini kısaca şu şekilde değerlendirir:

“Din, kendi sistemi içinde, bir ruhsal boşluğu doldururken, ahlakî açıdan insanları iyiye, güzele ve doğruya götürme görevini ifaya çalışmıştır. Ahlak bilimi geniş ölçüde toplumun değer yargıları arasında neyin iyi, neyin kötü olduğunu gösterir, iyinin yapılmasını, kötüden de kaçınmasını öğütler.”

Günümüzde de Türk halkı, dinin ahlaki öğütlerine sadakatle bağlıdır. “Halk kültüründe ahlakın kaynağı ve müeyyideleri esas itibari ile dine dayanır. Memleketin resmî hukuk nizamı ancak millî kültürün ahlak ve adalet anlayışını aksettirdiği nispette ona karşı samimi bir riayet gösterilir.” (Güngör, 2004: 37). Dinde ve onun etkisiyle millî kültürde hoş görülmeleyen bir davranış, yazılı hukuk kurallarına göre yasak olmasa bile halk millî kültürün gerektirdiği şekilde davranmaya devam eder.

Din, aynı zamanda kültürel kimliğin gelişiminde etkili olan kültür unsurlarından birisidir. Bütün dünyadaki Türkler düşünüldüğünde farklı dinlere mensup Türklerin bulunduğu, bunların bir kısmının Türk kimliğini yitirdiği; bir kısmının hâlâ Türkçe konuştuğu, giyim, kuşam, yaşam tarzı, gelenek ve görenekler bakımından Müslüman Türklere benzedikleri görülmektedir. Bu örneklerle bakarak dinin kültürel kimlik gelişiminde etkisinin olmadığı fikri iddia edilebilir. Ancak günlük yaşayışta kullanılan kalıp sözlerden örf ve âdetlere, mimariden edebiyata, pek çok alanda İslam dininin tesiri görülmektedir. Ayrıca tarih

boyunca Türk milleti İslam dinini yaymak için mücadele etmiştir ve bu dinle milliyetini özdeşleştirmiştir. Nitekim uluslar arası arenada Türkiye Cumhuriyeti, halkının çoğunluğu Müslüman olan bir Türk devleti olarak tanınmaktadır. Bu değişmez gerçeklikler Türklerin kültürel kimlik gelişiminde dinin etkili olduğunu göstermektedir. Bu sebeple “İslamiyet ve bu inancı hayata geçiren dinî kültürümüz, diğer bir önemli kimlik alâmetimizdir.” (Kösoğlu, 2002: 137). Sonuç olarak Türk çocuklarının kültürel kimlik gelişimine katkı sağlamak amacıyla yapılacak kültür aktarımında, kaynağı din olan yaşayış davranış şekillerinin de aktarılması gerekmektedir.

Türklerin türbe ziyaretleri, mevlit gelenekleri, sünnete riayetteki hassasiyetleri, Türk kültür hayatına renk katan yaşayış farklılıkları arasında gösterilebilir. Türklerdeki tasavvuf anlayışı, İslam’ı yaşayışta görülen bu farklılıkların doğmasında etkili olmuştur. Ahmet Yesevî ile başlayan ve Anadolu’da Mevlâna, Hacı Bektaş, Hacı Bayram Velî, Yunus Emre ve diğer mutasavvıflarla devam eden tasavvuf anlayışı, Farslar ve Araplardan daha farklı, daha yumuşak, sevgiye, hoşgörüyeye yönelen bir İslam anlayışının hâkim olmasını sağlamıştır. Türklerin İslam’ı yaşamasındaki farklılıklar hakkında Akyüz (1990: 19-20) şunları aktarır:

“Türklerin İslam’ı din olarak seçmeleri neticesi kabul ettikleri bu dini en mükemmel şekliyle anlamalarının gereği olarak dinî ruhun ve heyecanın da tesiri ile meydana getirilen eserlerin içinde öyleleri vardır ki ancak Müslüman-Türk milletinin yaşayışına özgüdürler. “Dünya Hayvanları Koruma Dernekleri” yokken, asırlar öncesi, en güzel mimari eserlerin plan ve projeleri içinde yer alan “Kuş Evleri”, verilen sadakanın ezici baskısı altında bırakmamak ve sadakayı vereni de yersiz gurur ve gösterişten sakındırarak sevabını iptal ettirmek maksadıyla bir sanat abidesi gibi cami ve tekke güzergâhları ile buralara en yakın yerlere; üzerindeki el ayası kadar boşluğa, sadakaların gözlerden uzak tutularak konulmalarını temin için dikilmiş olan “Sadaka Taşları”, İslam’ı ruhlarına sindiren aziz

milletimizin meydana getirmiş olduğu harika kültür varlıklarımızdan işaret edebileceğimiz sadece birkaçıdır.

Türk kültür tarihine bakıldığında kültürel hayatın hemen her alanında dinin ve dinî kurumların tesiri göze çarpar. Bu dönem, tekkelerin göçebe Türkmenlerden üst düzey devlet yöneticilerine kadar yaygın bir etki alanına sahip olduğunu göstermektedir. Bu kurumlar vasıtasıyla din, insanların duygu ve düşünce dünyasını, hayallerini, özlemlerini etkilemiştir.

Sonuç olarak bir kültür unsuru olan din, sosyal hayatın her alanına girmiş, hem şahsi hem de millî hayatta güçlü bir etki yaratmıştır.

5.2.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür Unsuru Olarak Dinin Kullanılması

Kültürün dinî unsurlarının aktarılmasında Türkçe derslerine önemli görevler düşer. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Türkçe derslerinde din öğretimi yapılmayacaktır. Bu görevi din kültürü ve ahlak bilgisi dersi yerine getirmektedir. Bu iki dersin içeriğini birbirine karıştırmamak gerekir. Ancak türlü kaygılarla dinî kültür unsurlarının derslerden ve ders kitaplarından çıkarılmasını düşünmek veya talep etmek çok büyük bir hata olacaktır. Çünkü din, bütün insanlığın değişmez gerçeğidir. Ayrıca bütün ders kitaplarının ilk bölümünde yer alan İstiklal Marşı'nda da dinî unsurlar (ezan, şehit, şehadet vb.) bulunmaktadır.

Bu açıklamalardan sonra Türkçe öğretiminde dinin bir kültür unsuru olarak kullanılması ile ilgili şunları söyleyebiliriz:

Türkçe derslerinde kullanılan metinler dinî kültür unsurlarını barındırmalıdır. Metinler vasıtası ile öğrenciye, dinin Türk milletinin hayatında önemli bir yeri olduğu sezdirilmelidir. Bunun için din ve millet hayatını işleyen bir metnin kullanılmasına lüzum yoktur. Öğrenciye sunulacak metinlerde, özellikle tahkiyeli metin ve şiirlerde dinî motiflerin bulunması daha faydalı olacaktır. Günlük hayattan bir olayın anlatıldığı bir metinlerde bu motiflerin görülmesi öğrencide daha fazla etki

bırakır. Ayrıca öğrencilerin ilgilerinin yoğunlaştığı konuların işlendiği metinlerde de dinî motifler öğrencilere sunulabilir. Mesela, Malazgirt Savaşı'nı anlatan bir metinde, Sultan Alparslan'ın ordusuyla birlikte Cuma namazı kılması, hutbede ordusuna hitap etmesi, giydiği beyaz kıyafetin anlamını açıklaması gibi dinî motifler öğrencide dini unsurların aktarılması hususunda daha kalıcı bir öğrenme sağlayacaktır. Çünkü ilköğretim ikinci kademede okuyan öğrencilerin tarihe ilgileri artmaktadır. Bu tür metinlerden hoşlanan öğrenci ilgi duyduğu metnin kaynaklık edeceği öğrenmelere daha açık olacaktır.

Türkçe öğretiminde, dinin kaynaklık ettiği değerlerin yer aldığı metinler kullanılmalıdır. Değerler öğretimi Türk millî eğitiminin önemli problem alanlarından biridir. Türkçe öğretimi bu problemin çözülmesine en çok katkıyı sağlayacak olan derstir. Türkçe derslerinde kullanılan metinler diğer kültür unsurlarının aktarılmasında gösterdiği başarıyı bu hususta da gösterecektir. Değerleri sanat eserleri vasıtası ile kazandırmak daha kalıcı bir öğrenme sağlar. Ayrıca daha önce belirtildiği gibi Türkçe dersinde kültür aktarımının amaçlarından birisi aktarılan kültür unsurlarının öğrenciler tarafından sevilmesini, benimsenmesini ve davranışlara yansıtılmasını sağlamaktır. Mesela, yalan söylemenin hem Türk töresinde hem de İslam dininde men edildiği öğrenciye söylenebilir. Ancak telkin ya da uyarı yoluyla yapılan bu aktarım kalıcı olmaz. Bunun yerine Türkçe dersinde yalan söylemenin zararlarını işleyen bir tahkiyeli metinde öğrenci olayı bizzat yaşar ve yalan söylemenin yanlış olduğunu dersteki bu yaşantısından öğrenir. Bu yöntemle kazanılan değerler daha kalıcı olacaktır.

Türkçe öğretmenleri özellikle dinî değerlerle çelişen metinlerin kullanılmasına dikkat etmelidir. Zaman zaman bu tür metinler ders kitaplarına girebilmektedir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında öğretmen gereken tedbiri almalı, gerekirse hatalı gördüğü metni kullanmamalıdır.

Türkçe öğretiminde kültürün dinî unsurlarının bulunduğu metinleri kullanmak, Türkçe dersine olan ilgiyi de artıracaktır. Metinlerde dinî bayramların, kandillerin, Ramazan ayının vb. geçmesi, öğrencinin gerçek hayatıyla örtüşeceğinden derse olan ilgiyi ve kalıcı öğrenme oranını artıracaktır. Öğrenci gerçek hayatta dinî

olay ve olgularla hep iç içe olduğu için Türkçe dersinde kendi hayatından yola çıkarak bir öğrenme gerçekleştirme şansı bulacaktır.

Türkçe derslerinde kelime öğretimi sırasında da kültürün dinî unsurları aktarılır. Derslerde öğrencinin yaşı ve seviyesi dikkate alınarak kültürün dinî unsurları ile ilgili kelime ve kavramlar kullanılmalıdır. Öğrencilerin karşılaştığı yeni kelimenin anlamı açıklandıktan sonra, öğrencilere içinde bu kelimenin geçtiği cümleler kurdurulmalıdır. Bu sırada kelimenin Türk kültürü içindeki önemi öğrenciye aktarılmış olur. Mesela, Necmettin Halil Onan'ın 'Bir Yolcuya' adlı şiiri ilköğretim ikinci kademe ders kitaplarında kullanılmaktadır. Bu şiirin "Hudutlarda gaza bayraklarından" mısrasında geçen 'gaza' kelimesinin anlamı hakkında verilecek bilginin ardından kurdurulacak cümleler, İslam dinindeki gaza kavramını öğrenciye tanıttacaktır.

Türkçe derslerinde yaptırılan yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarında dinî bayramlar ve günlerle ilgili gözlemlere dayalı anlatımların yapılması istenebilir. Hatta böyle bir çalışmanın yapılacağını öğrencilere önceden söylemek, öğrencinin daha iyi bir gözlem yapmasını sağlayacaktır. Bu sayede öğrencinin hem gözlem becerisi geliştirilmiş olur hem de kültürün dinî unsurlarına dikkati çekilmiş olur.

Sonuç olarak, Türkçe derslerinde yapılabilecek etkinlikler, Türk kültürünün dinî unsurlarını öğrencilere aktarmayı mümkün kılmaktadır. Türkçe öğretmenleri eğitim öğretim faaliyetleri içinde yeri geldikçe kültürünün dinî unsurlarını öğrencilere aktarmaya gayret göstermelidir.

5.3. EDEBİYAT

Bir kültür unsuru olarak edebiyatı değerlendirmeden evvel edebiyatın tanımını yapmak, konuyu kavramak için faydalı olacaktır. "Edebiyat; manzum ve mensur düşünce, duygu, inanç ve hayallerin söz ve yazı hâlinde güzel ve etkili bir şekilde anlatılması sanatıdır." (Güzel, 1985: 174) şeklinde tanımlanır.

Edebiyat, dil gibi kültürün hem unsuru hem de aktarıcısıdır. Cunbur ve Parlatur (1990: 203), edebiyat kültür ilişkisini şu şekilde ifade eder:

“Edebiyat millî kültürün başlıca unsurlarından biridir ve bir milletin geçmişte yaşamış, bugün yaşamakta olan ve gelecek kuşaklarını birbirlerine, süreklilik bilinci kazandırarak bağlayan bir köprü sayılır. Bu bakımından edebiyatın diğer kültür unsurları arasında değerli ve önemli bir yeri vardır. Çünkü diğer kültür değerleri yanında, edebî eserlerin de yer alması, bir milletin var oluşunda başlıca etken ve tarih boyu sürekliliğinin en güçlü temeli, en büyük güvencesidir. Bu bakımdan dünya milletleri, diğer kültür değerleri arasında edebî eserlerine de çok seçkin bir yer ayırırlar. Hattâ edebiyatı, insan, toplum, millet, bütün bir insanlık ve varlık âlemini en geniş, en zengin ve en renkli bir biçimde içine alması bakımından kültürün ta kendisi sayan yetkililer de vardır. Ancak edebiyat, hiç şüphesiz, en etkili ve sürekli bir kültür taşıyıcı olduğu kadar, başlı başına bir kültür unsurudur”

Millî dil ve bu dille vücuda getirilmiş olan millî edebiyat eserleri, milletin tarihî sürekliliğini sağlam temeller üzerine oturtmasını sağlarken, asırların birikimi olan millî kültürü aktararak nesiller arasında köprü vazifesi kurar. “Hatta denilebilir ki bütün bir insan, cemiyet, millet, insanlık ve varlık sahasını en geniş ve zengin şekilde korunması bakımından edebiyat bizzat kültürün kendisidir.” (M.K.Ö.İ.K.R, 1983: 37). Dilde ve edebiyatta olmayan hiçbir kültür unsuru yoktur. Kültür içinde değerlendirilebilecek her şey, edebî eserler içinde görülebilir. Çünkü insan hayatında yer alan her şey edebî eserlere konu olabilir.

Millet, dili, kendi zevk ve estetik anlayışı doğrultusunda kullanarak kalıcı eserler vücuda getirir ve millî bir edebiyat oluşturur. Edebiyat, kültürün çeşitli alanlarında meydana gelen gelişmeleri tarihî süreç içinde gösterir. Türk milletinin ilk edebî eseri olan Göktürk Kitabeleri kendi döneminin, Fuzulî'nin eserleri kendi döneminin, Mehmet Akif'in Safahât'ı ise kendi döneminin sosyal ve kültürel ortamı hakkında bilgi verir. Edebî eserlerin dili dikkatle incelendiğinde, eserlerdeki kelime

ve kelime grupları, ifade şekilleri eserin yazıldığı dönemin kültür hayatı hakkında bize bilgi verir. Mesela, Orhun Abideleri'nde geçen "Tengri teg tengride bolmış Türk Bilge Kagan > Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı..."(Ergin, 2000: 2-3) sözleriyle, Dede Korkut Kitabı'nda geçen " Allah Taâla'ya Deli Dumrul'un burada sözü hoş geldi." (Ergin, 2003: 117) cümlesi kendi dönemlerinde Türk milletinin dinî inancını açık olarak yansıtmaktadır.

Edebiyat, duygu ve düşünceyi geliştiren, milletin estetik anlayışı doğrultusunda edebî ifadelerle dili güzelleştiren bir kültür unsurudur (Cunbur-Parlatır: 1990; M.K.Ö.İ.K.R, 1983: 37). Kültür, duygu ve düşüncelerin mahsulü olduğu için edebiyatın etkisi kültürün diğer alanlarında da görülür. Yani duygu ve düşüncenin gelişmesi demek kültürün gelişmesi demektir.

Bir kültür unsuru olarak edebiyat, diğer bir kültür unsuru olan dili zamanın ve kültürel şartların olumsuz etkilerinden korur. Edebiyat dili kurallarıyla tespit eder, geliştirir, yaygınlaştırır, zenginleştirir. Hatta edebiyat, dilin canlılığını koruyan başlıca vasıta olarak denilebilir (Cunbur-Parlatır: 1990; M.K.Ö.İ.K.R, 1983: 37). Eski dönemlerde kullanılan pek çok dil yapısı sözlü ya da yazılı edebiyat ürünlerinde kullanılarak günümüze kadar canlılığını yitirmeden gelmiştir.

Edebî eserler ait oldukları dönemin dilini asırlar öncesinden günümüze taşır. Mesela Divanü Lûgat'it Türk, Dede Korkut Kitabı, Yunus Emre Divanı vb. eserler sayesinde Türkçenin gelişim süreci izlenebilmektedir. Dildeki yapıların değişimi, kuralların işleyişi edebî eserler vasıtası ile kesintisiz bir şekilde gözlenebilmektedir. Dahası bu eserler dönemlerinde Türkçenin güzel kullanıldığı eserler oldukları için dilin estetik açıdan gelişimini de gözler önüne sermektedir.

Edebiyat, bir kültür unsuru olarak, milletin düşünüş tarzını, hayatı algılayışını, dünyaya bakışını yansıtır. Özellikle halk edebiyatının anonim örnekleri tamamen millet tarafından şekillendirildiği için millete ait özellikleri bünyesinde barındırır. "Bir milletin millî benliğine ait duygu düşünce ve hayalleri, destanlarına, masallarına, halk hikâyelerine yansır. Bir milletin rüyasını, başka bir söyleyişle red ve tercihlerinden oluşan özelemlerini, masal ve destanlarında, şiirlerinde ve hitabet

örneği olan metinler ile atasözlerinde bulmak mümkündür.” (Tural, 1992:). Edebiyat bir milletin hayal dünyasıdır, zevkidir, yaratma gücünün göstergesidir. Milletin fertleri millî edebiyatını ne kadar tanımaya çalışırsa, kendini o kadar iyi anlar.(Kaplan, 2001: 26). Bu yönüyle edebiyat, millî hafıza niteliğindedir.

Bir kültür unsuru olarak edebiyat, duygu ve düşüncenin, estetik bir şekilde ifade edilmesinde milletin geldiği son noktayı gösterir. Ancak şu da bir gerçektir ki, duygu ve düşünceyi ifade etme yolları, dil ve kültürün imkânları ile sınırlıdır. Başka bir söyleyişle duygu ve düşünceyi etkileyici formlarla ifade etmek için dil ve kültürün buna imkân sağlaması gerekmektedir. Türkçe ve Türk kültürü bu imkânı sağladığı için Türk edebiyatının, duygu ve düşüncenin en güzel ifade şekillerini bünyesinde barındıran edebî eserlere sahip olduğu görülür. (Miyasoğlu, 1999: 14). Ayrıca ifade şekillerinin çeşitliliği de kültürel açıdan bir zenginliktir. Türk edebiyatı estetik ifade açısından güçlü olduğu kadar ifade şekillerinin çokluğu bakımından da oldukça zengindir. Mesela, bir atasözündeki öğüt, bir manide farklı bir ifade şekliyle aktarılabilir, bir halk hikâyesinde, bir fıkrada benzer bir öğüt görülebilir.

Edebiyat kültür ilişkisinin bir diğer bir boyutu, edebiyatın kültür taşıyıcısı olmasıdır. “Dil-edebiyat-millî hayat arasındaki karşılıklı derin tesir ve sıkı münasebetler dolayısıyla bir milleti yaşatan, onun geçmişine olduğu gibi bugününe ve geleceğine de şekil veren ebedi değerler ancak edebî eserler vasıtasıyla yaşar ve yarınki nesillere intikal eder.” (M.K.Ö.İ.K.R., 1983: 37). Günümüzde Türk kültürü tarihi alanında inceleme yapan bilim adamlarının başvurduğu en önemli kaynaklar Göktürk Kitabeleri’nden günümüze kadar yazılmış olan edebî eserlerdir. Çünkü yazılı edebiyat eserleri, “fert ve toplumun duygu, düşünce, gözlem ve hayallerinin yazıya aktarılmış belgesi, ruhunun aynasıdır; önceki neslin topyekûn yaşayış tarzını, düşünce dünyasını, edebî ve estetik zevkini, değer yargılarını günümüz insanlarına ve gelecek nesillere aktarır.” (Karakuş, 2000: 67). Sonuç olarak diyebiliriz ki, hiçbir vasıta kültürü aktarmada dil ve edebiyatın gösterdiği başarıyı gösteremez.

Edebiyatın ele aldığı konular, milletin kültür hayatındaki zenginliklerin göstergesidir. Mesela, “Türk halk edebiyatı aşk, ölüm, hasret, tabiat sevgisi, acıma, alay, din duygusu, kahramanlık, ahlâk gibi beşeri bütün duyguları işler.”

(Kaplan,2001: 19). Bu duygular kültürün ilgi alanlarının genişliğini göstermektedir. Aynı şekilde Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra kurulan Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti dönemindeki Türk edebiyatı, Türk milletini bin yıl terbiye eden kıymetlerle doludur (Kaplan,2001: 23). Görüldüğü gibi edebiyatın ele aldığı konuların genişliği, kültürün ilgi alanlarının genişliğiyle doğru orantılıdır.

Edebiyat, insan topluluklarının millet hâline gelmesinde birleştirici, bütünleştirici rol oynar. Özellikle destanlar, tarihin en eski dönemlerinde milletlerin yaşadığı büyük felaketleri edebî bir üslupla dile getirerek milletin fertlerini birbirine yakınlaştırır. Türk milletinin millet şuuruna erişmesinde yaşadığı büyük felaketlerin ve esaret hayatının önemli etkisi vardır (Ögel, 2001b: 29). Çok eski dönemlerde yaşanan bu olaylar edebî eserlerimize konu olmuş, destanlar vasıtası dile nesilden nesile aktarılmıştır. Zamanla dilden dile yayılan bu eserler, milleti oluşturan nesiller arasında sağlam bağlar kurulmasını sağlamıştır.

Edebiyat, yeni yetişen nesillerin kimlik ve kişilik kazanmasında etkili olan bir kültür unsurudur. Millî kültürü genç nesillere aktararak onları kültürel özelliklerle donatırken, fikrî ve ruhi olgunluğa erişmelerine yardımcı olur. (Günay, 1985: 142-143). Edebî eserler yoluyla toplumun ideal insan tipi genç kuşaklara tanıtılır. İdeal insan tipinin özellikleri, yaşam şekli, tutum ve davranışları, düşünüş tarzı ve diğer erdemler genç nesillere aktarılır. Böylece millet yeni yetişen fertlerin karakterinin şekillendirilmesinde edebiyattan faydalanır.

Edebiyat bir kültür unsuru olarak fertlerin kültürel kimliklerinin gelişmesine katkı sağlar. “İnsan edebiyat eserlerinde, kendi milletinin özelliklerini bulur, tanır, benimser; çok sayıda düşünce /yargı kalıpları bulur, beğenir yeni ufuklar kazanır; tarihten izler bulur, Türk’ün karakteristik vasıflarını öğrenir. Kendi milletine has sevmenin, gülmenin, ağlamanın, yardımlaşmanın, kalkmanın, konuşmanın... örneklerini görür, öğrenir, sosyalleşir, millî kimlik kazanır.” (Karakuş, 2000: 66).

Milletin her türlü değeri edebiyatın içinde yaşar. Toplumumuzdaki norm ve değerlerde görülen çözüme, inanç sistemindeki zayıflama ve ortak yazılı eserlere önem verilmemesi ile alakalıdır. Türkiye’de her neslin okuduğu belli başlı eserler

maalesef yoktur. Oysa Batılı ülkelerde kendi inanç ve kültürlerini aksettiren belirli edebî eserlere eğitim sistemi içinde muhakkak yer verilir. (Günay, 1985: 143). Yeni nesillerin belli değerlere sahip olarak yetişmeleri için devlet, halkın benimsediği eserleri desteklemeli, bunlar genç kuşaklara ulaştırılmalıdır. Özellikle halk edebiyatı ürünleri halkın yaşayışının, inanç ve değer hükümlerinin aktarılması için en iyi kaynaklardır. (Kaplan,2001: 19). Özbay (2002: 115), edebiyatın değerleri aktarması konusunda şu görüşleri dile getirir:

“Kültürü meydana getiren millî, ahlakî ve insani değerler dil ve edebiyat vasıtasıyla tanıtılır, benimsetilir ve böylece millet hayatının devamı sağlanır. Dil, edebiyatın temelidir. Edebiyat ise bir milletin maddi ve manevi bütün değerlerini bünyesinde toplayan bir sanattır.”

Sonuç olarak edebiyat, kültürün her türden unsurunu bünyesinde barındırdığı gibi, millî dili koruyan, milletin fertlerine ‘millet olma şuurunu’ kazandıran, nesiller arasında köprü vazifesi gören önemli bir kültür unsurudur.

5.3.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür Unsuru Olarak Edebiyatın Kullanılması

Edebî eserler Türkçe öğretiminin temel materyalidir. Dilin doğru kullanımı edebî metinler vasıtası ile öğretilir. Türkçe derslerinde mümkün olduğunca edebiyatın farklı türlerinden eserlere yer verilerek dilin farklı ifade yolları ve şekilleri öğrencilere tanıtılmalıdır.

Toplumların kültürleri eğitim yaşantıları üzerinde de kendini gösterir. Sosyal bilimlerin asıl amacı, eğitim yoluyla yeni yetişen nesillere millî kültürü aşılaktır. Ancak eğitimimizin mevcut hâli değerlendirilirse bu amaca ulaşamadığı görülmektedir. Türk eğitim sistemi yetiştirdiği nesillere hayatlarına yön verecek değerleri aktaramamaktadır. Eğitimimizin amacına hizmet edebilecek hâle gelmesi için evvela millî bilgilerimiz gerektiği gibi düzenlenmeli ve okullara sokulmalıdır.

Özellikle Türk diline ve Türk edebiyatına gereken önem verilmelidir. Çünkü Türk kültürü, bütün zenginliği ile Türk dili ve onunla vücuda getirilmiş edebî eserlerde yaşamaktadır (Akkutay, 1985: 231-233). Türkçe derslerinde kullanılan edebî metinlerin, Türk kültürünü en iyi biçimde temsil eden eserler olmasına dikkat edilmelidir. Gerektiğinde Türkçe öğretmenleri sınıfa uygun metinler getirerek ders kitaplarından kaynaklanan eksikliği gidermelidir.

Türkçe derslerinde nitelikli edebî eserleri kullanarak Türk ruhunu, hayal dünyasını, yaratıcılığını, estetiğini ve felsefesini gelecek nesillere sezdirerek öğretmek mümkündür (Günay, 1985: 146). Bu sebeple Türkçe öğretmenleri kullandıkları metinlerin nitelik bakımından gereken özelliklere uygun olmasına dikkat etmelidir. Mesela, aşağıdaki metin Dede Korkut Kitabı'nın mukaddimesinden alınmış bir bölüm olup Türk milletinin belirtilen özelliklerini aktarmak için eşsiz bir metindir. Ayrıca Türk kültürünün bir unsuru olarak edebiyatın sahip olduğu özellikleri de yansıtmaktadır.

“Resul aleyhisselâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er ortaya çıktı. Oğuz'un o kişi tam bilicisi idi. Ne derse olurdu. Gaipten türlü haber söylerdi. Hak Taâla onun gönlüne ilham ederdi.

Korkut Ata söyledi: Ahir zamanda hanlık tekrar Kayıya geçecek. Kimse ellerinden almayacak, ahir zaman olup kıyamet kopuncaya kadar.

Bu dediği Osman neslidir, işte sürüp gidiyor. Ve daha nice buna benzer söz söyledi.

Korkut Ata Oğuz kavminin müşkülünü hallederdi. Her ne iş olsa Korkut Ata'ya danışmayınca yapmazlardı. Her ne ki buyursa kabul ederlerdi. Sözünü tutup tamam ederlerdi

Dede Korkut söylemiş: Allah Allah demeyince işler düzelmez, kadir Tanrı vermeyince er zenginleşmez. Ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez, ecel vakti ermeyince kimse ölmez. Ölen adam dirilmez, çıkan can geri gelmez. Bir yiğidin kara dağ yumrusunca malı olsa yağar, toplar, talep eyler, nasibinden fazlasını yiyemez. Gürüldeyip sular taşsa deniz dolmaz. Kibirliklik

eyleyeni Tanrı sevmez, gönlünü yüce tutan erde devlet olmaz. El oğlunu beslemekle oğul olmaz, büyüyünce bırakır gider, gördüm demez. Kül tepecik olmaz, güveyi oğul olmaz. Kara eşek başına gem vursan katır olmaz, hizmetçiye elbise giydirdsen hanım olmaz. Lapa lapa karlar yağsa yaza kalmaz yapağılı yeşil çimen güze kalmaz. Eski pamuk bez olmaz, eski düşman dost olmaz. Kara koç ata kıymayınca yol alınmaz, kara çelik öz kılıcı çalmayınca hasım dönmez, er malına kıymayınca adı çıkmaz. Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya çekmez. Oğul babanın yerine yetiştirilmiştir, iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa ocağının korudur. Oğul da neylesin baba ölüp mal kalmasa. Baba malından ne fayda başta devlet olmasa. Devletsiz şerrinden Allah saklasın hanım sizi!

Dede Korkut bir daha söylemiş: Sert yürürken cins bir ata namert yiğit binemez, binince binmese daha iyi. Çalıp keser öz kılıcı namertler çalınca çalmasa daha iyi. Çala bilen yiğide ok ile kılıçtan bir çomak daha iyi. Misafiri gelmeyen kara evler yıkılsa daha iyi. Atın yemediği acı otlar bitince bitmese daha iyi. İnsanın içmediği acı sular sızınca sızmasa daha iyi. Baba adını yürütmeyen hoyrat oğul baba belinden inince inmese daha iyi, ana rahmine düşünce doğmasa daha iyi. Yalan söz bu dünyada olunca olmasa daha iyi. Gerçeklerin üç otuz on yaşını doldursa daha iyi. Üç otuz on yaşınız dolsun. Hak size kötülük getirmesin, devletimiz devamlı olsun hanım hey!” (Ergin, 2003: 15-16)

Bu metnin dili, özellikle ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin anlayabileceği sadeliktedir.. Dede Korkut Kitabı Türk kültürünün en sağlıklı kaynaklarından biridir ve imkânlar ölçüsünde hemen hemen her sınıf seviyesindeki Türkçe derslerinde kullanılmalıdır.

Edebî eserler eğitimi eğlenceli hâle getirir ve öğrenmeyi kalıcı kılar. “Yeni nesilleri millî kültür değerlerine yönlendirerek eğlendirirken eğitecek sanat eserleriyle motive edilmesi son derece yararlı olur.” (Miyasoğlu, 1999: 66). Genelde eğitimin ve özelde de Türkçe öğretiminin kalıcı hâle getirilmesi, öğrencinin ilgi ve beklentilerinin dikkate alınmasına bağlıdır. Bu nedenle Türkçe öğretmenleri kültürü aktarma kaygısıyla öğrenci seviyesine uygun olmayan metinleri kullanma hatasına

düşmemelidir. Millî kültür değerlerini kuru bilgiler hâlinde aktarmak, öğrencilerin dikkatini çekmeyeceği için Türkçe derslerinde kültür aktarımıyla ilgili hedeflere ulaşılmasına da yardımcı olmaz.

Türkçe öğretiminin önemli konularından bir diğeri de değerler öğretimidir. Değerler öğretiminin en faydalı malzemesi yine edebî eserlerdir. Türkçe derslerinde masallar, efsaneler, anonim şiirler gibi edebî metinler vasıtası ile örf, adet, gelenek ve görenekler, düşünce ve inanç sistemimizi şekillendiren değerler öğrencilere değişik bir atmosferde aktarabilir. Türkçe öğretmeni edebî metinlerin değerleri aktarma konusundaki gücünü iyi kullanmalıdır.

Türkçe öğretiminde kullanılacak edebî metinler öğrencilerin kültürel kimlik gelişimine katkı sağlayacak nitelikte olmalıdır. İçerdikleri kültürel değerleri sevdirmeli, benimsetmelidir. Mesela, “Ders kitaplarından Osman Beyin iyi bir idareci olduğunu öğrenen çocuk, “Osmancık” adlı romanda onunla tanışır, onun yaşadığı çevre ve şartlarda yaşar. Türk geleneklerini ve dünya görüşünü tanıyıp benimser. Türk milletine mensup olma şuurunu kazanır, bununla gururlanır. Çünkü anılan roman, konusuyla, tarihî gerçekleriyle, dil ve üslubuyla okuyana o dönemi her yönüyle yaşatır. Millî değerlerimizin güzelliğini, dilimizin anlatım inceliklerini ve zenginliğini sezdirir. Yani kimlik kazandırır.” (Duman, 2002: 34).

Sonuç itibari ile edebî ürünler Türkçe dersinin vazgeçilmez materyalleridir. Önemli olan bu materyalleri amaçlara en uygun şekilde kullanmaktır.

5.4. TARİH

Bir kültür unsuru olarak tarih, insan topluluklarının millet vasfı kazanmasında, millî şuurun oluşmasında, millî birlik ve beraberliğin sağlanmasında etkin rol oynar.

Tarih, anlam itibari ile iki yönden incelenebilir. Birinci anlamı, milletin, en eski dönemlerden içinde bulunulan ana kadar yaşadığı bütün gerçekliklerdir. “Bir milletin algıladığı duygular, ortaya koyduğu düşünceler, uyguladığı davranışlar,

gösterdiği beceriler, ürettiği bilgiler, müşahhaslaştırarak abideleştirdiği estetik değerler, şekillendirdiği sosyal yapılar, tatbik ettiği dinî, ahlaki, hukuki, iktisadi ve teknolojik sistemler, nihayet kendi varlığı hakkında ulaştığı tarih şuuru gibi bütün bu unsurlar” (Yücel ve Yediyıldız, 1990: 58) milletin yaşadığı gerçekliklerdir.

Diğer anlamı ile tarih, milletin yaşadığı gerçeklikleri ortaya çıkışlarından günümüze kadar inceleyen bilim dalıdır. Yani tarih bilimi, konu olarak kültürü incelemektedir. Yaptığı incelemeler neticesinde tarih bilimi, “toplumların nereden geldiklerini ve nereye gitmekte oldukları şuurunu vermektedir.” (Yücel ve Yediyıldız, 1990: 60). Tarihin bu işlevi, gelecek nesillere geçmişte ne olduklarını, hangi şartlar altında buldukları konuma ulaştıklarını, konularını korumak için neler yapmaları gerektiğini gösterir. Bu da milletin bekası için oldukça önemlidir.

Bu açıklamalardan sonra, tarih ve kültür arasında doğrudan bir ilişki olduğunu anlıyoruz. Ancak tarih, aynı zamanda, dil ve edebiyat gibi kültürün bir unsurudur da. Mehmet Kaplan (2001: 27) bir kültür unsuru olarak tarihin önemine şu şekilde değinir:

“Tarih de dil ve edebiyat gibi bir milletin ‘bütün fertlerinin bilmesi, benimsemesi, koruması ve geliştirmesi gereken’ kültür hazinelerinden biridir. Zira tarih, bir milletin hemen hemen bütün varlığına eşittir. Tarih, milletin geçmişteki varlığı, onun mirası, bugüne kalan hâtırasıdır. Dil, edebiyat ve umumiyetle kültür kavramına giren her şey, tarih boyunca gelişmiş ve bize tarihten miras kalmıştır.”

Yukarıdaki paragraftan anlaşılacağı üzere, tarihin de bir kültür unsuru olarak diğer kültür unsurları ile beraber gelecek nesillere aktarılması zaruridir.

Tarihin önemi Millî Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda (1983: 124) şu şekilde açıklanmaktadır:

“Bir yerlere gidebilme inancı, ancak bir yerlerden gelmiş olduğunuza inanmakla gerçekleşebilir. Bir taraftan toplumun

tekâmülünün yönünü tayin eden tarih; diğer taraftan da hisseden, düşünen ve tesir eden insan şuuruna bol bol malzeme temin eder. Düşünen bir kimse, tarih sayesinde yalnızlıktan kurtulur; kendi cemiyetiyle gittikçe zenginleşen bir diyalog kurabilir ve kendi topluluğu ile bütünleşebilir.”

İnsan, sosyal bir varlık olduğu için, içinde bulunduğu milletin bir parçası olarak ve ona uyum sağlayarak yaşamak zorundadır. Bunun için de millet ile bireyler arasında bir bağ olması gerekir. Millet ile birey arasındaki bağ, tarih vasıtası ile kurulur. “Fert, milletin, millet tarihin içinde yer alır ve mâna kazanır. Ferdî benliği sosyal benlikten ayırmaya imkân yoktur. Bundan dolayı fertler de hayatlarının manasını milletlerinin tarihi içinde bulurlar.” (Kaplan,2001: 30).

Kişinin kendisini herhangi bir grubun üyesi olarak görmesi ve bu şekilde tanıtmayı için o gruba karşı aidiyet hissi taşıması gerekmektedir. Bu genel geçer kural, millete mensubiyet için de geçerlidir. Ferdin kendisini bir milletin üyesi olarak görmesi için, o millete karşı aidiyet hissinin kişi de oluşması gerekmektedir. Tarih, fertle ile millet arasında, mevcut nesillerle geçmiş nesiller arasında bağ kurmak suretiyle aidiyet hissinin oluşmasına yardımcı olur. Böylece fertte kültürel kimliğin gelişmesine katkı sağlar.

Bir kültür unsuru olarak tarih, fertler için olduğu kadar milletler için de önemlidir. Bir insan topluluğunun alelade bir yığın olmaktan çıkıp millet vasfını kazanması için toplumu oluşturan bireyler arasında ortak kültürel bağların olması ve toplumda millî şuurun oluşması gerekmektedir. Toplumların ‘millî şuur’a sahip olabilmeleri için tarihlerini bilmeleri şarttır (Kaplan,2001: 29). Tarih, toplumun her türlü kültürel etkinliğini, zaman içinde gösterdiği gelişimi ve diğer kültürlerle olan münasebetlerini gösterir. Kurulan münasebetleri tetkik eden kişi, diğer kültürlerle mensup kişilerden farklı olduğunu idrak eder. Kişide oluşan farklılık şuuru, millî şuurun oluşması için zemin hazırlar. Aynı şehirde yaşayanlar farklı bir şehirde, aynı ülkeden, hatta aynı ülkenin farklı bölgelerinden gelenler yabancı bir ülkede ortak özelliklerini daha iyi fark eder. Tarih boyunca Türklerin, fethettikleri yerde yaşayan halka karşı gösterdikleri tutum ve davranışlar ile İstiklal Savaşı öncesinde

Anadolu'yu işgal eden yabancı kuvvetlerin tutum ve davranışları arasındaki farkı gören öğrencilerde önce bahsedilen farklılık şuuru, sonra da kendi içlerindeki ortaklıklardan hareketle millî şuur oluşur.

Millet olmak için, sadece yukarıda belirtildiği gibi fertlerle toplumu oluşturan diğer fertler arasında bir bağın olması yeterli değildir. Fertlerin aynı zamanda geçmiş nesillerle de bağının bulunması gerekmektedir. Ancak burada önemli bir nokta vardır. Nesiller arasında oluşturulan bağda minnet, sevgi, saygı vb. samimi duygular olmalıdır ki, milletin devamlılığını sağlayacak güç, mevcut nesilde oluşabilsin. Toplumu oluşturan fertler ile geçmiş nesiller arasındaki bu bağ da ancak tarih vasıtası ile kurulabilir. Nesiller arasında hislere dayalı bir bağın oluşturulması Kaplan'a (2001: 27) ait şu görüşlerin öğrencilere kavratılabilmesine bağlıdır:

“Türk milletinin bugün üzerinde yaşadığı toprak yüzyıllarca onu vatan yapmak için şehit olan, onu koruyan, işleyen atalarımızın, yani tarihindir. Bugün bu topraklarda yaşayan Türk milletinin kendisi nereden çıkmıştır? Türk milleti, bu toprakları fetheden, onun için savaşan, uykusuz kalan, ölen milyonlarca kahramanın torunudur. Millet biyolojik ve kültürel varlığı ile toptan tarihin malıdır.”

Yeni nesiller bu düşünceleri kavrar, bunların doğruluğunu kabul eder ve varlığını geçmiş nesillere borçlu olduğunu anlarsa nesiller arasında hislere dayalı bir bağ kurulabilir.

Bir kültür unsuru olarak tarihin fertler ve milletler için önemli olduğu belirtildi. Tarih, aynı zamanda, milletlerin kurduğu devletler için de önemlidir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti gibi millî devletlerde millî tarih şuuru önemli görülmektedir. “Millî tarih şuuru, millete ait tarihin basit vakalar yığınyından ibaret değil de, bugünkü kaderi çizen manalı bir zincirin halkaları hâlinde anlaşılması demektir.” (Güngör, 1999: 75). Bu şura atfen milletler devlet olarak varlıklarını devam ettirme azmi gösterirler ve gelişirler (Yücel ve Yediöldiz, 1990: 62).

Tarih Şuuru, milletlerin geleceğine de yön vermektedir. “Bugün sosyologlar ve hukuk tarihi bilginleri ispat etmişlerdir ki milletlerin yaşayabilmelerinde ve payidar olmalarında en mühim, en kuvvetli amil fertlerin mensup oldukları millete bağılılığı ve sadakatidir.” (Aktaran: Yazıcı, 1980: 43). Bu bağılılık ve sadakatin kaynağı tarih Őuurudur. Ortak bir tarihe sahip olan insanlar, yine ortak bir Şekilde varlıklarını devam ettirme azmi göstermeleri sayesinde, istikbalde de ortak olma yolunda adım atarlar. Mazi birliğı yeniliklere ve geleceğe dönük ilerlemelere temel teşkil eder (Güngör, 1999: 75). Ortak bir gelecek için ortak ülkelerin olması, milletin kendini tahlil ederek gelecek için kendine uygun bir istikamet çizmesi gerekir. “Topluluğun kendi tahlilini oturtacağı tek temel, kendi tarihidir. Toplulukların ilerleme yönleri ile hedeflerini de, yine kendi tarihleri gösterebilir.” (M.K.Ö.İ.K.R., 1983: 123).

İnsanların cemiyette saygın bir konuma gelmeleri için öz güvenlerinin tam olması gerektiğı gibi milletlerin de uluslar arası arenada saygın bir yer edinmeleri için millî Őahsiyetlerine güvenlerinin tam olması gerekmektedir. Millî Őahsiyete güveni artıran en önemli kültürel değer tarihtir (Güngör, 1999: 65). Büyük milletler büyüklüklerini tarihlerine borçludurlar. Milletler için büyüklük, tarih boyunca oluşan birikimler neticesinde elde edilen bir ilerlemeden ibarettir. Tarihin büyüklüğü milletin büyüklüğüne delalet eder (Turan, 1995, 385-386) Milletlerin tarihleri ne kadar büyük ise millî Őahsiyetleri de o kadar büyüktür. Millî tarihi ve millî Őahsiyeti büyük olan milletin diğer milletlere karşı kendine güveni artar. Böylece tarihten alınan güç millî Őahsiyete olan güveni pekiştirir.

Milletler bütün insanlığın içinde kendi yerini bilmek, hangi konumda bulunduğunu tespit etmek yani yaşamakta olduğı hayatı meşru temeller üzerine oturtmak ister. Tarih geçmişten gelen bütün kültürel birikimi milletin yeni fertlerine aktararak onlara millet olarak ne olduklarını, insanlık içinde nerede olduklarını gösterir. Böylece tarih yaşanmakta olan hayatı geçmişle temellendirerek ona meşruluk kazandırır.(Güngör, 1999: 68).

Sonuç itibariyle tarih, hem fert hem de millet hayatına anlam kazandıran, millî varlığı meşrulaştırarak geleceğe yön veren, kültürel kimliğin gelişmesine yardım eden, önemli bir kültür unsurudur.

5.4.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür Unsuru Olarak Tarihin Kullanılması

“Gençlerimize milletimizin geçmişi ve geleceği konusunda fikir verecek bir zaman anlayışı ve milletlerin devamlılığı görüşünü kazandırmak gerekmektedir. Milletler millî şura kendi tarihlerini bildikleri takdirde sahiptir.” (Akkutay, 1985: 233). Dolayısıyla, Türkçe öğretiminde kültür aktarımı kapsamında, öğrencilerin tarih şuurunu geliştirecek unsurların Türkçe derslerinde öğrenciye aktarılması gerekmektedir.

Millî tarih şuru, basit bir tarih bilgisi olmaktan ziyade bilgi ile birlikte daha çok duygu manasında anlaşılmalıdır. Millet ile tarih arasında duygusal bir bağ oluşursa, milletin fertleri tarihlerindeki büyük olayları kendi özel geçmişlerinin bir parçası olarak görmeye başlarsa insan-tarih özdeşleşmesi oluşur (Güngör, 1999: 76). Bu özdeşleşmeyi sağlayacak olan tarih duygusunu geliştirmenin yolu onu sanat eserine konu yaparak işlemektir (Kaplan,2001: 32). İşte Türkçe derslerinde tarih dersinden farklı olarak yapılması gereken uygulama budur. Yani, Türkçe derslerinde kuru bir bilgi aktarımı değil, tarihle duygusal bir bağ kurmaya yardımcı olacak çalışmalar yapılmalıdır. Mesela:

“Osmanlı Devleti’nin kuruluşu, Anadolu’nun o yıllardaki sosyal ve siyasal durumu, fethedilen toprakların “vatan”laşması, bir uç beyliğini dünyanın hâkimi kılan anlayış... gençlerimize sosyal bilgiler veya tarih derslerinde öğretilir. Ama bu öğretimin kimlik kazandırmada hiç de etkili olmadığı görülmektedir. Çünkü verilen bilgiler beyin kadar kalbe ve ruha da hitap etmezse kişiye millî benlik açısından bir şey kazandırmaz. Çünkü kuru bilgiler, davranışla, kimlik kazandırmada; konunun, durumun yaşanarak,

hissedilerek anlaşılmasında, idrak edilmesinde yetersiz kalır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu çerçevesinde verilen bilgilerin "Osmancık" gibi edebi eserlerle desteklenmesi, her bakımdan daha iyi bir sonuç verecektir." (Duman, 2002: 34).

Tarih, bir milletin bütün kültür varlığını, ortaya koyar (Ülker, 1990: 324). Bu, öğrencilerin kültürel kimlik gelişiminde etkili rol oynayan farklılık şuurunun kazanılmasında etkili olur. Türkçe derslerinde farklılık şuru kazandıracak bilginin aktarılması yine edebi metinlerle yapılır. Mesela, Halide Edip Adıvar'ın 'Ateşten Gömlek', Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 'Yaban', Tarık Buğra'nın 'Küçük Ağa' isimli eserleri Anadolu'nun işgal edildiği günleri ve işgalci milletlerin Türk halkına karşı tutum ve davranışlarını anlatan eserlerdir. Bu ya da benzer eserlerin Türkçe derslerinde kullanılması faydalı olacaktır. Yine edebî eserler vasıtasıyla Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı'nda, Türk milletinin işgal kuvvetlerine gösterdiği tutum ve davranışları gören, yabancı kuvvetlerden savaşta ölenler için Türkler tarafından anıt yapıldığını öğrenen öğrenci, Türkler ile diğer milletler arasındaki farkı görür. Türkçe dersi bu farklılık şuurunu oluşturmada etkili bir derstir.

Bir kültür unsuru olarak tarih, nesiller arasında hissi bağlar kurmayı mümkün kılar. Türkçe derslerinde Orhan Şaik Gökyay'ın, Anadolu'nun vatan olması için bir tarih boyunca büyük fedakârlıklarda bulunan ve şehit düşen ecdada ithaf ettiği "Bu Vatan Kimin?" adlı şiiri kullanılarak mevcut nesillerin geçmiş nesillerle hissi bağlar kurmasına katkı sağlanabilir.

Tarih ve Sosyal Bilgiler derslerinde verilen bilgiler, hislere hitap eder nitelikte olmadığı için millî nefse güvenme hissini oluşturmada yetersiz kalabilir. Tarihî bilgiler, ancak sanat eserlerine konu edilerek ilgi çekici hâle getirilir ve hislere hitap eder. Sanat eserini okurken öğrenci kendini eserde anlatılan olayın içinde bulur. Olayı kendisi yaşamış gibi olan öğrenci, bütün duyguları ile kahramanları anlamaya, onların yerine kendini koymaya ve yaşanan olayları idrak etmeye çalışır. Böylece milletin başından geçen olaylar, öğrenci tarafından tekrar yaşanmış olur. Bu yolla öğrenci, milletin büyüklüğünü âdeta yaşayarak görür. Türkçe derslerinde, Türk milletinin büyüklüğünü gösteren destanlardan manzum eserlere, romanlardan anılara

türlü metinler kullanılarak öğrencilerin millî nefse güveninin artmasına katkı sağlanır.

Türkçe derslerinde metinler dışında diğer görsel ve işitsel materyallerden yararlanılması hem kültür aktarımının sağlıklı bir şekilde yapılmasını hem de öğrenmenin kalıcı olmasını sağlar. Mesela, Çanakkale Zaferi ile ilgili bir metnin işleneceği dersin girişinde sözleri aşağıda verilen ‘Çanakkale Türküsü’ dinletilebilir.

“ÇANAKKALE TÜRKÜSÜ

*Çanakkale içinde vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni
Ah gençliğim eyvah*

*Çanakkale içinde aynalı çarşı
Ana ben gidiyorum düşmana karşı
Ah gençliğim eyvah*

*Çanakkale içinde bir uzun selvi
Kimimiz nişanlı kimimiz evli
Ah gençliğim eyvah*

*Çanakkale içinde bir dolu testi
Analar babalar ümidi kesti
Ah gençliğim eyvah”*

Daha sonra metin okunur ve Öğretmen Kılavuz Kitabı’nda belirtilen çalışmalar yapılır. Dersin sonuna gelindiğinde, öğretmen farklı kaynaklardan elde ettiği Çanakkale Savaşı ve Çanakkale Şehitliği ile ilgili resim ve fotoğrafları, dersin başında dinlettiği türkü eşliğinde öğrencilere gösterir. Bu çalışma için örnek birkaç resim aşağıda verilmektedir.

www.antiemperialism.org

www.antiemperialism.org

www.antiemperialism.org

Hallar Web

<http://www.hallarililar.com>14/04/2005
Hallar Web<http://www.hallarililar.com><http://img388.imageshack.us/img388/1530/57alay2dd.jpg>

(<http://www.hvkk.mil.tr/Gururumuz/kartal/canakkale.jpg>)

Bu türden farklı duyulara hitap eden materyallerin kullanımı öğrenciler için tarihi kuru bir bilgi yığını olmaktan çıkaracak, tarih ile öğrenciler arasında hissi bağlar oluşturacaktır.

Türkçe dersinde yapılan sözlü ve yazılı anlatım çalışmaları sırasında öğrencilerin tarihle alakalı konularda konuşması veya yazması istenmelidir. Yazılı anlatım çalışması, öğrencinin belirli bir konuda yoğunlaşarak düşünmesini gerektirdiği için öğrencinin kültür unsurları ile daha fazla meşgul olmalarına imkân sağlar. Bu imkân diğer derslerde yoktur. Özellikle uygun metinler işlendikten sonra yapılacak yazılı/sözlü anlatım çalışmaları çocuğa duygu ve düşüncelerini pekiştirmeansı verir.

Sonuç olarak Türkçe dersi, kullanılan edebî metinler yoluyla tarihî bilgiyi aktarmaktan ziyade, tarihle fertler arasında duygusal bir bağlılık oluşturma amacı taşımaktadır. Geçmiş nesillere karşı minnet ve şükran duyguları uyandırmayı hedeflemelidir. Türkçe dersi bir kültür unsuru olarak tarihin, milleti birleştirici, bütünleştirici, millî nefse olan güveni artırıcı, geçmişten ders alarak gelecekte birlikte yaşama ve millet olarak var olma azmi verici özelliklerini dil ve edebiyat yoluyla öğrencilere aktarma amacını taşımaktadır.

5.5. DEĞER VE NORMLAR

Toplumların birlik ve beraberlik içinde yaşayabilmesi için insan ilişkilerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Kişiler arası ilişkileri düzenleyen kurallar temelde iki gruba ayrılır. Bunlardan birincisi yazılı hukuk kuralları yani kanunlardır. Kanunlar insan davranışlarının sınırlarını kesin ifadelerle belli eder. Kanunların belirlediği sınırlar aşıldığı zaman, kanuna karşı gelenler yine kanunlarca belirlenen müeyyidelerle cezalandırılır.

Kişiler arası ilişkileri düzenleyen kurallardan ikinci gruba girenler ise yazılı olmayan kurallardır. Bu kurallar millî birlik ve beraberliğin tesis edilmesinde yazılı kurallara göre daha etkilidir. Nitekim yazılı kurallar çoğu zaman toplumun geneli tarafından kabul edilmiş olan yazılı olmayan bu kurallara uygun olarak düzenlenir. Bilim adamları, yazılı olmayan bu kuralların sosyal yapıyı ayakta tutan en önemli güç olduğu konusunda hemfikirdir. Kaynaklar incelendiğinde yazılı olmayan kurallar ile ilgili şu kavramlarla karşılaşılmaktadır: Değer, norm, sosyal kontrol unsurları, örf âdet, gelenek, görenek. Öncelikle bu kavramları açıklamak gerekmektedir.

Değerler, toplumun tarihî birikimi ile ortaya çıkan; toplumun tamamı tarafından kabul gören; toplumun varlık, birlik ve devamının sebebi olarak görülen; tasvip ve teşvik gören; korunan kabulleniş ve inanışlardır (Tural, 1992: 29).

“Normlar, kaynağını değerlerden alan, varlık birlik işleyiş ve süreklilik sağlamaya yönelik hükümlerdir.” (Tural, 1992: 30). Değerler genel bakış açıları iken normlarda bir hüküm söz konusudur. Normlar, insana hangi durumda nasıl davranması gerektiğini gösterir ve arzu edilen davranış yapılmadığı zaman cezai müeyyide uygulanmasına sebep olur. Normlarda tipik davranışlar söz konusudur ve bu davranışlar normların yaptırım gücü ile desteklenir. Sosyal yapı tarafından doğruluğu onaylanan bu davranışları toplumu oluşturan her fert gerektiğinde uygulamak zorundadır. Mesela yalan söylememek, hırsızlık yapmamak, toplumu oluşturan diğer fertlere saygılı davranmak gibi doğruluğu kabul edilen davranışlar birey tarafından sergilenmezse toplum ferdi cezalandırır.

Sosyal kontrol, değer ve normları yaşatma çalışması olarak tanımlanmaktadır (Tural, 1992: 30).

Örf ve âdetler toplumsal hayatı düzenleyen normların bir kısmını teşkil eder. Örf ve âdetler bir cemiyette yaşayan insanların neyi, nerede, ne zaman, nasıl yapmaları gerektiğini gösteren; önceden tecrübe edilmiş kaidelerdir. Her kültürün sosyal ilişkileri düzenlemek ve kendi toplumunu bir arada tutmak için bu türden kaideleri vardır. Örf ve âdetler, insanları bir cemiyet hâlinde, uyum içinde yaşatmak için vardır.(Güngör, 2003: 88-95).

Âdet, bir milletin uzunca bir zaman dilimi içinde herhangi bir müeyyide uygulanmaksızın kendiliğinden yapmaya alışageldiği ve o topluluk tarafından yapılmasının gerekli olduğuna inanılan davranış kalıplarıdır, şeklinde tarif edilmektedir (Nirun ve Özönder, 1990: 262). Yemek ve sofraya alışkanlıkları, düğün, nişan, selamlaşma kalıpları âdetlere örnek olarak gösterilebilir.

“Bir sosyo-kültür biriminde kanun ve ahlak kaidelerinin yerine geçebilecek kadar kuvvetli fakat kanuni yaptırımla desteklenmeyen davranış kalıbına örf –töre denir.” (Nirun ve Özönder, 1990: 262). Örfler konusunda bir diğer görüş şöyledir: “Örfler halk âdetlerinden başka bir şey değildir. Halk âdetlerine ‘doğru’, ‘yanlış’ standartları ilave edildiği zaman bunların örf karakteristiğine büründükleri ifade edilebilir. Mesela, çıplak gezmek mecburiyeti örfdür, buna mukabil şu veya bu tarzda giyinmek mecburiyeti halk âdetidir. Tecrübe edilmemiş şeylere duyulan korku ve nefretle takviye edilen örfler, daima haklı telakki edilirler ve ferdin gruba uymasını, grupların da birbirlerine intibak etmesini sağlamaları itibariyle önem taşırlar.”(Bilgiseven, 1986: 14-15).

Âdetler, günlük hayatımızda, toplumun uygun gördüğü davranış şekillerinin uygulanması anlamına gelirken örfler kesinlikle uyulması gereken kuralları ihtiva eder. Âdetlerin çiğnenmesine alay edilme, küçümsenme gibi tepkilerle karşılık verilirken örflerin çiğnenmesi daha ciddi tepkilerle karşılanır. (Güngör, 2003: 88).

Örf ve âdetler insanda tabiatın eksikliğini gidermektedir. Yani, insan doğası gereği doğuştan sahip olmadığı bazı davranış şekillerini örf ve âdetler vasıtası ile

öğrenip uygulayabilmektedir. İnsanların standart davranışları, toplumsal normların yani, örflerin, âdetlerin, inançların, kıymetlerin onlara verdiği tutumlar neticesinde oluşur. (Güngör, 2003: 93-94).

Gelenek ve görenekler ise şu şekilde açıklanmaktadır:

Gelenekler, “Bir kültür içinde her zaman var olduğuna inanılan, sosyal olarak bir nesilden diğerine sözlü anlatma yollarıyla aktarılan alışkanlıkların, normların toplamı” (Nirun ve Özönder, 1990: 262), şeklinde tarif edilmektedir. Geleneklerin yaptırım gücü âdetlerden zayıf, göreneklerden kuvvetlidir.

Görenekler, âdetlere göre kuvvetli müeyyidelere sahip olmayan, görüp tekrarlanarak alışlagelen normlar olarak ifade edilebilir. Müeyyideleri en yumuşak olan normlar göreneklerdir. (Nirun ve Özönder, 1990: 262).

Yukarıdaki değerlendirmelerden hareket edilecek olursa örf, âdet, gelenek ve görenekler aslında normlardır.

Sosyal kurallar yani değer ve normlar toplumların millî birlik ve beraberlik içinde yaşamasının teminatıdır. Genel olarak bakıldığında her toplumsal ve kültürel sisteme tekabül eden bir değerler dizgesi vardır. (Sezal vd., 2002: 135). Bu, toplumdan topluma değişiklik gösterir. Değerler bu bakımdan unsuru olduğu kültür gibi millî bir karakter gösterir. Her milletin değerler sistemi dünyayı ve hayatı algılayışına göre farklılık gösterir. Türk milletine ait değer ve normlar, Türk’ün anlayışını, inançlarını, dünyaya bakışını yansıtır.

Bir milletin yaşayabilmesi onun kültüründe sağlam dayanakların bulunmasına bağlıdır. Adalet, şefkat, vakar, yiğitlik, fedakârlık, feragat vb. kültürümüzün değerleri arasında yer aldığı gibi aynı zamanda fertlerimize yaşama ve yaşatma gücünü veren dayanaklardır.

Değer ve normlar kültürel kimliğin şekillenmesinde etkili olan kültür unsurlarıdır (Tural, 1992, 79). Değer ve normlar, insanın davranışlarına doğrudan tesir eder ve bu davranışlarda gözlenir. Değerler ve normlar, insanların kalbinde, beyninde yer edinmiş manevi varlığı olan şeylerdir ve bunları doğrudan doğruya

gözlemek mümkün değildir. Davranış şekilleri vasıtasıyla dışarıdan gözlenebilir ve davranışlara bakılarak onların temsil ettiği değerler anlaşılabilir (Güngör, 2003: 56). Ferdin kültürel kimliğinin gelişme düzeyi millete ait değer ve normların davranışlarında görülüp görülmemesine bağlı olarak değerlendirilir.

Değer ve normların aktarılması millete uyumun yani sosyalleşmenin de ilk basamağını oluşturur. Sosyalleşme, birçok değişkenin bir araya gelip bunların ferde aktarılması ve ferdin de bunları davranışa dönüştürmesi sürecidir. Bu sürecin en başında, yani yeni doğan bebekte hiçbir kültürel ve sosyal özellik yoktur. Çocuk içinde doğduğu grubun doğru, uygun ve tabii gördüğü davranış kalıplarını taklit yoluyla tekrar etmeye başlar. Bu davranış kalıplarının kaynağı ise değerlerdir. Dolayısıyla çocuk davranış kalıplarını öğrenirken onlara kaynaklık eden değerleri davranış olarak sergilemiş olur ve sosyalleşmenin ilk adımı değerleri davranışlara yansıtmak suretiyle atılmış olur.

Değer ve normlar milletin günlük yaşayışını şekillendiren en güçlü kültür unsurlarıdır. Fertler hangi durumlarda nasıl davranması gerektiğini önceden belirlenmiş değer ve normlara uygun olarak yapar. Mesela, büyüklerle konuşurken farklı bir üslup kullanılırken akranlarla ya da samimi dostlarla konuşulurken farklı bir üslup kullanılması değer ve normlarla açıklanır.

Sonuç itibari ile değer ve normlar sosyal hayatı düzenleyen, günlük hayatı şekillendiren, kültürel kimlik gelişimine etki eden önemli kültür unsurlarıdır.

5.5.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür Unsuru Olarak Değer ve Normların Kullanılması

Öğrencilerin sosyalleşmesinde aileden sonra en etkili kurum okuldur. Toplumun değer ve normları ilk önce ailede çocuğa öğretilir. Değer ve normlar aileden sonra okulda da öğretilmeye devam eder. Bu sebeple okulda işlenen derslerin programları toplumun değer ve normlarını aktarabilecek mahiyette olmalıdır. Eğer okulda verilen dersler toplumun değer ve normlarını aktarmada etkisiz kalırsa,

okuldan yetişen fertlerin topluma uyumu mümkün olmaz. Bu türden sosyal çevrelerde yetişen bireylerin karakterinde toplumun değer ve normlarından sapmalar görülür. Bu da toplumsal çatışmalara zemin hazırlar. (Doğan, 2000; 102). Bu sebeple Türkçe derslerinin içeriğinde değer ve normları korumaya ve aktarmaya yönelik etkinlikler muhakkak bulunmalıdır.

Günümüz eğitiminin en önemli problemlerinden birisi değerler öğretimidir. Geleceğin teminatı olan gençlere millî varlığı ayakta tutan millî değerlerin aktarılması ve bunların davranışa dönüştürülmesi eğitimin özünü teşkil etmektedir. (Kardaş, 1980: 88). Ancak Türkçe öğretiminde değerlerin aktarılması ile ilgili ne programlarda ne de diğer mevzuatta özel bir açıklama yoktur. Değerler öğretimi Sosyal Bilgiler dersinin muhtevasına dâhil edilmiştir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ele alınan değerler şunlardır: "Aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik." (MEB, 2005b). Türkçe dersi değerlerin aktarılmasında diğer sosyal alan dersleri kadar sorumlu olduğu gibi değerlerin aktarılması hususunda diğer derslere göre daha etkili bir derstir. Çünkü değer ve normlar yeni kuşaklara dille aktarılır. Toplumun yeni fertlerine değer ve normları aktarmak için kullandığı vasıtaların en güçlüsü atasözleri ve deyimlerdir (Köksal, 2003: 89; Akarsu: 1998: 89). Bu sebeple öğretmenler, Türkçe derslerinde atasözleri ve deyimlerin tam olarak anlaşılması için gereken çalışmaları yapmalıdır.

Değer ve normlar genellikle toplumdan öğrenilir. Toplumun temel birimi olan aile değer ve normlarla ilgili eğitim başladığı ilk toplumsal birimdir. Ancak günümüz aile hayatı bu eğitimi vermekte yetersiz kalmaktadır. (Güngör, 1999: 97). Hâl böyle olunca çocuğun aileden sonra toplumsal açıdan eğitildiği en önemli kurum olan okulun, değer ve normlarla ilgili eğitime daha fazla önem vermelidir. Değer ve normlarla ilgili eğitim tatbiki dayalı olarak yapılır. (Güngör, 2003: 97). Çünkü değer ve normlar toplumsal hayatta tatbik edilen kaidelerdir. Bu noktada Türkçe öğretiminin önemi artmaktadır. Türkçe öğretimi sırasında yapılan canlandırmalar,

drama çalışmaları bu türden tatbika bağlı değerlerin aktarılmasına en iyi ortamı sunar.

Türkçe derslerinde kullanılan metinlerde yer alan örnek olaylar, toplumsal hayatta öğrencilerin karşılaşabilecekleri durumları tecrübe etmelerini sağlayarak sosyal ilişkiler ile ilgili kaideleri âdetâ suni bir ortamda öğrenmelerine vesile olmaktadır.

Değerler, telkin yoluyla ya da yapılan hatalardan sonra çocuğu uyarma yoluyla aktarılabilir. Şimdiye kadar uygulanan sistem genellikle bu yolları kullanmakta idi. Ancak bu yolla verilen eğitimin başarıya ulaşmadığı görülmektedir. Değerleri yeni nesillere aktarmak için daha uygun yollar, daha uygun materyaller kullanmak gereklidir. Edebî eserler, eğitimimizdeki bu eksikliği dolduracak en önemli materyallerdir.

Mesela, Türk kültüründe bayrak sevgisi bir değerdir. Bayrak sevgisi gibi bir değeri kazandırmak için bayrağın ne anlama geldiğini, Türk milleti için ne kadar değerli olduğunu anlatan sınıf seviyesine uygun bir metin seçilebilir. Destekleyici etkinlikler için ders kitaplarında kullanılagelmiş olan, Arif Nihat Asya'nın aşağıdaki 'Bayrak' adlı şiiri kullanılabilir.

“BAYRAK

*Ey, mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü,
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü!
Işık ışık, dalga dalga bayrağım,
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.*

*Sana benim gözümle bakmayanın
mezarını kazacağım.
Seni selamlamadan uçan kuşun
yuvasını bozacağım.*

*Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder...
Gölgende bana da, bana da yer ver!
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar.
Yurda ay yıldızın ışığı yeter.*

*Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün.
Kızılığında ısındık,
Dağlardan çöllere düşürdüğü gün.
Gölgene sığındık.*

*Ey, şimdi süzgün, rüzgarlarda dalgalan;
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin dibinde öleceğim.*

*Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim:
Yer yüzünde yer beğen!
Nereye dikilmek istersen,
Söyle, seni oraya dikeyim!*

Arif Hihat ASYA”

Öğretmen, derse gelmeden önce şiiri ses kasetine okuyarak kaydeder. Dersin başlangıcında öğrenciler metni görmeden önce onlara şiiri kasetten dinletir. Bu, çocukların farklı bir duyusuna hitap ettiği için ilgi çekici olacaktır. Şiir birkaç defa dinletilebilir. Daha sonra şiirin bayrak sevgisini çarpıcı bir şekilde ifade eden birkaç bölümü metinden çıkarılarak çalışma kâğıdı hâlinde öğrencilere verilir ve öğrencilerin boş bırakılan yerleri hatırladıkları kadarıyla doldurmaları istenir. Bu çalışma öğrencilerin dikkatini tamamen aktarılmak istenen değere yoğunlaştırır. Daha sonra şiir tekrar dinletilir ve öğrencilerden kâğıtlarında eksik kalan kısımları doldurmaları istenir. Bu örnek etkinlik, dinleme becerisinin geliştirilmesine de katkı

sağlar. Dersin devamında diğer etkinliklere (kelime öğretimi, şiirin biçim özellikleri vb.) yer verilir. Dersin sonunda öğretmen İstiklal Marşı'nın Türk bayrağına hitaben yazılan “Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl! / Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl? / Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl!...” mısralarını öğrencilerine hatırlatarak bayrağın değerini ve önemini bir kez daha açıklar. Böylece dersin başında yapılan etkinliği pekiştirerek dersi bitirmiş olur. Buna benzer çalışmalara Türkçe derslerinde mutlaka yer verilmelidir.

Değer ve normların aktarılmasında en etkili yollardan birisi gözlemdir (MEB, 2005b). Öğrenci çevresinde bulunan kişilerin tutum ve davranışlarını gözlemlemek suretiyle değer ve normları davranış hâlinde kazanır. Burada öğrencinin belirli şahıs ve karakterleri örnek aldığı görülür. Türkçe derslerinde kullanılan metinlerdeki karakterler de örnek olabilir. Bu sebeple Türkçe dersinde kullanılan metinlerde yer alan karakterler toplumun değer ve normları ile çatışmamalıdır. Aksine, toplumun değer ve normlarını davranışlarına yansıtmış olan karakterlerin kullanıldığı metinler, değer ve normların aktarılmasına hizmet eder. Mesela, MEB tarafından basılan İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitabı'nda yer alan “En İyi Arkadaş” adlı metinde çocuk karakterlerin ikisi de (Gülseren, Murat) büyüklere karşı saygılı olma, içten ve samimi davranma gibi değerleri öğrencilere aşılayabilecek karakterlerdir.

Kültürel kimliğin gelişim aşamalarından ikincisi kültüre ait değer ve normların sevilmesi ve benimsenmesini kapsar. Türkçe dersleri kültüre ait değer ve normları aktararak kültürel kimlik gelişiminin birinci aşamasına katkıda bulunur. İkinci aşamada yine Türkçe dersleri vasıtası ile değer ve normlar öğrencilere sevdirebilir. Mesela, Türkçe derslerinde kullanılan metinler, değer ve normları çocuğun ilgi ve beklentilerine uygun bir tarzda öğrenciye sunar. Sosyal bilgiler ya da din kültür ve ahlak bilgisi derslerinden farklı olarak hayatın içinden bir olayla somutlaştırarak öğrenciye verir. Derslerde değer ve normlar, sosyal hayatta kişinin karşısına ne şekilde çıkıyorsa o hâliyle yer alır. Metinlerde oluşturulan dünyada geçen olaylar hayatın kendisi ya da benzeridir. Öğrenci ilgi ve beklentilerine uygun olarak hazırlanan bu metinler sayesinde olayları âdeta yaşayarak tecrübe eder. Tecrübeleri neticesinde elde ettiği bilgilerin doğruluğunu anlar. Bunları

benimseyerek davranışlarına yansıttığında kültürel kimlik gelişiminin değerlerle ilgili bölümü tamamlanmış olur.

Sonuç olarak, Türkçe derslerinde Türk kültür unsurları arasında yer alan değer ve normlar mutlaka aktarılmalıdır. Türkçe öğretmenleri okulun imkânları doğrultusunda değer ve normların aktarılmasında etkili olan her türlü faaliyete derslerde yer vermelidir.

5.6. MÜZİK

Kültür değerlendirilirken ele alınması gereken önemli kültür unsurlarından bir diğeri müziktir. Hemen hemen bütün kültürlerin kendine has bir müziği vardır. Müzik de dil gibi millî bir karaktere sahiptir. Bütün dünyada halk sanatlarının ve folklorun önemli bir dalı olan müzik, sözü ve ezgisiyle, ait olduğu milletin zevkini, tarihini, yerleşimini, sosyo-ekonomik yapısını belirgin ve canlı bir biçimde yansıtır (Özbek, 1990: 193). Buna bağlı olarak müzik, kültürel kimliğin belirleyicileri arasında ön sıralarda yer alır.

Müzik, milletlerin duygu ve düşüncelerini kendilerine has bir tarz ve yine kendilerine özgü müzik aletleri ile ifade etmesi şeklinde tarif edilebilir. En ilkel kabilelerden en gelişmiş toplumlara kadar her insan topluluğunun kendine özgü bir müziği vardır. “Musikisiz bir toplumu tarih ve sosyoloji kaydetmiyor. Kendine has musikisi olmayan bir toplumun, millet oluşturması da mümkün değildir. Millet seviyesine yükselmiş her toplumun, mutlaka kendine has bir musikisi vardır.” (Atlığ, 1990: 183).

Müzik, millî birlik ve bütünlüğün sağlanmasında en az dil kadar etkili bir kültür unsurudur (M.K.Ö.İ.K.R., 1983: 48). Necmettin Hacıeminoğlu (1990: 195) müziğin birleştirici gücünü şu şekilde değerlendirir:

Köklü ve zengin bir kültüre sahip olan Türk milleti, asırlarca kendisine tabi olan kavimleri, kendi kültür potası içinde birleştirerek birlik ve beraberlik içinde yaşatmayı başarmıştır. “Bu kültür potasının en önemli unsuru, musikidir.” (Atlığ,

1990: 185). Müzik de din, dil, edebiyat ve diğer kültür unsurları gibi toplumu oluşturan fertleri birbiriyle yakınlaşmaya, anlaşmaya, birleşmeye, ortak bir estetik anlayışında buluşmaya sevk eder. Bu sebeple müzik, millet hayatı için önemsenmesi gereken bir kültür unsurudur.

Türk milletinde müzik çok eski dönemlerde gelişme göstermiş bir sanat dalı, bir kültür unsurudur. Eski Türkler, günümüzdeki saza benzeyen müzik aletleri kullanır ve seyahatleri sırasında dahi bu aletleri yanlarından ayırmazlardı. Türk kültüründe müziğin çok eski dönemlerde gelişmiş olduğunun bir diğer göstergesi de Çinlilere verilen konserlerdir (Ögel, 2001a: 211).

Müzik, işlediği konularla milletin sosyal hayatına ışık tutan önemli bir kültür unsurudur. Türk halk müziği muhteva yönünden oldukça zengindir. “Âşık ve sevda türküleri, oyun havaları, esnaf türküleri, zanaat havaları, sosyal olayları işleyenler, kahramanlık türküleri, ekin harman türküleri, sohbet havaları, maniler, koşmalar, hoyratlar, düğün havaları, kına havaları, gelin-güvey türküleri, yiğitlemeler, koçaklamalar, destanlar, öğütler, ağıtlar, övgüler ve imece türküleri... gibi çok geniş bir repertuara sahiptir. Bu da gösteriyor ki, millet olarak musikiye, sadece bir zevk ve eğlence aracı olarak bakmıyoruz.” (Toker, 1985: 319). Türk milleti için müzik, kendini kendince ifade etmenin yollarından biridir. Bu yolla ifade edilenler içinde sevinçler, mutluluklar kadar üzüntüler, acılar ve dinî inançlar da vardır.

Müzik, Türk kültür hayatının her sahasında kendisine yer bulmuştur. Dinî hayattan gündelik yaşantıya, ordudan çocuk terbiyesine pek çok alanda müziği görmek mümkündür. Türklerde dinî yaşantı içinde müziğin yer alması İslam öncesine dayanır. İslam’ın kabul edilmesinden sonra da bu gelenek bozulmamıştır (Çubukçu, 1990: 67). Türklerde Kur’an, mevlit, ezan, salat musiki ile okunmaktadır. Dolayısıyla din adamları dahi belirli bir müzik terbiyesi ile yetiştirilegelmiştir. Önceki dönemlerde tekkeler, tasavvuf musikisinin zengin örneklerinin verildiği, dinî musikinin gelişip yaygınlaştığı yerler olmuştur. Dolayısıyla dinî yaşantımızın musiki ile iç içe yaşadığını söylemek yanlış olmaz.

Türk ordu kültüründe de en eski dönemlerden beri müzik bulunmaktadır. Özellikle marşlar Türk ordusunun savaş sırasında psikolojik olarak desteklenmesinde kullanılagelmiştir. Osmanlı döneminde askerî musiki, yeniçeriliğe bağlı Mehterhâne-i Hümayûn olarak teşkilatlandırılmış, burada öğretilmiş, bu müessesede de 1826'da kapatılıp askerî bando kurulmuştur (Atlığ 1990: 185). Günümüzde de Türk ordusunun bandosu mevcuttur.

Müziğin insan ruhuna tesiri o kadar güçlüdür ki insanlar arasında duygu birliği sağlayabilen sanatların en başında müzik gelmektedir. (Kaplan,2001: 34). Hatta insanın şahsiyet kazanmasında bile, musikinın şu veya bu şekilde, ama muhakkak rolü vardır (Atlığ, 1990: 183). Bu sebeple Türk milleti çocuk terbiyesinde de müzikten faydalanmıştır. Çocuk şarkıları Türk kültüründe azımsanmayacak kadar fazladır.

Müziğin temelinde eğitimle kazanılan bir kulak terbiyesi vardır. Kulak da dil gibi aşına olduğunu dinlemeye meyillidir. Bu sebeple yeni yetişen nesillerin zevklerinin farklı olduğunu söylemek, bu nedenle yapılacak çok fazla bir şey olmadığını düşünmek sorumluluktan kaçma çabasıdır. Ancak son dönemlerde müzikte de diğer kültür unsurlarında görülen yozlaşmalar görülmeye başlamıştır. “Bu uzun bir geçmişe dayanan Türk musiki geleneğinin talan edildiğinin, zevksizliğin Türk halkında tezahür ettiğinin bir göstergesidir.” (Miyasoğlu, 1999: 87). Yeni yetişen nesiller bu yozlaşmakta olan müzikle büyümektedir. Hem Türk sanat müziğinde hem Türk halk müziğinde hem de Türk tasavvuf müziğinde ezgi kadar sözlerdeki anlam da önem taşımaktadır. Fakat son dönemlerde çıkan müzik kasetlerinde seslendirilen şarkılarda sözlerin bir anlam ifade etmediği gözlenmektedir. Aşağıda verilen iki şarkının sözleri karşılaştırılırsa durum daha açık bir şekilde anlaşılacaktır. İlk örnek, müziğini Atilla Özdemiroğlu ve Demir Demirkan'nın yaptığı, sözleri Özkan Uğur'a ait olan ve Aşkın Nur Yengi tarafından seslendirilen 'Kera' isimli şarkıya ait olup günümüz şarkılarının sözlerindeki anlamsızlığa örnektir. İkinci örnekte ise sözü ve müziği Barış Manço'ya ait olan 'Halil İbrahim Sofrası' adlı şarkının sözleri yer almaktadır. İkinci örnekteki şarkının sözlerinde anlam bakımından sıkıntı olmadığı gibi dil, din, değer ve normlar gibi

kültür unsurlarının aktarılmasında kullanılabilir nitelikli bir eser olduğu görülmektedir.

“Kera

Kumbaraya tumbaya

Kumbaraya tumbayara

Tente yare be kera

Zappa tere kanla ya

Zappa kanta yare

Pele tente yara be kera

Zappa tere kanta bere ya

Zappa kanta yare

Pele tente yara be kera

Bu şarkının sözleri böyle

Zappa tere kanta tetaiye

Kumbaraya tumbaya kera

Ne mana kel alaka

Mesala dedik

Dolu boş söyle.” (Kızıldağ, 2001: 58)

“Halil İbrahim Sofrası

İnsanoğlu haddin bilir kem söz söylemez iken

El âlemin namusuna yan gözle bakmaz iken

Bir sofraya kurulmuş ki Halil İbrahim adına

Ortada bir tencere, boş mu dolu mu bilen yok

Buyurun dostlar buyurun Halil İbrahim sofrasına

Buyurun dostlar buyurun Halil İbrahim sofrasına

Daha çatal, bıçak, kaşık icat edilmemişken

İsmail'e inen koç kurban edilmemişken

Bir kavga başlamış ki nasip kısmet uğruna

Kapağı ver kulbu al, kurbanı hiç soran yok

*Buyurun dostlar buyurun Halil İbrahim sofrasına
Buyurun dostlar buyurun Halil İbrahim sofrasına*

*Yillardır sürüp giden bir pay alma çabası,
Topu topu bir dilim kuru ekmek kavgası,
Bazen durur bakarım bu ibret tablosuna
Kimi tatlı peşinde kimininse tuzu yok.
Buyurun dostlar buyurun Halil İbrahim sofrasına
Buyurun dostlar buyurun Halil İbrahim sofrasına.*

*Alnı açık gözü toklar buyursunlar baş köşeye
Kula kulluk edenlerse ömür boyu taş döşeye
Nefsine hâkim olursan kurulursun tahtına
Çala kaşık saldırırsan ne çıkarsa bahtına
Halat gibi bileğiyle yayla gibi yüreğiyle
Çoluk çocuk geçindirir haram nedir bilmeyenler
Buyurun siz de buyurun, buyurun dostlar buyurun
Barış der her bir yanı altın, gümüş taş olsa
Dalkavuklar etrafında el pençe divan dursa
Sapa kulba kapağa itibar etme dostum
İçi boş tencerenin bu sofrada yeri yok
Para pula ihtişama aldanıp kanma dostum
İçi boş insanların bu dünyada yeri yok”*

Müzik kültürel kimliğin alametlerinden biridir. İnsan dilde olduğu gibi müzikte de potansiyel kabiliyetlerle dünyaya gelir. Ancak bu kabiliyetin ortaya çıkmasında ve biçimlenmesinde bireyin içinde bulunduğu kültür ortamı etkisi kaçınılmazdır. Müzik de tıpkı dil gibi sonradan eğitimle geliştirilerek kültürel kimliğin bir göstergesi hâline gelir. (Kösoğlu, 2003: 24).

Sonuç olarak müzik de diğer kültür unsurlarında olduğu gibi millî birlik ve bütünlüğün tesis edilmesinde, yaşatılmasında ve kültürel kimliğin gelişmesinde etkili bir kültür unsurudur. Bu sebeple genç nesillere tanıtılmalı ve sevdirmelidir.

5.6.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür Unsuru Olarak Müziğin Kullanılması

Türkçe öğretiminde müziğin kullanım sahası oldukça geniştir ve Türkçe öğretmenlerinin müziği kullanması elzemdir.

Türkçe öğretmenleri, derslerde farklı türlerden materyaller kullanarak eğitim faaliyetlerini zenginleştirmeye, öğrenmeyi kalıcı hâle getirmeye çalışmalıdır. Bu amaçla kullanacakları materyallerden biri de müzik kasetleri ya da cd'leridir. Farklı duyulara hitap eden materyallerin kullanımı derse olan ilgiyi artıracaktır. Ayrıca, Türk müziğinin seçkin örneklerinin Türkçe derslerinde kullanılması, Türk kültür unsurlarından biri olan Türk müziğinin yeni yetişen nesillere tanıtılmasını, sevdirmesini sağlayacaktır.

Türkçe öğretmenleri her fırsatta Türk müziğini derslere sokmalıdır. Mesela, halk şiirleri işlenirken müzik kullanılabilir. Çünkü halk şiirleri genellikle ozanları tarafından saz eşliğinde söylenmiş şiirlerdir ve bu şiirlerin çoğu, müzik kaset ve cd'lerine aktarılmıştır. Öğretmen müziği dinletirken öğrenciler tarafından şiirin farklı bir gözle değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Ayrıca müziğe ilgi duyan öğrencilerin Türkçe dersine de ilgisi artacaktır. Mesela Aşık Veysel'e ait aşağıdaki şiir hem kendisi hem de farklı sanatçılar tarafından seslendirilmiştir. İlköğretim ikinci kademedeki kullanılabilecek bir metindir. Öğretmen, bu metni ve müziği ile okunmuş bir ses kaseti veya cd'sini kullanarak müziği derste kullanmış olur.

UZUN İNCE BİR YOLDAYIM

*Uzun ince bir yoldayım
Gidiyorum gündüz gece
Bilmiyorum ne haldayım
Gidiyorum gündüz gece*

*Dünyaya geldiğim anda
Yürüdüm aynı zamanda
İki kapılı bir handa
Gidiyorum gündüz gece*

*Uykuda dahi yürüyom
Kalkmaya sebep arıyom
Gidenleri hep görüyom
Gidiyorum gündüz gece*

*Kırk dokuz yıl bu yollarda
Ovada dağda çöllerde
Düşmüşüm gurbet ellerde
Gidiyorum gündüz gece*

*Düşünülürse derince
Irak görünür görünce
Yol bir dakika miktarınca
Gidiyorum gündüz gece*

*Şaşar Veysel işbu hâle
Gâh ağlaya gâhi güle
Yetişmek için menzile
Gidiyorum gündüz gece*

Âşık Veysel Şatıroğlu

Türkçe derslerinde metin olarak kullanılan bir diğer şiir türü marşlardır. Marşlar da millî birlik ve beraberliği güçlendirmek için yazılmış ve bestelenmiş eserlerdir. Öğretmen öğrencilerin duygularına daha fazla hitap edebilmek için marşları şiir olarak okutmanın yanında müziğiyle beraber dinlettirmelidir.

Gezi yazılarının işlenmesi sırasında müzik kullanılabilir. Metinde anlatılan yöreye ait bir türkü ile derse başlanması öğrencide merakı artıracaktır. Aynı şekilde Atatürk'ün sevdiği türkülerden birinin dinlettirilmesiyle başlayan bir derste öğrenci, daha önceden duyduğu ve belki de beğendiği bir türküden yola çıkarak metni daha ilgili bir şekilde okuyacak, yorumlayacaktır.

Türkçe öğretmenleri belirli konuları işlerken mutlaka sesli materyallerden yararlanmalıdır. Millî birlik ve beraberlik duygusunu güçlendiren, tarih şuurunu kazandıran metinler bunların başında gelmektedir. Mesela, Çanakkale Savaşı'nı konu

alan bir şiir ya da düz yazı derste işlenecekse, “Çanakkale İçinde Aynalı Çarşı” türküsü öğrencilere dinletirilmelidir. Çünkü müzik duygulara hitap eder ve Türkçe dersi öğrenciye tarihi öğretmek değil, tarihe ve millete karşı sevgi, bağlılık ve olumlu tutum oluşturmak amacını taşımaktadır.

Türkçe derslerinde kullanılan bazı şiirler ise cumhuriyet döneminde belirli şairlerce kaleme alınmış olmakla birlikte daha sonra bestelenmiş olabilmektedir. Mesela “Bu Vatan Kimin?” adlı şiir ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında kullanılmaktadır. Bu şiir bestelenerek şarkı hâlinde kasete okunmuştur. Bu tür materyallerden Türkçe öğretmenleri faydalanmalıdır.

Türkçe derslerinde yapılan yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarında da müzik kullanılabilir. Dinletirilen bir müziğin öğrencide uyandırdığı duygular, yazılı ya da sözlü olarak anlattırılabilir. Ancak bu çalışma yapılırken öğrenci seviyesi dikkate alınmalıdır. Özellikle ilköğretim 6. sınıf seviyesinde bu çalışma ağır olabilir. Dolayısıyla öğretmen üst sınıflarda ve öğrenci seviyesinin uygun olması hâlinde bu çalışmayı yapabilir.

Sonuç itibari ile Türk müziği derslerde kullanılarak Türkçe dersleri vasıtası ile öğrencilere sevdiren öğrenme ortamı zenginleştirilir. Öğrencinin ilgisinin bu şekilde derse çekilmesi, hem kültürün müzikle ilgili unsurlarını aktarmada fayda sağlayacak hem de dersin diğer hedeflerine ulaşmada başarıyı artıracaktır.

5.7. PLASTİK SANATLAR VE EL SANATLARI

Sanat, insanın kendisini etkileyici bir şekilde ifade etmesini sağlayan, estetik özelliklerle donatılmış ifade şeklidir. “İnsanı insan yapan değerlerin başında sanat gelir. İnsanlığın kendi kendisini ifade edebilmesi ve dünyayı anlayıp yorumlayabilmesi yolunda, diller, bölgeler ve devirler üstü bir güce sahiptir. Ferdî ve içtimai psikolojide son derece önem verilen ‘yükseltme’ dediğimiz, insanı sağlıklı kılan spordan daha üstün ve etkili bir rolü vardır. Sanat, bütün bunlara ek olarak insanın yaratıcı yönünü geliştirir.” (M.K.Ö.İ.K.R., 1983: 74).

Plastik sanatlar ve el sanatları Türk millî kültür unsurları arasında yer almaktadır. “Türkler dil, edebiyat ve musiki gibi, katı veya yumuşak maddeye de çok güzel şekiller vermişlerdir.” (Kaplan,2001: 40). Türklerin tarihinde daha ilk dönemlerde, plastik sanat adı altında olmasa da sanatın bu dalının gelişmiş olduğu görülmektedir. Türk dilinin ilk yazılı metni olan Orhun Kitabeleri aynı zamanda Türk plastik sanatlarının da ilk örneği kabul edilmektedir (Keten, 1990: 221). Plastik sanatlar resim, heykel ve grafik olarak kaynaklarda üç başlık altında toplanmaktadır. (Kültür Bakanlığı, 2002b: 7). Eski Türklere ait mezarlarda bulunan balballar heykelde; minyatürler resimde; hat sanatı, kitap süsleme sanatları (tezhip, cilt vb.) gibi dallar da grafik tasarım alanında Türk milletinin gelişmiş bir kültüre sahip olduğunu göstermektedir (Cunbur, 1990: 154-176).

Plastik sanatlardaki gelişme, diğer sanat dallarına nazaran daha az olmuştur. Ancak bu, Türklerin tamamen plastik sanatlardan uzak olduğu anlamına gelmez. Türkler heykel yapımında ısrarcı olmamakla beraber resim ve grafikte önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Türk minyatür sanatı, Türk’ün bedii zevklerini, yaratıcı gücünü, iç dünyasını kâğıt üzerine gösteren önemli sanatlarımızdan biri olmuştur (Gülensoy, 2000: 696). Aynı şekilde Türk milleti yazıyı ‘hat’ ile birlikte sanat hâline getirmiş, yazılan kitapları kitap süsleme sanatları ile yeniden düzenleyip güzelleştirmiştir.

Cumhuriyet’in ilanından sonra diğer sanat dallarında olduğu gibi plastik sanatlarda da Batı’ya yönelme olmuş, önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Plastik sanatlar milletin dünyayı bakışını, ruhundaki sanatsal inceliği yansıtır. Eserler vücuda getirilirken madde, millî zevki yansıtacak biçimde işlenir. Bu eserler vasıtası ile tıpkı müzikte edebiyatta olduğu gibi ortak zevkler ve beğeniler etrafında bir birleşme, bütünleşme sağlanır.

Türk kültüründe önemli yeri olan bir diğer sanat alanı da el sanatlarıdır. Halkın düşünce ve hayallerini gerçekleştirmek için kendi imkânlarını kullanarak, elindeki malzemelerle çeşitli çalışmalar yapması neticesinde ortaya çıkan ürünler halk sanatları el sanatları gibi isimlerle anılmaktadır (Kültür Bakanlığı, 2002a: 97).

El sanatları açısından bakıldığında Türklerin gelişmiş bir kültüre sahip olduğu görülür. Hayvancılıkla uğraşan Türkler, hayvanlardan elde ettikleri yünlerle keçe çadırlar, halı ve kilimler yaparak el sanatlarında ilerleme kaydetmişlerdir. Ulan-Batur yakınlarında bulunan bir Hun kralına ait mezarda yapılan kazıda Türklere ait üzeri işlemeli halı ve kumaşlara rastlanmıştır. Üzerinde erkek portresi ve hayvan resimleri bulunan bu eşyalar Türk sanatının çok eski dönemlerde gelişmiş olduğunu göstermektedir (Turan, 1990: 240).

Türk el sanatları halı ve kilimler, oylar, çoraplar, kuşaklar, elbiseler, başlıklar, heybeler, örtüler, askılar gene el sanatlarında ön plana çıkan eserlerdir.

El sanatları kendi içinde şu şekilde tasnif edilmektedir. Biçki dikiş işleri, dokuma işleri, nakış işleri, örme işleri, toprak işleri, tahta işleri, demir işleri, deri işleri ve inşaat işleri (Kültür Bakanlığı: 2002a, 98-99). Bu tasnif içinde sanatsal özellikleri olduğu ve el işlemeciliğine dayandığı için zanaatlar da bulunmaktadır.

Sanat eserlerinde kullanılan motiflerin ve renklerin kendilerine özgü anlamları vardır. Sanat eserleri onu vücuda getiren ile onu kullanan ya da onunla muhatap olanların oluşturduğu bir sosyal iletişim ortamı oluşturur. “Bu noktada, sanatın, ister istemez topluma yani bir millete özgü olma yönü, niteliği ortaya çıkmaktadır. Sanatkârların ferdi yaratışları, sonuç olarak bir toplumun, milletin kendini ifade ediş ve duyuruş tarzlarını meydana getirir. Burada da sanatın millî niteliği ortaya çıkar.” (M.K.Ö.İ.K.R., 1983: 74).

El sanatları, milletin zevkinin, beğenisinin, ihtiyaçlarının, yaşadığı coğrafyanın izlerini taşır. Ayrıca el sanatlarındaki işlemler milletin ruhundaki inceliği yansıtır. Mesela Anadolu'nun soğuk bir bölgesinde yaşayan bir çobanın giydiği yün çorap bir el sanatı ürünüdür. Sırtına aldığı kepenek de aynı şekilde bir zanaat ürünüdür. Her ikisinde de el emeği, göz nuru vardır. Her ikisi de coğrafi şartların zorluğunu, sahibinin yaşam şeklini yansıtır. Ayrıca Türk insanı ihtiyacını karşılamak için yaptığı bu eşyaları küçük motiflerle süsleyerek ona ruhundaki inceliği yansıtır.

El sanatları ve zanaatlar; babadan oğla, anneden kıza, ustadan çırağa aktarılan bir güzellik anlayışını yansıtır. Tamamen halkın beğenileri ile vücut bulan bu eserler kültürün en saf zenginlikleri arasındadır.

Kültürün bu zenginlikleri eğitim öğretim ortamlarına taşınmalı ve yeni yetişen kuşakların dimağlarına yerleştirilmelidir. Gelişen teknoloji ve değişen hayat şartları ihtiyaçları ve imkânları değiştirse de vücuda getirilen eserlerin yapımında kendini gösterecek millî zevki değiştirmemelidir. Çünkü milletin fertlerini birbirine yaklaştıran bu ortak zevk ve güzellik anlayışıdır. “Bir toplumun paylaştığı ortaklıklar ne kadar çoksa toplum o kadar güçlü, o kadar sağlıklı, o kadar diri olur. Bu, Türk toplumu için de, bütün dünya toplumları için de geçerli olan sosyolojik bir olgudur.” (Kösoğlu, 2005: 10).

Sonuç olarak, Türkçe öğretiminde kültürel zenginliklerimiz olan plastik sanatlarımız ve el sanatlarımız ile ilgili birikimimiz genç kuşaklara aktarılmalıdır.

5.7.1. Türkçe Öğretiminde Kültür Unsuru Olarak Plastik Sanatlar ve El Sanatlarının Kullanılması

Türkçe öğretimi sırasında yapılan etkinliklerde görsel öğelerin kullanılması elzemdir. Çünkü öğretimin kalitesi hitap ettiği duyu kadar artmaktadır. Daha kalıcı bir öğrenme için derslerde kulağa göze ve dokunma duyularına da mümkün olduğunca hitap etmek gerekmektedir. Türkçe derslerinde plastik sanatlarımıza ya da el sanatlarımıza ait eserlerin kullanılması görme hatta dokunma duyularını öğrenme faaliyetine katarak daha kalıcı bir öğrenme sağlarken, kültürümüzün de aktarılması için gerekli ortamı hazırlamış olur.

2005 tarihli Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda, ders kitaplarında bulunması gereken temalar belirtilirken ‘millî kültür’ temasının içine geleneksel sanatlar ve zanaatlar da dâhil edilmiştir. Yani program da bu sanatların ve zanaatların öğrencilere tanıtılmasını, sevdinmesini hedeflemektedir. Bu sebeple Türkçe derslerinde millî kültürün unsuru olan plastik sanatları, zanaatları ve el sanatlarını tanıtan metinlere yer verilmesi gerekmektedir. Ancak Türkçe öğretmenleri sadece metinleri kullanmakla yetinmemelidir. Çünkü özellikle el sanatları ve zanaatlar

hakkında materyal bulmakta pek sıkıntı çekilmez. Aşağıda verilen fotoğraflar Kültür Bakanlığı'nın internet sitesinden örnek olmaları maksadıyla alınmıştır. Türkçe öğretmenleri benzer fotoğraflar bularak sınıfta görsel materyal olarak kullanabilir.

(<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/>, Kasım 2006)

(<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/>, Kasım 2006)

(<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/>, Kasım 2006)

(<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/>,

Kasım 2006)

(<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/>, Kasım

2006)

(<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/>, Kasım 2006)

(<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/>, Kasım 2006)

(<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/>, Kasım 2006)

Türkçe derslerinde el sanatları ile ilgili resim ve fotoğraflar kullanmanın yanı sıra yakın çevreden temin edilebilecek el işlemleri ve süs eşyaları da sınıfa getirilerek materyal olarak kullanılabilir. Böyle bir çalışma daha önce de belirtildiği gibi hem görme hem de dokunma duyularına hitap edeceği için daha kalıcı bir öğrenme sağlar.

Türkçe öğretmeni sınıfa getirdiği el sanatı mahsullerini öğrencilere vererek onların hammaddesi, yapılış şekli, ne işe yaradığı vb. konularda bir iki dakika sürecek hazırlıksız konuşma yaptırabilir. Böyle bir çalışma öğrencinin dikkatini

hakkında konuşulan sanat eserinin üzerinde yoğunlaştıracağı için aynı anda hem kültür aktarımı yapılmış olur hem de öğrencilerin konuşma becerisi geliştirilmiş olur.

Türkçe öğretmenlerinin yapabileceği bir diğer etkinlik de şu şekildedir: Öğretmen resim, heykel ya da grafik sanatları ile ilgilenen bir sanatçıyı veya bir zanaat erbabını sınıfa davet eder ve mümkünse birkaç eserini de kullanmak suretiyle sanatını/zanaatını öğrencilere tanıtmalarını ister. Bu tür bir faaliyet de ilgi çekeceği için kültür aktarımına katkı sağlayacağı gibi öğrencilerin dinleme becerisini geliştirmeye de yardımcı olur.

Sonuç olarak, plastik sanatlar ve el sanatlarıyla ilgili kültürel miras Türkçe derslerinde yapılacak etkinliklerle yeni yetişen kuşaklara aktarılmalıdır.

5.8. MİMARİ

“Kültürü oluşturan değerler arasında mimarlıkla ilgili olanlar büyük yer tutar. Zira yazılı dönem öncesi uygarlıklardan günümüze kalanlar başlıca mimarlık ürünleridir.” (İnceoğlu, 1990: 208). Milletler vücuda getirdikleri mimari eserlerine yaşayış tarzlarını, dinî inançlarını, zevk ve beğenilerini, kültürel ve medeni gelişmişliklerini yansıtır. Mimari eserleriyle yaşadıkları topraklara kendi mühürlerini vururlar. Üzerinden asırlar geçse de bu eserler mevcudiyetini korur ve kendisini yapan milletin kültürel kimliğini asırlar ötesine taşır (Miyasoğlu, 1999: 64). Mesela, günümüzde de kullanılmaya devam eden Uygurlar döneminden kalma su kanalları, hem bir mimari değer taşımakta hem de o dönemde Türklerin yapı işlerinde uzmanlaştıklarını, yerleşik hayata geçtiklerini, taş işlemeciliği zanaatında usta olduklarını ve tarımda ilerlediklerini göstermektedir. Yine aynı şekilde ülkemizdeki harabelere ve antik tiyatrolara bakılarak Eski Yunanlıların gösteri sanatlarında gelişmiş bir kültüre sahip oldukları ve mimaride ilerlemiş oldukları söylenebilmektedir.

Bir kültür unsuru olarak mimarinin önemi, Millî Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda (1983: 58) şu şekilde açıklanmaktadır:

“Yeryüzünde çeşitli, milletlerin mimarisi ve sanat eserleri, onların kültürlerinin bir ifadesidir. Bugüne kadar yaratılan eserler aynı zamanda bir “kültür tarihi”, insanlığın sanat kültürlerinin bir tarihidir. Mabetler, camiler, kiliseler, mezar yapıları, türbeler, kümbetler gibi yüksek sanat eserleri, milletlerin dünya görüşlerinin, inanışlarının açık ifadesini bize aksettirmektedir.”

Türklerde mimarinin çok eski dönemlerde gelişmeye başladığı bilinmektedir. Hatta Türklerin çok eski dönemlerde inşa ettiği bazı yapılar hâlen kullanılmaktadır. Hemen hemen bütün Türk devletlerinde taş işçiliğinin gelişmiş olduğu ve zarif eserler verildiği kaynaklarda yer almaktadır (Aktaran: Kafesoğlu, 2003).

Çoğu Orta Doğu ülkesinde olduğu gibi Türklerde de mimarinin asıl olarak gelişmeye başlaması İslam dininin kabulünden sonra olmuştur. Diğer pek çok kültür unsurunda olduğu gibi mimaride de İslamiyet’le beraber gelişmeye yönelik hamleler artmıştır. (Kafesoğlu, 2003: 398).

Türkler için mimari sadece taşları yontmak, bir biri üstüne dizerek onlarla barınaklar yapmak değildir. Türk milletinin vücuda getirdiği her eserde, manevi bir yön vardır. (Tanpınar, 2001: 125)

Türk kültürü, maddeyle mananın en güzel ve ahenkli bir şekilde birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu sebeple sadece manevi unsurlarla ya da sadece maddi kültür unsurlarıyla Türk kültürünü tanıtmak, anlatmak mümkün değildir. Hatta yanlıştır.

Türk milletinin mimaride gösterdiği başarı bugün üç kıtadaki eserlerle ispat edilebilmektedir. Mimarideki bu üstünlük, Türk milletine şehirleşmede de önemli bir başarı kazandırmıştır. Bir Türk hükümdarı olan Tolunoğlu Ahmet Bey’in Mısır’da bir şehir inşa ettirdiği ve burada çeşme, hamam, su bendi vb. pek çok eser yaptırdığı kaynaklara geçmiştir (Kafesoğlu, 2003: 398).

Türkler tarafından inşa edilen şehirler Türk zevkinin eşsiz eserleri olan camiler medreseler, imarethaneler, türbeler, yol ve köprüler, havuzlar, köşkler ve bahçelerle süslenmiştir. Hatta Türkler, hâkimiyetleri altındaki pek çok şehrin imarını

bizzat kendileri yapmış ve bu şehirleri eserleriyle Türkleştirmiştir. Mehmet Kaplan (2001: 49), Türkler tarafından imar edilen şehirlerin güzelliğini şöyle değerlendirir: “Eski Türk şehirleri dünyanın en güzel şehirleriydi. Avrupalı seyyahlar onların güzelliğini anlatmakla bitiremezler.”

Türk milleti yaşadığı toprakları yüksek mimari ve estetiğe sahip eserleriyle donatmakla kalmamış, yaptıkları cami, medrese, külliye, köşk vb. yapıların bahçe düzenlemelerini de kendi sanatkârane üsluplarıyla yapmıştır. İslam âleminin ilk bahçe kültürü ve çiçekçilik çalışmaları Türklerin kurdukları şehirlerde görülmüş ve hatta Hindistan’a bahçe kültürü Türkler tarafından götürülmüştür (Kafesoğlu, 2003: 398–399). Bu da Türk kültürünün zenginliğinin bir göstergesi olarak kaynaklara geçmiştir.

Bir kültür unsuru olarak mimari, geçmiş nesillerin kültür ve medeniyette geldikleri noktayı, genç nesillere göstermek için kullanılacak önemli bir kaynaktır. Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinden kalan mimari eserler olmasa Türk milletinin ne kadar büyük bir medeniyet kurduğu, bugünkü nesillerin nasıl büyük bir kültür mirasına sahip olduğu anlatılamaz (Miyasoğlu, 1999: 95). Mimari eserleri aracılığıyla nesiller arasında güçlü bağlar kurmak mümkündür.

Mimarinin kültür açısından önemi, şehirlere kültürel bir kimlik kazandırmasıdır. Mesela, Selçuklu da, Osmanlı da mimariye büyük değer vermiş ve onların yaptırdıkları eserler, Türk şehirlerine, Türk’e has bir çehre kazandırmıştır (Kaplan,2001: 48). Anadolu’da hemen hemen her şehrin imarında Selçuklu, Osmanlı ve bu iki devlet arasında kurulan beyliklerin damgasını ve ruhunu görmek mümkündür. Bugün bu şehirlerin, barındırdıkları camiler, türbeler, külliye ve imarethaneler, hastane ve tekkelerle Türk kimliği taşıdığını, Türk’ün ruhundaki sanatsal kabiliyetleri yaşattığını söyleyebiliriz. Hem Selçuklu Devleti hem de Osmanlı Devleti, sadece Türklerin yaşadığı bölgelere imar götürmemiştir. Diğer milletlerin yaşadığı topraklara, halkın dili, dini ve ırkı gözetilmeksizin, Türk’ün adalet anlayışı ve hoşgörüsünü gösteren binlerce eser inşa edilmiştir. Sadece Bulgaristan’da 2356 cami ve mescit, 142 medrese, 273 mektep, 174 tekke ve zaviye, 42 imaret, 116 han, 113 hamam, 27 türbe, 24 köprü, 16 kervansaray, 74 çeşme, saat

kuleleri, hastaneler, bedestenler, kütüphaneler, Türkler tarafından inşa edilmiş eserleridir (http://www.bilimarastirmavakfi.org/Turkiye_ve_Balkanlar/). Bu eserler, birer kültür hazinesi olduğu gibi aynı zamanda, Türk milletinin kültürel zenginliğini ifade eden birer belge niteliğindedir.

Bir kültür unsuru olarak mimari, kültürün diğer unsurlarından etkilenmiştir. Mesela, Türklerde cami en ufak yerleşim biriminde bile kesinlikle inşa edilmesi gereken bir yapı olmuştur. Bu sebeple çok küçük yerleşim birimlerinde dahi mutlaka bir cami bulunur (Miyasoğlu, 1999: 93). Bu, mimari ile kültürün diğer bir unsuru olan din arasındaki etkileşimi göstermektedir. İslam dini ile beraber Türk'ün kültür hayatına giren ibadethaneler, Türk milletince, mensubu oldukları dinle beraber gidilen her coğrafyaya götürülmüştür.

Mimari eserlerini kültür açısından önemli kılan bir diğer özellik, bu eserlerin bir sanat köprüsü görevini yüklenmiş olmasıdır. “Ahşap ve taş oymacılığı, çinicilik, renkli cam işçilikleri ve diğer süsleme sanatları mimari yapıtlar yoluyla gelişme ve günümüze aktarılma imkânı bulmuşlardır. Bu mimari yapıtlarda çeşitli yan sanatların çeşitli üslupları canlılıklarını koruyabilmişlerdir.” (İnceoğlu, 1990: 209). Mesela camilerdeki minberlerin, mihrapların, kapı ve pencerelerin Türk halkının beğeniyle kullandığı özel süsleme usulleriyle bezenmiş, ahşap işçiliğinin muhteşem örnekleri olması, halı ya da kilimlerin özenle seçilen Türk motifleriyle dokunmuş olması, kültürel zenginliğimizin birer göstergesi olarak kabul edilmelidir. Cami ve mescitlerde duvar süslemelerinde kullanılan eşsiz hat örnekleri ve çiniler Türk milletinin ibadethanelerine verdiği değeri göstermekle beraber Türk'ün zevk ve beğenisini gözler önüne sermektedir. Süleymaniye, Selimiye vb. pek çok cami dünyada eşine rastlanamayacak bir kültür hazinesinin, bir mimari üslubunun ve Türk'ün sanat dehasının birer numunesidir. Sonuç olarak, mimari eserleri, inançtan sanata, millî zevk ve beğeniden sosyal dayanışmaya, dünya görüşünden el işlemeciliğine pek çok kültür zenginliğini bünyesinde barındıran önemli kültür hazineleridir.

Türkler tarafından inşa edilen eserlerin dikkate şayan noktalarından biri de yapıların mimarisi, süslemesi ve tefrişindeki simetrikliktir. Türk milletinin var

olduğu günden bu yana taşıdığı düzen anlayışı mimarisinde de görülür. Mesela, saraylarda, türbelerde süslemeler ve mekân tanzimi simetrik olarak yapılagelmiştir. Aynı şekilde camilerde tek olarak bulunan minber, mihrap, kürsü vb. kısımlar dışındaki genel yapı simetriktir. Camide tek olarak bulunan bölümler ise kendi bünyelerindeki ahşap, çini vb. işleme ve süslemelerde simetriklik gösterir. Bütün bunlar Türk kültürünün, Türk düşüncesinin, Türk beğenisinin eşyaya aksettığını göstermektedir.

Sanat tarihi ile ilgili kaynakların büyük çoğunluğu Türk mimari eserlerini tarz ve üsluplarıyla, eserlerin yapımında etkili olan sanat anlayışı ve sanat akımlarıyla değerlendirmektedir. Ancak ilköğretim 6-8. sınıf öğrencilerinin bu tür değerlendirmeleri kavrama ve benimsemeleri beklenemez. Bu sebeple bu çalışmada, yapıların sosyal yaşantıyı ve manevi hayatı yansıtan özelliklerine değinilecektir. Değerlendirmeye geçmeden önce mimari yapıların neler olduğu genel bir liste hâlinde verilecek ve örnek olarak birkaç tanesi değerlendirilecektir. Buna göre, Türk mimari eserleri şöyle sıralanabilir: Camiler, mescitler, namazgâhlar, medreseler, tekkeler, zaviyeler, nazireler, türbeler, makamlar, mezarlar, mezarlıklar, evler, yalılar, köşkler, konaklar, saraylar, kasırlar, mektepler, bedestenler, hanlar, kervansaraylar, köprüler, çeşmeler, sebiller, hamamlar, ılıcalar, su kemerleri, su bentleri, su terazileri, kaleler, şehitlikler, anıtlar vb. (M.K.Ö.İ.K.R., 1983: 58).

Camiler mimari eserler içinde en dikkat çekici olanıdır. Karahanlılar ve daha sonra gelen Türk devletlerinde mimarinin ana unsuru camiler olmuştur. Bu, yönetimlerin ve halkın İslam dinine olan bağlılığını, yönetimde İslam ilkelerini yaşatma ve yayma kararlılığını göstermektedir (Toner, 1990: 198). Camiler, İslam dininin kabul edilmesinden bir müddet sonra bir memleketin Türk toprağı olduğunu gösteren yapılar hâline gelmiştir. Günümüzde Asya, Avrupa ve Afrika'da Türkler tarafından yapılan camiler, Türk milletinin hâkimiyetinin delili olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca camiler daha önce belirtildiği gibi mimari dışındaki pek çok sanat dalının yaşamasına ve günümüze kadar taşınmasına vesile olmuştur. Türkler tarafından yapılan camilerde kullanılan tefriş malzemesi ve süslemeler, kendilerine

hayat veren Türk milletinin yaşayışını, ihtiyaçlarını, zevk ve beğeni ölçülerini, inançlarını ve inançlarına verdiği değeri göstermektedir (Toner, 1990: 198).

İbadethanelerin üzerinde durulması gereken bir diğer kültürel özelliği, kültürün farklı bir anlayışını mimaride yaşatmasıdır. Eskiden cami mimarisinde kullanılan küçük ancak anlamlı bir unsurun, Türk kültüründe çok önemli bir yeri vardır. Türklerde gerek devletin ileri gelenleri gerekse halk, hâli vakti yerinde olduğu müddetçe ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmiş, zor zamanlarında onlarla dayanışma içinde olmuştur. Bu yardımı yaparken ihtiyaç sahiplerinin gururunu incitmemek için caminin muhtelif duvarlarına açılan küçük delikleri kullanmışlardır. İhtiyacı olanlar, buralara hayır sahipleri tarafından bırakılan paralardan sadece kendilerine lazım olan miktarda parayı alıp kullanmışlardır. İhtiyaç duyulandan fazlasının alınmaması, tamah etmemenin ve elde olanla yetinmenin Türk kültüründe sağlam bir yer edindiğini göstermektedir. Bu açıdan bakılırsa, mimariden hareketle kültürün diğer bir yönü olan ahlak ve dünya görüşü hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından kurum olarak işlevselliğini yitiren tekke ve zaviyeler, mimari değerleri bakımından Türk milletinin sanatsal ruhunu yansıtan birer kültür hazinesi olma özelliklerini yitirmemişlerdir. Cumhuriyetten önce tekke ve zaviyelerin Türk milletinin manevi hayatını besleyen bir işlevi vardır. Özellikle Anadolu ve diğer fethedilen toprakların Türkleşmesi ve İslamlaşmasında bu kurumlar mühim bir görev ifa etmiştir. Ayrıca belirli ölçülerde çevredeki halka din eğitiminin verildiği bu kurumlar Türk'ün sosyal hayatında eğitim kurumu olarak da yer edinmiştir.

Tekke, zaviye ve dergâhların Türk kültüründe önem arz eden bir diğer tarafı ise Türk tasavvuf edebiyatçılarının yetiştiği, yaşadığı, terbiye aldığı, manevi olarak beslendiği yerler olmasıdır. Bu yönüyle teke ve zaviyelerin Türk kültüründe mimari değerleri kadar manevi değerleri de vardır ve bunların genç kuşaklara öğretilmesi, kültürel özelliklerinin aktarılması gereklidir.

Türbeler, Anadolu'da ve Türklerin daha önce hâkim oldukları topraklarda bulunan önemli dinî yapılardır. Türk milleti, İslam dinine hizmet etmiş, halkı

eğitmeye aydınlatmaya gayret göstermiş din ve devlet büyüklerine yaşamlarında olduğu gibi öldükten sonra da değer vermiş, hürmet göstermiştir. İslam âleminde görülen bu vefakârlık, özellikle Türklerde baskın olarak göze çarpar. Diğer bazı İslam ülkelerinde din ve devlet büyüklerinin mezarlarına Türklerde olduğu kadar önem verilmez. Oysa Türkler, türbeler inşa ederek değer verdikleri insanları sürekli saygıyla, hürmetle hatırlamış ve hatırlatmıştır. Türk halkı Ramazan ayında, bayramlarda, cuma günlerinde ve kandillerde bu türbeleri ziyaret etmiştir ve etmektedir. Ayrıca, Türk kültüründe ölümün yüzünün yumuşatıldığı yerler türbelerdir. Maneviyat ve maddiyatın iç içe yaşadığı bu yapılar, hem mimari özellikleriyle hem de manevi değerleriyle Türk kültüründe önemli bir kültürel değer olarak genç nesillere tanıtılmayı beklemektedir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer yapı da imaretlerdir. İmaretler, sosyal hizmet için inşa edilmiş yapılardır. Bu yapılar Türk milletinin sosyal dayanışmaya verdiği önemin delilleridir. Anadolu'daki pek çok şehirde imaretler bulunmaktadır. Genellikle imaretler Selçuklu ve Osmanlıda han, hamam ve kervansarayla beraber camiye tamamlayan unsurlar olarak göze çarpar (Miyasoğlu, 1999: 93). İmaretlerde fakirler yeme içme vb. hayati ihtiyaçlarını gidermiştir. Toplumsal huzura önem veren Türk milleti, bu türden yapılarla toplumun genelinin ihtiyaçlarına cevap vermiş ve düzensizliklerin önüne geçmiştir. Buradan hareketle Türk kültüründe yardımseverliğin ve sosyal adaletin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Üzerinde durulması gereken diğer bir sosyal yapı da hamamlardır. Gerek Selçuklu gerekse Osmanlı döneminde hamamlar imaretlerle birlikte bazen de müstakil olarak inşa edilmekte ve halkın temizlik ihtiyacı buralarda giderilmektedir. Zamanla hamamlar kültürümüzde 'gelin hamamı, düğün hamamı' gibi çeşitli geleneklere ev sahipliği etmiştir. Hamamlar, Türk kültüründe temizliğe verilen önemi göstermesi bakımından önemlidir.

Köprüler de sosyal hizmet amaçlı yapılar olup inşa edildikleri yörenin bazen can damarı olmuş, hatta Türklüğün ve Müslümanlığın sembolü olmuştur. Mesela, Hırvatlar tarafından savaş sırasında yıkılan Mostar Köprüsü, hem işçiliği hem de mimarisi ile Türk'ün kabiliyetlerini ortaya koymasından dolayı önemli olduğu kadar

bu köprü burada yaşayan Müslüman halkın savaş boyunca âdeta direnç kaynağı olmuştur. Buna benzer binlerce eser bugün üç kıtada Türk kimliğini yaşatmaktadır.

Su kemerleri ve çeşmeler, Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde sosyal hizmet amacıyla yapılan eserler arasında yer almaktadır. Özellikle çeşmeler, her yerde yaygın olarak görebileceğimiz, küçük ancak bir milletin dünya görüşünü ve bir kültürü terkip hâlinde ifade edebilen güzide eserlerdir. İster şaşaalı bir sanat eserinden ister sade bir yapıdan içilsin, Türk kültüründe su, imandan gelen temizliktir, içireni berhudar eden nimettir, su gibi aziz olmaya vesile olan iyiliktir. Bu nedenle çeşmeler, Türk kültüründe, her köşe başında rastlanan, küçük, ama manası derin birer motiftir.

Saat kuleleri de sosyal hizmet amaçlı yapılan diğer mimari eserleri arasında değerlendirilebilir. Saat kuleleri daha ziyade süslemeli, göz alıcı bir mimari üsluba sahiptir. Mimarların sanatsal maharetlerini sergiledikleri bu kuleler kültürümüzün zenginlikleri arasında değerlendirilir.

Mimari eserlerimiz içinde değerlendirebileceğimiz kervansaraylar ve hanlar ticari yapılardır. Türkler asırlar boyunca doğu ile batı arasındaki ticaret yollarını kontrolleri altında tutmuşlardır. Ticaret yolu üzerinde yer alan illerimizin pek çoğunun merkezlerinde kervansaraylar, ilçe ve beldelerde de hanlar bulunmaktadır. Önemli noktada şudur ki, bu merkezler din, mezhep ve millet ayrımı yapmaksızın ücretsiz hizmet vermiştir. Ayrıca han ve kervansaraylar basit bir barınma ihtiyacını karşılamaktan ziyade ticaretin gelişmesine, bilgi ve kültürün aktarılmasına ve bulunduğu çevrenin güvenliğinin sağlanmasına katkı sağlamıştır.

Selçuklu ve Osmanlı gezici tüccarlar için yaptırdıkları han ve kervansarayların yanında yerleşim yerlerinde sabit çalışan tüccarlar için de çarşılar ve bedestenler yaptırmıştır. Mesela, İstanbul'daki Kapalı Çarşı ve pek çok ilimizde bulunan bedestenler Türk milletinin mimari becerisinin yanında ekonomik ve sosyal hayatı hakkında bilgi vermektedir. Yeni yetişen nesillerin rahatlıkla görüp tanıyabilecekleri, mimarisinde Türk-İslam motifleri taşıyan bu eserlerin tamamına yakını günümüzde de kullanılmaktadır.

Türklerin hayatında eğitimin önemli bir yeri vardır. İslamiyet'in kabulünden sonra eğitime verilen önem daha da artmış ve devlet adamları hızla yeni okullar açmıştır. Selçukluların ve Osmanlıların inşa ettikleri medreseler birer şaheser niteliğindedir (Toner, 1990, 198). Türkler mektep ve medreselerin yanına kütüphaneler de inşa etmiştir. Bu kütüphaneler dönemlerinin en kapsamlı kitaplıklarıdır. Selçuklu ve Osmanlı devletleri döneminde yapılan pek çok eser gibi bu yapılarda da üstün sanatsal vasıflar vardır. Tarihte bu kurumların bulunduğu şehirlerin birer kültür merkezi hâline gelmiş olması Türklerin kültürel zenginliğinin birer delilidir.

Türk mimarisinin ulaştığı en son noktayı camiler ve saraylarda görüyoruz. Aynı şekilde bir diğer kültür hazinesi de ise saraylardır. Türkler tarafından yapılan saraylar dünyada eşi benzeri olmayan birer zenginliktir. Saraylar, mimari özellikleri bakımından en üst noktada bulunan yapılar olup gerek kullanılan malzeme gerek işçiliğiyle Türk milletinin pek çok kültürel zenginliğini bünyesinde toplamaktadır.

Mimari eserler arasında değerlendireceğimiz diğer yapılar ise köşk ve yalılardır. Bu yapılar daha ziyade devlet ileri gelenlerinin ikamet amacıyla şahsi mülkleri olarak yaptırdıkları binalardır. Bu eserlerin büyük bir çoğunluğu eski Türk devletlerine merkezlik etmiş şehirlerdedir. Özellikle İstanbul'da pek çok yalı ve köşk bulunmaktadır. Türkler yaşadıkları mekâna da daima önem vermişler ve “dünyada mekân ahirette iman” sözüyle bunu belli etmişlerdir. İlk Türk şehirlerden başlayarak bugüne kadar Türkler tarafından inşa edilen pek çok şehirde köşklere rastlamak mümkündür. Köşklerin yapımında Türk sanatı göze çarptığı gibi bahçe düzenlemelerinde de özenli bir çalışma görülmektedir.

Son olarak değinilmesi gereken mimari yapılar, şehitlik ve anıtlardır. Bu yapılar, milletin hayatındaki önemli olayların gelecekte de yaşatılması ve gelecek nesillere tanıtılması için yapılır. Günümüzde Kurtuluş Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'nda yapılan mücadeleleri hatırlatmak için pek çok yerde şehitlik ya da anıtlar yapılmıştır. Şehitlikler ve anıtlar milletin kültür hayatındaki etkili izleri nesilden nesile aktarır.

Türkler tarafından inşa edilen yapılar, hem mimarisi hem işçiliği hem de Türklerin manevi dünyasını yansıtan zenginlikleriyle geçmişten devralınan ve geleceğe devredilecek önemli kültür değerleridir.

Sonuç olarak mimari, millî kültürün farklı sanat dallarını yaşatan, koruyan; milletin zevk ve beğenilerini, dünya görüşünü, inançlarını, ahlak anlayışını, manevi dünyasını yeni nesillere aktaran önemli bir kültür unsurudur.

5.8.1. Türkçe Öğretiminde Bir Kültür Unsuru Olarak Mimarinin Kullanılması

İlköğretim okullarında okutulan derslerin müfredat programlarında mimari ile ilgili kültür unsurlarını aktarmaya yönelik herhangi bir amaç bulunmamaktadır. Ancak derslerin içerikleri incelendiğinde Türkçe derslerinin bu aktarımı yapmak için en uygun ders olduğu görülecektir.

Türkçe derslerinde kullanan metinlerde mimari ile ilgili metinlerin kullanılması, kültürün mimari ile ilgili unsurlarını aktarmada faydalı olacaktır. Ancak metinlerde, yapıların fiziki özelliklerinin yanı sıra yukarıda bahsedilen manevi ve sosyal hayatı yansıtan özellikleri tanıtılmalıdır. Öğrencilerin çevrelerinde gördükleri eserlerin farkına varmaları ve bunların kültür hayatımızdaki yerini kavramaları ancak bu şekilde mümkün olur. Mesela aşağıda verilen metin bir gezi yazısı olup Türkçe derslerinde bir mimari eseri tanıtmaya bakımından kullanılabilir bir eserdir. Bu ve benzeri metinler Türkçe derslerinde kullanılmalıdır.

“... ”

İshak Paşa, IV. Murad dönemi paşalarındandır ve sınırda mekân tutup Erzurum'dan İran'a dek uzanan yörenin de tek egemeniymiş.

Yürüyün, vakit ilerliyor çünkü ve gün kavuşmadan koca İshak Paşa sarayını bir tamam görmek, tanımak işimiz.

Birinci avludasınız. Durun ve bakının çevrenize: Sol yanımız saray muhafızlarıyla sipahilerin atlarına aittir. Onların ve konuk atlı beylerin atlarıyla mekkârelere ayrılmıştır. Çeşme, sulaktır.

İkinci avluya sütunlu, kemerli bir kocaman kapıdan geçeceksiniz. Üstünde anlamını çıkaramadığınız eski Türkçe

Yürüyün, sağınızdaki kubbenin altında Çolak Abdi Paşa ile ailesi¹ yatmaktadır.

Derler ki: “Saray iki kattı ve tam 366 odası vardı. Mutfağı, hamurhanesi ve fırını dâhil bir bahçesi vardı, dillere destan, görülmelere değerdi. Abdi Paşa'nın, sonra da İshak Paşâ'nın haremi bu bahçeye çıkar, güller derer, kollarında narin sepetler, sepetlerde cennet bahçesinin çiçekleri, salına salına gezinirlerdi. Kuşların enva-ı bu bahçeye gelir, şakır, daldan dala konarlardı.

Bahçeye bakardı bütün odalar. Güneş alır, taze hava solurdu. Her biri taştan odalardı ama her odada duvar içine gömülü ocaklar görürdünüz. Ocakların mermer dumanlıkları incecik nakış oymalı işlemeliydi. Dışarıda kar-kış kıyametken bu taş odalar külhan gibi sıcak olurdu.

Hamam, bu odalara bitişik yapılmıştı. İstanbul'un paşa hamamları gibi hamamlardı, ne bir eksikti onlardan, ne bir fazla. Doğubayazıt'ta, kendinizi İstanbul'da sanabilirdiniz.

Büyük salon, koca İshak Paşa'nın maiyetini toplayıp meşveret ettikleri salondur. Dört bir yanı taştandı. Duvarlar ayetlerle süslenmişti ve yerinde şöyle seslenmekteydi:

*“İshak meram üzre kerem kıldı cihanı
Bin yüz doksan dokuz buna oldu tarih”*

Bu, ola ki, düşülen beyit ile sarayın yapım tarihidir. Resmî kayıtlara bakılırsa, sarayın yapımına Hicrî 1100 yılında başlanmış ve 1199 yılında da bitirilmiştir.

Büyük salondan Paşa Efendi'nin özel dairesine geçiyorsunuz. Burası da o büyük salondan farksız bir büyüklüktedir, bilesiniz. Çok, ama çok büyük bir pencere salonu ışıklara boğmaktadır. Duvardaki oyulu boşluk, kitaplık olmalıdır.

İshak Paşa, görgülü, ince beğenili, gerçek bir İstanbul adamıydı, derler. Bunun kanıtını onca yıkıklığa karşılık yine de gözlerinizle görürsünüz. Sarayın içi, kapı üstleri, duvarlar ve sütunlar beyitler ve ayetlerle dolu olduğu kadar taş ustalığına da örneklik etmektedirler.

---

¹ Yazar metnin aslında ‘ailesi’ kelimesinin yerine familyası kelimesini kullanmaktadır. Ancak bu kelime ilköğretim okulu öğrencileri için uygun olmadığı için çalışmada ‘ailesi’ kelimesi kullanılmıştır.

İshak Paşa sarayını gezerken bir nokta daha ilginizi çekecektir: Konuk odaları... Sayılamayacak kadar çok konuk odasına sahip sarayda bu odalar genelde yöreyi çok iyi gözlemleyecek bir biçimde konumlandırılmıştır. Hangi odanın hangi penceresinden bakarsanız bakın, Ağrı karşınızdadır. (Bu, bir an için size yadırgatıcı gelecektir, biliyorum. Yalnızlık. Doğa ile karşı karşıya kalış ve içinizin soğuyup ürperişi. Belki birazcık da korku. Yine bir an için kendinizi dünyadan kopmuş, kimi kimseniz, sanki ortada tek başınıza kalmış gibi duyabilirsiniz de... Bu, İshak Paşa sarayının gizemlerindedir, bilebilirsiniz.)

Geldik sarayın camisine. Cami ile saray adeta özdeşleşmişlerdir. Alımlı bir camidir. Sarayın yıkıldığı camiye de ulaşmıştır. Kubbeleri, kemerleri yıkılıp yerle yeksan olan saraya karşılık (inanılmaz bir şey) cami yine de ayakta kalmış, kalabilmiştir. Arkadaki kadınlar bölümü de sapaşağlamdır hâlâ. O gördüğünüz küçük kapı, kadınlar kapısıdır. Hareme inilir, haremden gelinirmiş.

Avlulardan bir başka avluya geçelim mi?

Kırmızı künkler, dağlardan kale içine ve saraya gelen sulara ait künklerdir. Derler ki; bir vakitler bir de su deposu vardı ve tam camiye yakın bir yerdeydi. O depodan sarayı dört bucağına gider, her çeşmeden, her musluktan akarmış.

Dönüşte anlatacak ilginç şeylerin başında, sarayda hiç ama hiç ahşaba, tek bir ağaç işine olsun rastlamadığınızdır. Kim bilir, belki de bunca yüz yıllara karşılık olanca direncini taştan yapılmasına borçluydu da ondandı bu.

Sarayın dışında İshak Paşa'nın türbesini de görmeden gitmeyin. Saray kapısının tam karşısına düşen bu küçük tepe İshak Paşa sarayı mezarlığıdır. Ağaçsız, çıplak, yoz bir tepedir.”(K., 2001,139-141)

Aynı şekilde Ahmet Hamdi Tanpınar (1994:178-179)'a ait aşağıdaki metin, mimari ile ilgili kültürel birikimimizi aktarmak için kullanılabilir.

“İstanbul, büyük mimarî eserlerinin olduğu kadar küçük köşelerin, sürpriz peyzajların da şehridir. Hattâ iç İstanbul'u onlarda aramalıdır. Büyük eserler ona uzaktan görülen yüzünü verirler; ikinciler, ise onu çizgi çizgi işleyerek portrenin içini dolduran, büyük tecridin kurduğu çerçeveyi bin türlü psikolojik hal ile yaşanmış hayat izleriyle tamamlayan eserlerdir. Şüphesiz bunlarda da asıl söz gene mimarlığındır. Fakat bu mimarlık Bayezid, Süleymaniye, Ayasofya, Sultan Ahmed, Sultan Selim yahut Yeni Cami gibi etrafındaki her şeye kendi nizamını kabul ettiren bir saltanat değildir. Bunlar

şehrin mahremiyetinde âdeta eriyip ona karışmış, hissini veren küçük camiler, medreseler, büyüklerin yanında en mütevazı nispetlerine indirilmiş çeşmelerdir ve zaten kendileriyle değil içlerine girdikleri terkiplerle güzeldirler. Birdenbire hiç beklemediğiniz bir yerde mermer bir çeşme aynası veya kapı çerçevesi, iyi yontulmuş taştan beyaz bir duvar size gülümser, iki servi, bir akasya veya asma, küçük ve üslupsuz bir türbe yahut küçük bir bahçe sanacağınız bir mezarlık orada tatlı bir köşe yapar. İlk bakışta tanzimi büyük bir gayrete muhtaç olmayan bir tiyatro veya opera dekoruna benzeteceğiniz bu köşe, biraz derinleştirilse şehrin tarihinden bir parçadır. Türbede fetih günü şehit düşen bir veli yatar. Camii III. Mehmed zamanının bir defterdarı yaptırmıştır, çeşme I. Abdülhamid sarayının kadınlarından birinin hayratıdır. Yanı başındaki mezarlıkta, herkesin malı olan bir Hüvelbâki'nin altında büyük bir hattat veya musiki ustası gömülmüştür.

Bu küçük köşeler kadar çekici ve zevkli şey pek azdır. Bunlar bir yığın inanç, gelenek, sevkitebî haline gelmiş zevk ve birçok tesadüf ve hatta asırların ihmaliyle olmuş terkiplerdir. Güllü, serviyi, yahut çınarı yetiştiren, her mevsim erguvanı kızartan, salkımların kandillerini asan, tabiatın cömertliğinden başka hiç bir israf ve debdebeleri yoktur. Onlar zaman içinde damla damla teşekkül etmiştir.

...”

Türkçe öğretmenleri derslerde mimari eserlerin resim veya fotoğraflarını kullanmalıdır. Bu çalışma öğrencinin görme duyusuna hitap edeceğinden kalıcı bir öğrenme sağlar. Özellikle afiş, resim ve poster gibi materyaller Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı il müdürlüklerinden temin edilebileceği gibi Kültür ve Turizm Bakanlığının internet sitesinden de alınabilir. Üstelik çoklu zekâ kuramına göre, Türkçe derslerinde kullanılan materyallerin farklı duyulara hitap etmesi, kültür aktarımında başarıyı artıracığı gibi dersin diğer hedeflerine ulaşmasında da başarı düzeyini artıracaktır.

Okul gezileri, kültürün mimari ile ilgili değerlerini aktarmak için önemli fırsatlardır. Türkçe öğretmenlerince ya da okul idaresince çevredeki mimari değeri yüksek mekânlara geziler düzenlenmelidir. Mimari eserlerin kültürel özellikleri hakkında geziler sırasında bilgi verilmesi daha kalıcı öğrenme sağlar. Çünkü bu tür faaliyetler daha fazla duyu organına hitap ettiğinden öğrencinin ilgisini çeker,

merakını artırır. Kültürel kimlik gelişiminin ikinci safhasında gerçekleşen benimseme, beğenme, sevme davranışlarının gerçekleşmesi için bu çalışmalar yapılmalıdır.

Türkçe derslerinde yapılan sözlü ve yazılı anlatım çalışmalarında öğrencilerin yakın çevrelerindeki mimari eserleri ya da gezip gördükleri yerlerdeki yapıları tanıtmaları istenebilir. Bu türden çalışmalar öğrencinin bu kültür unsurları hakkında düşünmesini ve bilgilerini dillendirerek pekiştirmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak, Türkçe derslerinde kültür aktarımı kapsamında kültürün mimari ile ilgili unsurları aktarılmalıdır. Kültür unsurlarının aktarılması için düzenlenecek geziler ve kullanılacak materyaller derse karşı ilgiyi artıracığından Türkçe dersinin diğer kazanımlarına ulaşılmasında da faydalı olacaktır.

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Eğitim, ilk insandan günümüze kadar insan hayatında önemini hiç yitirmeyen bir olgudur. Toplumlar eğitim yoluyla kültürel değerlerini ve millî (kültürel) kimliklerini yeni yetişen kuşaklara aktarmıştır. Eğitimin en önemli amacı bu aktarımı sağlayarak millî varlığın devamlılığını temin etmektir. Bu açıdan bakıldığında Türk millî eğitiminin en temel gayesi, Türk milletinin millî varlığını baki kılmak için Türk kültürünü yeni yetişen nesillere aktarmak ve onların kültürel kimlik gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Bu bilgiler ışığında ‘kültür aktarımı’ ve ‘kültürel kimlik’ kavramlarının araştırılması gerekli görülmüştür. Yapılan araştırmalar neticesinde kültür aktarımının, çeşitli yollarla millî kültürün yeni yetişen nesillere anlatılması ve kavratılması işi olduğu görülmüştür. Kültürel kimlik kavramı ile ilgili araştırmalar neticesinde ulaşılan sonuç ise şu şekildedir: Kültürel kimlik, millete ait kimliktir. Milleti diğer milletlerden farklı kılan özelliklerin bütünüdür. Daha açık tanımıyla kültürel kimlik; ferdi, diğer milletlere mensup olan fertlerden farklı kılan; dil, din, tarih ve diğer kültür unsurlarının ferdin tutum ve davranışlarına yansımaları neticesinde oluşan; bir millete mensubiyeti gösteren özellikler bütünüdür.

Kültürel kimlik, doğuştan getirilmeyip sonradan öğrenilenlerle kazanılmaktadır. Çocuk, mensubu olduğu milletin karakteristik özelliklerini eğitim yoluyla öğrenip kendine mal ederek davranışlarına yansıttıkça millî kimliği temsil eden tutum ve davranışlar geliştirecek hâle gelir. Devlet, örgün eğitim yoluyla öğrencinin kültürel kimlik gelişiminin sağlıklı bir şekilde tamamlanmasına yardımcı olmak zorundadır. Örgün eğitim kurumlarında okutulan dersler içinde çocuğun kültürel kimlik gelişimine katkı sağlayacak en önemli dersin Türkçe dersi olduğu kanaati oluşmuştur.

Çalışmada kültürel kimliğin gelişim süreci ve bu sürece Türkçe öğretiminde yapılacak kültür aktarımının katkısı şu şekilde tespit edilmiştir: Kültürel kimliğin gelişimi üç aşamada gerçekleşir. İlk aşamada kültür çocuk tarafından gözlem ve taklit yoluyla edinilir ya da kültür eğitim yoluyla çocuğa aktarılır. Bu aşamada kültür sistemli ve sistemsiz olarak iki şekilde aktarılır. Sistemsiz aktarımda kültürü aile ya da diğer çevreler (arkadaş çevresi, akrabalar, medya vb.) bireye aktarır. Sistemli kültür aktarımı ise okulda yapılır. Okulda kültürün aktarılması için en uygun dersin Türkçe dersi olduğu görülmüştür. Türkçe dersinde Türk dili öğretilirken Türk kültürü de çocuğa aktarılır. Dil öğretimi aynı zamanda doğal bir kültürlenme sürecidir.

Kültürel kimlik gelişiminin ikinci aşamasında bireye aktarılan kültür unsurları, birey tarafından sevilip benimsenir, bu kültür unsurlarına karşı birey olumlu tutum geliştirilir. Türkçe derslerinde kullanılan metinler ve yapılan faaliyetler, kültür unsurlarını sanatsal bir ifadeyle, bireyin ilgi ve beklentilerine uygun bir tarzda öğrenciye sunduğu için çocuğun kültür unsurlarını sevmesine, benimsemesine katkıda bulunur.

Kültürel kimlik gelişiminin sonuncu aşamasında, birey tarafından sevilen, benimsenen kültür unsurlarını, bireyin kendine mal edip kendini bu kültür unsurları ile ifade etmesi, onları davranışlarına yansıtması gerekir. Bu aşamada da Türkçe öğretiminde yapılan kültür aktarımının etkisi görülür. Bireyin kültürel kimliğini yansıtan davranışları Türkçe derslerinde yapılan faaliyetlerle pekiştirilir. Böylece kültürel kimlik gelişiminin bütün aşamalarında, Türkçe öğretiminde yapılan kültür aktarımının katkısı sağlanır ve devletin vatandaşlarının kültürel kimliğinin gelişimi ile ilgili görevi yerine getirilmiş olur.

Türkçe öğretiminde kültür aktarımını gerekli kılan diğer sebepler de araştırılmış ve şu sonuca ulaşılmıştır: Millî birlik ve beraberlik ortamının tesis edilmesi, Türk kültürünün geliştirilmesi, yeni yetişen nesillerin sosyal hayata intibakının sağlanması, öğrencilerin kişisel gelişimlerinin sağlıklı olması, sosyal ve kültürel değişimlerin milletin menfaatlerine uygun olarak yönlendirilmesi, kültür emperyalizmine karşı direnç oluşturulması, kültürel erozyonun engellenmesi, siyasi rejimin korunması, yeni yetişen nesillerde millî şuurun oluşturulması ve millî

bütünlüğe yönelik iç ve dış tehditlere karşı millî şuurun canlı tutulması için Türkçe öğretiminde kültür aktarımı yapılmasının gerekli olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıdaki görüşler doğrultusunda Türkçe derslerinde kültür aktarımının sistemli ve planlı bir şekilde yapılması gerektiği görülmüştür. Ancak Türkçe derslerinde yapılacak her türlü faaliyet millî eğitimin, ilköğretimin ve Türkçe öğretiminin amaçlarına uygun olmak zorundadır. Bu sebeple Millî Eğitimin Temel Kanunu, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği ve Türkçe müfredat programları amaçları kültür aktarımı açısından incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Millî Eğitim Temel Kanunu'nda, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde, 1981 tarihli Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı ve 2005 tarihli İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda belirtilen amaçlardan bazılarının Türkçe öğretiminde kültür aktarımını zorunlu kıldığı görülmüştür. Ancak ne belirtilen kanun ve yönetmelikte ne de Türkçe dersi müfredat programlarında kültür aktarımının hangi metot ve tekniklerle, ne türden materyalleri kullanarak yapılacağı, kültürün hangi unsurlarının öğrencilere aktarılacağı konusunda açıklama yapılmadığı görülmüştür.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Türkçe derslerinde aktarılması gereken kültür unsurları tespit edilmiş ve bu unsurların öğrencilere nasıl aktarılacağı hakkında örnekler verilmiştir. Dördüncü bölümünde yapılan tespitler şu şekildedir:

Türkçe derslerinde kültürel kimliğin en önemli alameti olan dil öğretilirken dilin kültürel özelliklerinin de öğrencilere aktarılması gerektiği, öğrencilerin Türk dilini sevmeleri ve dili en iyi şekilde kullanmaları için gerekli tedbirlerin alınmasının şart olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Toplumsal hayattaki pek çok davranış şekli ve tutumun kaynağı dindir. Türk millî kültürünün ve Türk karakterinin, Türk dilinden sonraki ikinci büyük kaynağı İslam dinidir. (Güngör, 1999: 14). Din ayrıca kültürel kimliğin alameti sayılmaktadır. Bu sebeple kültürün dinî unsurlarının Türkçe derslerinde öğrencilere aktarılması ve benimsetilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Edebiyat hem bir kültür unsuru hem de kültür taşıyıcısıdır. Eğitim özellikle de Türkçe öğretiminin vazgeçilmez materyali olan edebî metinler, milletin zevk ve estetik anlayışını, dünya görüşünü, değerlerini, hayata bakışını hülasa her yönüyle kültürünü bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebeple bir kültür unsuru olarak edebiyatın Türkçe öğretiminde kültür aktarımı kapsamında yeni nesillere tanıtılması, sevdirelilip benimsetilmesi gerektiği fikri oluşmuştur.

Yeni nesillerde millî şuurun oluşmasında, millî birlik ve beraberliğin sağlanmasında, fert ile millet arasında derinliğine ve genişliğine bağların kurulmasında tarih şuurı önemli rol oynar. Tarih şuurı, milleti oluşturan fertlere geçmişteki birliktelikten güç alarak gelecekte de birlikte yaşama azmi verir. Tarih ve Sosyal Bilgiler derslerinde verilen eğitimin tarih şuurı oluşturmada yetersiz kaldığı görülmektedir. Çünkü tarih şuurı bilgiden ziyade duyguyla oluşturulur. Bunun için de tarihi edebî eserlere konu ederek genç nesillere aktarmak gerekir. Bu sebeple bir kültür unsuru olarak tarihin Türkçe öğretiminde kültür aktarımı kapsamında genç nesillere aktarılması gerektiği kanaatine varılmıştır.

Değerler ve normlar unsuru oldukları kültür gibi millî bir karakter taşır. Her milletin değerler sistemi, dünyayı ve hayatı algılayışına göre farklılık gösterir. Türk milletine ait değer ve normlar, Türk'ün anlayışını, inançlarını dünyaya bakışını yansıtır. Buradan hareketle Türk kültürüne ait değer ve normlarının Türkçe öğretiminde öğrencilere aktarılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Müzik, sözü ve ezgisiyle, ait olduğu milletin zevkini, tarihini, dünyayı algılama ve ifade etme biçimini yansıtan önemli bir kültür unsurudur. Müzik de kültürel kimliğin alametlerindendir. Yeni yetişen nesillerin Türk kimliğini tam anlamıyla kazanabilmesi için Türk müziğini sevmesi, benimsemesi, kendine mal edip davranışlarına bunu yansıtması gerekmektedir. Bu nedenle Türkçe öğretiminde bir kültür unsuru olarak müziğin de genç kuşaklara tanıtılması, sevdirelilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Her milletin maddeye biçim verme şekli farklıdır. Milletin zevk ve estetik anlayışını, dünya görüşünü, inançlarını yansıtan plastik sanatlar ve el sanatları,

millele özgüdür. Bu nedenle plastik sanatlar ve el sanatlarının bir kültür unsuru olarak Türkçe derslerinde ele alınması ve yeni yetişen nesillere tanıtılması gerektiği tespit edilmiştir.

Milletler mimari eserleriyle yaşadıkları topraklara kendi mühürlerini vururlar. Vücuda getirdikleri mimari eserlerine yaşayış tarzlarını, zevk ve beğenilerini, kültürel ve medeni gelişmişliklerini yansıtırlar. Aynı zamanda milletin manevi hayatının, değerlerinin, inançlarının, kültür içinde somut bir şekilde ifade edildiği alan mimaridir. Dolayısıyla kültürel kimliğin gelişiminde kültürün mimari unsurlarının da etkisi büyüktür. Bu sebeple Türkçe derslerinde bir kültür unsuru olarak mimari ele alınması gerektiği ve mimari ile ilgili kültürel özelliklerin genç nesillere aktarılmasının önemli olduğu tespit edilmiştir.

6.2. Öneriler

1. Türkçe müfredat programları eğitim programı ve öğretim programı olarak ikiye ayrılmalı, öğretim programında davranışa dönüşün ya da dönüşmesin Türkçe dersinin gereği olarak öğrenciye aktarılacak bilgiler yer almalı, eğitim programlarında öğrencinin kazanacağı davranışlar, öğrenciye aktarılacak kültür unsurları yer almalıdır.
2. Hangi sınıf düzeyinde hangi kültür unsurlarının aktarılacağı uzmanlardan oluşan bir komisyon tarafından belirlenmeli ve eğitim programında hangi sınıf seviyesinde hangi kültür unsurlarının öğrencilere aktarılacağı açık bir şekilde gösterilmelidir.
3. Eğitim programlarında sınıf seviyeleri de dikkate alınarak kültür aktarımının hangi materyallerle ve ne tür etkinliklerle yapılacağına dair açıklamalara yer verilmeli hatta örnek uygulamalarla öğretmenlere rehberlik edilmelidir.
4. Sosyal Bilgiler dersi müfredat programı içinde yer alan değerler öğretimi, bütün sosyal alan derslerini kapsayacak şekilde yeniden

düzenlenmeli, Türkçe dersinin payına düşenler hazırlanacak Türkçe dersi eğitim programında yer almalıdır.

5. Ders kitapları hazırlanırken Türk kültürünü yansıtacak metinler özenle seçilmelidir. Seçilen metinler ders kitaplarına yerleştirilmelidir. Çalışma kitapları da kültür aktarımına uygun olarak hazırlanmalıdır.
6. Millî kültür teması 7. sınıf ders kitaplarında zorunlu olarak işlenmektedir. Bu tema, bütün sınıfların ders kitaplarında zorunlu tema olarak yer almalı ve her sınıf seviyesinde bir kültür unsuru olarak dil ele alınmalıdır. Dil dışında kalan diğer kültür unsurları sınıfların seviyelerine uygun olarak dağıtılmalıdır.
7. Millî kültür teması içinde geleneksel sanatlarımız, Türk büyükleri, Türk müziği, zanaatlar, seyirlik oyunlar, spor, oyunlar, bayramlar yer almaktadır.(MEB, 2005a: 164). Bu temanın içeriği zenginleştirilmeli, uzmanlar tarafından oluşturulan komisyonun belirlediği kültür unsurları tema içinde yer almalıdır.
8. Türk kültürünü aktarmada ve Türkçe derslerinin içeriğini zenginleştirmede kullanılabilecek ses ve görüntü cd'leri hazırlanmalı, bunlar öğretmen kılavuz kitapları ile birlikte öğretmenlere dağıtılmalıdır.
9. Kılavuz kitaplarla beraber dağıtılan ses ve görüntü cd'lerdeki, malzemenin kullanılması için gerekli etkinlikler ders kitaplarına yerleştirilmelidir.
10. Ders kitaplarına alınan metinlerin içeriğinde Türk kültür değerleri ve normları ile çelişen ya da çatışan durumlar olmamalıdır. Yabancı yazarlardan alınan eserler bu açıdan özellikle kontrol edilmelidir.
11. Ders kitaplarında Türk kültür unsurlarını aktarabilecek nitelikte olan Türkiye dışındaki Türklere ait edebî eserlere de yer verilmelidir.

12. Türkçe öğretmenleri meslek öncesi lisans eğitimi döneminde dil öğretiminde kültür aktarımı hakkında gerekli bilgi ve becerilerle donatılmalıdır.
13. Lisans programlarında bulunan ‘Dil ve Kültür’ dersinin içeriği Türkçe öğretiminde kültür aktarımını konusunu da kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmeli, öğretmen adaylarının uygulama yapabilmesi için dersin saat ve kredisi artırılmalıdır.
14. Hâlihazırda çalışmakta olan Türkçe öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri, hizmet içi eğitim kursları yoluyla Türkçe öğretiminde kültür aktarımı hususunda bilgilendirilmelidir.
15. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde uzmanlardan kurulu bir komisyon oluşturulmalı, bu komisyon Türk kültürü ve Türk kimliği için önemli sayılan temel eserleri (Türk destanları, Dede Korkut Kitabı, Yunus Emre Divanı vb.) belirlemelidir. Bu eserler 100 Temel Eser serisinden farklı olarak her Türk çocuğunun muhakkak okuması gerektiği düşünülen eserleri ihtiva etmeli ve kısa vadede eserin isminde ve niteliğinde değişikliğe gidilmemelidir. Ayrıca belirlenen bu eserler en kısa zamanda basılarak Bakanlık tarafından okul kitaplıklarına bedelsiz olarak kazandırılmalıdır. Türkçe öğretmenleri bu kitapların bütün öğrenciler tarafından okunmasını sağlamalıdır.
16. Okullarda öğrencilerin katılabilecekleri kültürel etkinliklerin sayısı artırılmalı ve öğrencinin ders dışında geçirdiği zaman kontrol altına alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- (1983). **Özel İhtisas Komisyonu Raporu Millî Kültür**, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.

- (2001). **Küreselleşme ve Modernleşme Sürecinde Kültürel Kimlik**, Ankara: Konrad Adenauer Vakfı.

AKARSU, Bedia. (1998). **Dil Kültür Bağlantısı**, İstanbul: İnkılâp Yayınları

AKKUTAY, Ü. (1985). “Günümüz Gençliğinin Öğretim Meseleleri (Sosyal Derslerin Muhtevaları)”, **Millî Kültür ve Gençlik Simpozyumu**, Ankara: Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları

AKSAN, D. (1993). **Türkçenin Gücü**, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

AKSAN, D. (1996). **Türkçenin Sözcükçülüğü**, Ankara: Engin Yayınevi

AKSAN, D. (2003). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, C.I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

AKSAN, D. (2005). **Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri**, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

AKTAŞ, Ş.(1990). “Millî kültürümüzdeki Dağınıklık Üzerine” **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 15-18, Ankara

AKYÜZ, N. (1990). “Yüzüncü Yıl Üniversitesinin Millî Kültüre Ait Görüşleri”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s19-22, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

ARI, R., A. Çağdaş, Z. Seçer (Şahin). (2002). **Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi**, Ankara: Anı Yayıncılık.

ARIK, O. (1990). “Güzel Sanatlar” **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

AŞKUN, C. İ. (1990). “Kültürel İletişim Politikası”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 29-34, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı .

ATLIĞ, N. (1990). “Türk Musikisi”, **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

AYBARS, E. (1990). “Millî (Ulusal) Kültür”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 35-39, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

AYDOĞAN, B. (1999). “Kültürün Korunması ve Aktarımında Sanatçı ile Eserin Rolü”, **Türk Kültürü**, c.37, S. 432, Nisan, s.193-200

BANARLI, N. S. (2004). **Türkçenin Sırları**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

BARIN, E., C. Demir. (2006). **Türk Dil Bilgisi I Ses Bilgisi**, Ankara: Öncü Kitap

BARLOEWEN, C. (2001). “Modernleşme ve Küreselleşme Sürecinde Kültürel Kimlik”, **Küreselleşme ve Modernleşme Sürecinde Kültürel Kimlik**, Ankara: Konrad Adenauer Vakfı.

BAŞTÜRK, M. (2004). **Dil Edinim Kuramları ve Türkçenin Anadili Olarak Edinimi**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

BERKAY, F. “20. Yüzyılda Sosyal Değişme ve Millî Kültür Varlığımız”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 44-46, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

BİLGİN, N. (1990). “Eğitim ve Kültür”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 56-59, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

BİLGİÇ, E. (1986). **Maarif Davamız**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

BİLGİSEVEN, Â. K. (1986). **Genel Sosyoloji**, Filiz Kitabevi, İstanbul, (4. Baskı)

BİNER, H. (1990) “Yeşilay’ın Görüşleri” **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 65-74, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

BOLAY, S. H. (1980). “Türk İnsanın ve Cemiyetinin Teşekkülünde Dinin Rolü” **Millî Eğitim ve Kültür**, c.1, S.1, Aralık 1978, (II. Baskı), s.31-48.

CEMİLOĞLU M, (2001), İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi, İstanbul: Alfa Yayınları.

CUNBUR, M, İ. Parlatır. (1990). “Edebiyat”, **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

CUNBUR, M. (1990). “Millî Kültürümüzde Kitap Sanatları” **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

ÇUBUKÇU, İ. A. (1990). “Kültürümüzde Din Unsuru”, **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

DOĞAN, İ.(2000). **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

DOĞAN, L., F. S. Bayraktar. (2002). “Türk Kültüründe ve Atasözlerinde Hayvanlarla İlgili İnanışlar”, **Türk Kültürü**, c.40, S. 468, Nisan, s.229-256.

DOĞAN, L. (2001). “Türk Dünyası Atasözleri”, **Türk Kültürü**, c.39, S. 458, Mayıs, s.326-340.

DUMAN, A. (2002). “Kültürel Kimlik İçin Dil ve Edebiyat Eğitimi” **Yeni Eğitim**, Yıl: 1, S.1, s.34-35.

DUMAN, A.(1999). “Dil Problemlerimiz”. **Türk Kültürü**, S. 437, s. 564-566.

EMİL, B. (1990). “Türk Kültürünün Dil ve Kaynakları Meselesi”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 119-125, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

ERCİLASUN, A. B. (2002). “Yirmibirinci Yüzyıla Girerken Millî Kimlik Oluşturmada Dilin Önemi” http://www.tdk.gov.tr/TR/turk_dili/eskiler/erc001.html

ERGİN, M. (1999). **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul: Bayrak Yayınları.

ERGİN, M. (2000). **Orhun Abideleri**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

ERGİN, M. (2003). **Dede Korkut Kitabı**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

ERKAL, Mustafa E. (1990) “Kültür ve Kalkınma”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 140-146, Ankara

ERKAL, M. E. (2000). **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, İstanbul: Der Yayıncılık.

GANDER, M. J., H. W. Gardiner. **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, (Yay. Haz. Bekir Onur), Ankara: İmge Kitabevi.

GÖKALP, Z. (2004). **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul: Bordo Siyah.

GÖMEÇ, S. (2001). “Divanü Lûgat-it-Türk’te Akrabalık Bildiren Terimler”, **Türk Kültürü**, c.39, S. 464, Aralık, s. 714-723.

GÜÇLÜOL, K. (1990). “Kültür ve Eğitim”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 169-176, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

GÜLENSOY, B. (2000). “Türk Minyatür Sanatı Üzerine”, **Türk Kültürü**, S. 451, Kasım, s.693-696.

GÜLENSOY, T. (1990). “Millî birlik ve Beraberliğimizin Sağlanmasında Kültür Politikamız Nasıl Olmalıdır?”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 179-187, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

GÜNAY, U. (1985). “Gençlik ve Türk İslam Eserleri”, **Millî Kültür ve Gençlik Simpozyumu**, Ankara: Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.

GÜNGÖR, E. (2003). **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Neşriyat

GÜNGÖR, E. (2004). **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Neşriyat

GÜVENÇ, B. (2004). **Kültürün ABC’si**, İstanbul: Yapı Kredi Yay.

GÜVENÇ, B. (2005). **İnsan ve Kültür**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

GÜZEL, A. (1985). “*Türk-İslâm Edebiyatının Orjinalitesi ve Zenginliği (Dini Tasavvufî Halk Edebiyatı)*”, **Millî Kültür ve Gençlik Simpozyumu**, Ankara: Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.

GÜZEL, A. (1993). “Atatürk’te Millî Birlik ve Beraberlik Düşüncesi”, **Millî Eğitim**, S.119, s. 14-15.

HACIEMİNOĞLU, N. (1990), “Millî Kültürümüzde Müziğimizin Yeri”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 194-196, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

<http://img388.imageshack.us/img388/1530/57alay2dd.jpg>

<http://www.antiemperyalizm.org>.

http://www.bilimarastirmavakfi.org/Turkiye_ve_Balkanlar/

<http://www.hallarlilar.com>

<http://www.hvkk.mil.tr/Gururumuz/kartal/canakkale.jpg>

<http://www.kulturturizm.gov.tr/TR/>

İNANÇ, B.Y. (2004). **Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Adana: Nobel Kitabevi.

İNCEOĞLU, N. (1990). “Mimarlığın Kültür Olgusu İçindeki Yeri ve Mimarlık Öğretiminin Yeri”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 208-210, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

K., T.D. (2001). **Kokulu Kentler**, İstanbul: Literatür

KAFESOĞLU, İ. (1996). “Türk Ordusunun Tarihi”, **Türk Kültürü**, S. 401, Eylül, s.513-516

KAFESOĞLU, İ. (2003). **Türk Millî Kültürü**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

KAPLAN, M. (2001). **Türk Milletinin Kültürel Değerleri**, Ankara: MEB Yayınları

KAPLAN, M. (2004). **Kültür ve Dil**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

KARAKUŞ, İ. (2000). **Türkçe Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi** (Öğretmen El Kitabı), Ankara: Sistem Ofset Yayınları.

KARDAŞ, R. (1980). “İlk ve Orta Dereceli Okulların Ahlak Dersleri İçin Eğitim ve Öğretim Esasları” **Millî Eğitim ve Kültür**, c.1, S.1, Aralık 1978, (II. Baskı), s.80-90.

KETEN, İ. (1990). “Plastik Sanatların Millî Kültür İçindeki Yeri”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 221-224, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

KIZILDAĞ, Ş. (2001). **Pop Müzikten Popüler Kültüre Medya Çocukları**, İstanbul: Şehir Yayınları.

KORKMAZ, Z. (1985). “Millî Kültür Dil ve Gençlik”, **Millî Kültür ve Gençlik Simpozyumu**, Ankara: Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.

KÖKSAL, A. (2003). **Dil ile Ekin**, İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

KÖSOĞLU, N. (1996). **Türk Kimliği ve Türk Dünyası**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

KÖSOĞLU, N. (2002). **Küreselleşme ve Millî Hayat**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

KÖSOĞLU, N. (2003). **Millî Kültür ve Kimlik**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

KÖSOĞLU, N. (2005). **Türk Olmak ya da Olmamak Millî Kültür, Mozaik Kültür ve Etnisite**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

KULA, O. B. (1998). “Kişilik ve Dil”, **Yabancı Dille Eğitim Ana Dilinde Çocuk Olmak**, (Hazırlayan: Ayşe Kilimci), Papirüs Yayınları, İstanbul.

Kültür Bakanlığı. (2002a). **Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli Kültürdür I**, Ankara: Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Kültür Bakanlığı. (2002b). **Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli Kültürdür II**, Ankara: Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Yayınları.

MEB. (1973). **Millî Eğitim Temel Kanunu**, Resmi Gazete, Tarih:24/06/1973, Sayı:14574, Numara:1739.

MEB. (1981). **Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı**, Tebliğler Dergisi, S. 2098, s. 327-356.

MEB. (2003). **İlköğretim Kurumları Yönetmeliği**, Tebliğler Dergisi, S. 2552,

MEB. (2005a). **İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)**, Ankara: MEB Yayınları.

MEB. (2005b). Sosyal Bilgiler 6-7. Sınıflar Programı ve Kılavuzu <http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads>

MEMİŞ, E. (2003). **Türk Kültür Tarihi**, Ankara: Çizgi Kitabevi.

MİYASOĞLU, M. (1999). **Kültür Hayatımız**, Ankara: Akçağ Yayınları.

NİRUN, N., M. Cihat Özönder. (1990). “Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Âdetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler”, **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

ÖGEL, B. (2001a). **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

ÖGEL, B. (2001b). **Türk Kültürünün Gelişme Çağları I**, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ÖGEL, B. (2001c). **Türk Kültürünün Gelişme Çağları II**, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ÖZ, F. (2003). **Uygulamalı Türkçe Öğretimi**, Ankara: Anı Yayıncılık.

ÖZBAY, M. (1997). “Türkçe Öğretiminde Programın Önemi”, **Çağdaş Eğitim**, c.22, S.232, s.34-35.

ÖZBAY, M. (1999). “Cumhuriyet Döneminde Ortaokullarda Türkçe Öğretiminin Gelişimi”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,(Dr. Himmet Biray Özel Sayısı)**, s. 130-147.

ÖZBAY, M. (2002). “Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretimi”, **Türk Dili**, S. 602, Şubat 2002, s.112-120.

ÖZBAY, M. (2005). “Türkçe Eğitimi Bölümleri İçin Lisans Programı Önerisi”, **Eğitim Fakültelerinde Yeniden Yapılandırmanın Sonuçları ve Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu 22–24 Eylül 2005**, (Hazırlayan: Murat Özbay), Ankara.

ÖZBEK, M. A. (1990). “Millî Kültürümüz İçinde Türk Halk Müziği”, **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

SEZAL, İ. vd. (2002). **Sosyolojiye Giriş**, Ankara: Martı Kitap

TANPINAR, A. H. (2001). **Beş Şehir**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

TANPINAR, A. H. (1994). **Beş Şehir**, İstanbul: MEB.

TDK, (2005). **Türkçe Sözlük**, Ankara: TDK yayınları.

TEMİZYÜREK, F. (2001). “Yabancı Dille Eğitimin Sakıncaları Üzerine” **Türk Yurdu**, Türkçeye Saygı Özel Sayısı, c.21, S. 162-163, Şubat-Mart, s.404-406.

TİMURTAŞ, F. K. (1980). “Dil Meselesi”, **Millî Eğitim ve Kültür**, c.2, S.8, s.35-46.

TOKER, B. B. (1985). “Halk Müziğini Tesbit ve Koruma Çalışmalarında Karşılaşılan Meseleler”, **Millî Kültür ve Gençlik Simpozyumu**, Ankara: Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları

TONER, S. (1990). “Mimarlığın Türk Kültüründeki Yeri ve Koruma Olgusunun Önemi”, **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

TURAL, S. K. (1990). “Türk Kültürü Konusunda Üniversitelerin Katkısı”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 318-321, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

TURAL, S. (1992). **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Ankara: Ecdâd Yayınları.

TURAN, R. (1995). “Tarih Bilinci ve Türk Tarihinde Birleşen Yollar”, **Türk Kültürü**, S.387, Temmuz, s.385-388.

TURAN, Ş. (1990). **Türk Kültür Tarihi**, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

TURHAN, M. (1997). **Kültür Değişmeleri**, İstanbul: Ötüken Neşriyat

TÜRKER-KÜYEL, M. (1990). “Millî Ahlak Unsurları” **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

UÇGUN, D. (2006). **Cumhuriyet Döneminde Türkçe Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi**, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

UYGUR, N. (1996). **Kültür Kuramı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

ÜLKER, N. (1990). “Ege Üniversitesinin Millî Kültüre Ait Görüşleri”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 322-327, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

ÜNALAN, Ş. (2004). **Dil ve Kültür**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

VARIŞ, F. (1990). “Kültür ve Eğitim”, **2. Millî Kültür Şûrası Bildirileri**, 5-8 Aralık 1989, C.1, s. 333-335, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

YAZICI, N. (1980). “Millî Tarih Anlayışı Üzerine” **Millî Eğitim ve Kültür**, c.2, S.6, Mart, s.43-58.

YILDIZ, E., M. Ak. (2002). **Doğu Karadeniz’de Kültürel Kimlik**, İstanbul: Çatı Kitapları.

YÖRÜKOĞLU, A. (1978). **Çocuk Ruh Sağlığı**, Ankara: İş-Türk.

YÜCE, S. (2001). “Millî Kimliğimiz ve Türkçe”, **Türk Yurdu**, Türkçeye Saygı Özel Sayısı, c.21, S.162, s.460-462.

YÜCEL, Y., B. Yediyıldız. (1990). “Tarih ve Kültür”, **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.